

Due Diligence de mediu și socială, Evaluarea impactului și Auditul siguranței rutiere pentru Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TENT-T din Moldova, DTM 55768

Cadrul de achiziție de terenuri și relocare

Date: 27.04.2026

1. Conținut

1. Conținut	2
Tabelul figurilor	2
Tabelul tabelelor	2
2. Fișa proiectului.....	4
2.1. Abrevieri și acronime.....	5
2.2. Notificare importantă/Declinare de responsabilitate	6
3. Cadrul de achiziție a terenurilor și de relocare	7
3.1.1. Rezumat.....	7
3.1.2. Domeniul de aplicare al LARF: Introducere.....	10
3.1.3. Descrierea proiectului și impactul potențial al proiectului	15
3.1.4. Cadrul juridic	25
3.1.5. Principii, obiective și procese.....	36
3.1.6. Strategie provizorie de relocare și compensare	41
3.1.7. Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de trai	51
3.1.8. Consultare și divulgare	54
3.1.9. Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de reparare a prejudiciilor	59
3.1.10. Persoane vulnerabile.....	62
3.1.11. Monitorizare și evaluare	63
3.1.12. Responsabilități de implementare și finanțare	66
Anexă.....	70

Tabelul figurilor

Figura 3-1: Vedere generală a tronsonului rutier M3 Lot 2 - reabilitat în faza 1, înainte de implicarea BERD. Faza 2 prevede lărgirea a 19 km de drum de la 2 la 4 benzi. 19

Tabelul tabelelor

Tabelul 3-1: Analiza lacunelor	8
Tabelul 3-2: Amprenta potențială a proiectului M3/impactul asupra terenurilor	21

Tabelul 3-3: Amprenta potențială/impactul asupra terenurilor al proiectului R7	22
Tabelul 3-4: Regimul funciar în Moldova	27
Tabelul 3-5: Analiza discrepanțelor între politicile BERD și legislația din Moldova	35
Tabelul 3-6: : Matricea drepturilor	46
Tabelul 3-7: Prezentare generală a procesului de consultare a părților interesate	58
Tabelul 0-1: Formular de urmărire a înregistrării revendicărilor	71

2. Fișa proiectului

Numărul proiectului	P12002-107		
Titlul proiectului	Due diligence de mediu și socială, evaluarea impactului și auditul siguranței rutiere pentru proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TENT-T din Moldova		
Alocare/linie bugetară			
Acordat la	25.06.2025		
	Revizuire:	Editor:	Data:
	V0.1 – Schița raportului pregătită		250630
	V1.0		
	V1.0 – Proiectul livrat clientului	MC Mobility	19.12.2025
	V1.1 – versiune actualizată	MC Mobility	30.01.2026
	V1.2 – versiune actualizată	MC Mobility	19.02.2026
Verificare calitate:			
	Client	Contractant	Partener de implementare
Denumire	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	MC Mobility Consultants GmbH	
Adresă:	Five Bank Street Londra, E14 4BG Regatul Unit	Zwölfergasse 8/3/28, VIENA, 1150, Austria	
Număr de telefon:		+4318923600	
Persoană de contact:	Dadabaev, Jamol	Holger Eiletz	
Adresă de e-mail:	DadabaeJ@ebrd.com	holger.eiletz@vienna-mc.com	
Semnături:			
Numele experților:	Egidijus Skrodenis, manager de proiect Sabine Stumpf-Langer, manager adjunct de proiect Marina Grosu, specialist în sănătate și siguranță Victoria Covali, specialist în biodiversitate Sanne Vermeulen, specialist în domeniul social Violeta Paginu, specialist în mediu		

2.1. Abrevieri și acronime

Abreviere acronim	și	Descriere
CRM		Constituția Republicii Moldova
DTM		Codul proiectului (DTM 55768)
BERD		Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CEDO		Convenția europeană a drepturilor omului
ESIA		Evaluarea impactului asupra mediului și societății
ESR		Cerințe de mediu și sociale (ale BERD)
FRC		Costul integral de înlocuire
GD		Decizie guvernamentală
GLAC		Ghid pentru achiziționarea terenurilor și despăgubiri
GMRS		Sistemul de gestionare și soluționare a reclamațiilor
LARF		Cadrul de achiziție de terenuri și relocare
LR		Restabilirea mijloacelor de subzistență
LRP		Plan de restabilire a mijloacelor de subzistență
MC		Consultanți în mobilitate (GmbH)
MoF		Ministerul Finanțelor
ONG		Organizație neguvernamentală
NRA		Administrația Națională a Drumurilor din Moldova
PAP		Persoană afectată de proiect
PIU		Unitatea de implementare a proiectului
RP		Plan de relocare
SME		Întreprinderi mici și mijlocii
TDD		Due diligence tehnic
TEN-T		Rețeaua transeuropeană de transport
VP/VPs		Persoane vulnerabile (sau persoane vulnerabile)

2.2. Notificare importantă/Declinare de responsabilitate

MC Mobility Consultants GmbH („**Consultantul**”) acționează în numele Administrației Naționale a Drumurilor din Moldova („**Clientul**”) în conformitate cu termenii stabiliți în „Due diligence de mediu și social, evaluarea impactului și auditul siguranței rutiere pentru proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova” („**Proiectul**”) și nu are nicio responsabilitate față de nimeni altcineva decât Clientul pentru furnizarea de consultanță în legătură cu Proiectul.

Consultantul a pregătit acest document pentru nevoile Clientului, ale Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare și ale Administrației Naționale a Drumurilor din Moldova, precum și pentru a prezenta structura organizațională și de management convenită și aspectele asociate. Nicio altă parte nu are dreptul să se bazeze pe acest document în niciun scop, iar Consultantul nu își asumă nicio responsabilitate sau răspundere față de nicio altă parte în afară de Client în ceea ce privește acest document și/sau conținutul său.

Acest document a fost pregătit pe baza informațiilor furnizate de Client. Toate informațiile primite de la Client și conținute în acest document sunt acceptate fără audituri și verificări ca date care reflectă în mod complet și exact organizarea și operațiunile Clientului în toate segmentele relevante ale Proiectului.

Deși Consultantul este responsabil față de Client pentru îndeplinirea sarcinilor sale cu competență și diligență rezonabile, conținutul acestui document se bazează pe informațiile furnizate Consultanului. Consultantul nu a verificat în mod independent conținutul informațiilor furnizate și nici nu a auditat sau verificat în alt mod informațiile furnizate. În consecință, orice erori sau omisiuni în datele furnizate ar putea avea un impact semnificativ asupra rezultatelor finale. Consultantul nu va fi responsabil pentru fiabilitatea conținutului acestui document și raport sau pentru sfaturile verbale, dacă acestea se bazează pe informații obținute de la Client care sunt inexacte sau incomplete.

Toate drepturile de autor și alte drepturi de proprietate asupra acestui document rămân proprietatea Consultanului, iar orice drepturi care nu sunt acordate în mod expres în acești termeni sau în Contract sunt rezervate. Deținerea acestui document sau a unei copii a acestuia de către o terță parte nu implică dreptul de a-l publica, distribui sau utiliza. În cazul în care o terță parte utilizează informațiile conținute în acest document, Consultantul și angajații săi nu au nicio responsabilitate pentru o astfel de utilizare.

În măsura maximă posibilă, atât Consultantul, cât și Clientul își declină orice răspundere care decurge din sau este legată de utilizarea (sau neutilizarea) acestui document și a conținutului său, inclusiv orice acțiune sau decizie comercială luată ca urmare a unei astfel de utilizări (sau neutilizări). Niciun utilizator terț nu dobândește niciun drept ca urmare a unui astfel de acces pe care nu l-ar fi avut în alt mod, iar Consultantul nu și-a asumat niciun fel de îndatoriri sau obligații pe care nu le-ar fi avut în alt mod.

Acest document și conținutul său sunt confidențiale și nu pot fi reproduse, redistribuite sau transmise direct sau indirect, în totalitate sau parțial, către orice altă persoană fără acordul prealabil scris al Consultanului.

3. Cadrul de achiziție a terenurilor și de relocare

3.1.1. Rezumat

Republica Moldova, în eforturile sale de a integra infrastructura națională de transport în Rețeaua Transeuropeană de Transport (TEN-T), derulează Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova. Acest proiect ambițios este susținut de Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD).

Obiectivul general este de a dezvolta o rețea de transport modernă și funcțională, care să îmbunătățească comerțul, creșterea economică și conectivitatea între Moldova și Uniunea Europeană.

Prezentul document, Cadrul de achiziție a terenurilor și relocare (LARF), stabilește politicile, principiile, procedurile organizaționale și cadrul juridic pentru abordarea tuturor impacturilor potențiale ale achiziției de terenuri și relocării involuntare asociate proiectului. Deoarece proiectarea detaliată și amprenta precisă a proiectului nu sunt încă finalizate pentru toate componentele, LARF servește ca angajament orientativ pentru pregătirea viitoare a planurilor specifice de relocare (RP) și a planurilor de restabilire a mijloacelor de trai (LRP) bazate pe amplasament. Clientul, Administrația Națională a Drumurilor din Moldova (ANDM), își păstrează responsabilitatea finală pentru asigurarea conformității cu standardele BERD.

Descrierea proiectului și impactul preconizat

Proiectul se concentrează pe reabilitarea și modernizarea a două coridoare rutiere naționale majore:

1. Reabilitarea coridorului rutier M3 (sud), tranșa 2 (loturile 1-4): Acesta este un traseu strategic nord-sud cu o lungime totală de 70,9 km (clasificat ca proiect de categoria A care necesită o evaluare completă a impactului asupra mediului și social (ESIA)). Lucrările includ reabilitarea, consolidarea carosabilului și lărgirea lotului 2 (19 km) de la două la patru benzi. Lotul 4 implică construirea unei noi șosele de ocolire de 3,86 km în jurul satului Giurgiulești.

2. Reabilitarea coridorului rutier R7 (nord), tranșa 1 (loturile 1-6): Este vorba de un coridor est-vest important, cu o lungime totală de aproximativ 106,10 km (clasificat ca proiect de categoria B), care leagă frontierele ucraineană și română.

Se preconizează că proiectul va genera beneficii semnificative, printre care îmbunătățirea conectivității, reducerea timpului de călătorie, îmbunătățirea siguranței rutiere prin modernizarea intersecțiilor și a semnalizării, precum și beneficii economice colaterale, cum ar fi crearea de locuri de muncă directe în timpul construcției. De asemenea, proiectul promite incluziune socială, oferind acces mai ușor la școli, spitale și piețe pentru populațiile rurale și vulnerabile.

Impactul potențial asupra deplasării și terenurilor

Pe baza informațiilor disponibile, în prezent **nu** se preconizează **deplasări fizice** (pierderea locuințelor sau demolarea clădirilor rezidențiale) pentru proiectele M3 sau R7.

Principalul impact anticipat este **deplasarea economică permanentă**, în principal prin pierderea permanentă a activelor productive, în special a terenurilor agricole private, necesare pentru lărgirea drumurilor și construirea de noi ocolitoare.

Mai precis:

- Lotul 4 M3 (ocoliș Giurgiulești și legături de frontieră): necesită achiziționarea permanentă de terenuri private, în principal terenuri agricole (de exemplu, 59 de terenuri agricole private pentru ocolire și 49 de terenuri private pentru conexiunea M3/M3.1).
- Coridorul R7 (diverse loturi): necesită achiziționarea permanentă de terenuri private pentru lărgire și modernizare (de exemplu, 59, 81, 53, 67 și 236 de terenuri private în loturile 1, 2, 3, 4 și, respectiv, 6).

Impacturi temporare:

Pot apărea perturbări economice temporare din cauza blocării temporare a accesului la terenuri agricole private, benzinării, mici întreprinderi sau depozite în timpul construcției. Utilizarea terenurilor temporare (de exemplu, tabere de construcții, cariere) va acorda prioritate terenurilor deținute de stat pentru a minimiza impactul asupra proprietății private.

Cadru juridic și angajamentele de conformitate

Cadru juridic moldovean permite exproprierea pentru utilitate publică prin Legea nr. 488/1999 privind exproprierea pentru motive de utilitate publică, cu condiția acordării unei despăgubiri prealabile și echitabile. Cu toate acestea, cadrul național prezintă câteva lacune importante în comparație cu standardul obligatoriu de finanțare, Cerința de mediu și socială 5 (ESR 5) a BERD privind strămutarea involuntară.

Acoperirea lacunelor: Angajamentele BERD ESR 5

Clientul se angajează în mod explicit să implementeze proiectul în conformitate cu principiile ESR 5, care **completează legislația națională** acolo unde există lacune. Acest lucru necesită măsuri suplimentare specifice, finanțate de proiect, pentru a asigura protecția tuturor persoanelor afectate.

Lacună în legislația moldovenească	Cerința ESR 5 / Angajamentul proiectului
Compensații limitate numai la persoanele cu drepturi legale formale (proprietari legali de terenuri)	Compensații pentru titularii de drepturi legale formale (categoria i); persoanele cu pretenții recunoscute de legislația națională (categoria ii); și utilizatorii informali (categoria iii). Eligibilitatea se extinde la trei categorii de persoane afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali (categoria iii) care nu dețin titluri legale, dar au dreptul la compensații pentru bunuri care nu sunt terenuri și la asistență pentru asigurarea mijloacelor de trai.
Nu există temelie juridică pentru acordarea unei despăgubiri la valoarea integrală de înlocuire (FRC).	Compensația pentru toate bunurile trebuie evaluată la FRC, asigurându-se că aceasta este suficientă pentru a înlocui bunurile plus costurile de tranzacție, fără deduceri pentru depreciere. Se va implementa un mecanism de „suplimentare” dacă despăgubirea acordată de instanța națională este mai mică decât suma FRC.
Nu există dispoziții specifice privind restabilirea mijloacelor de subsistență și indemnizațiile de tranziție.	Toate persoanele strămutate din motive economice trebuie să primească asistență pentru a-și îmbunătăți sau cel puțin a-și restabili mijloacele de subsistență și nivelul de trai la nivelurile anterioare strămutării. Trebuie acordat sprijin de tranziție pentru a compensa veniturile pierdute în perioada necesară pentru ca activitățile de restabilire să dea rezultate.
Nu impune evitarea sau minimizarea strămutării.	Obiectivul principal este evitarea și minimizarea relocării involuntare. Clientul trebuie să justifice faptul că impacturile reziduale sunt inevitabile.

Tabelul 3-1 (Analiza lacunelor privind schimbările climatice) - „1” (Analiza lacunelor privind schimbările climatice)

Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență

Restaurarea mijloacelor de subsistență (LR) este o obligație obligatorie pentru toate persoanele strămutate din motive economice.

- Pentru mijloacele de subsistență bazate pe terenuri: în cazul pierderii terenurilor agricole, clientul trebuie să depună toate eforturile pentru a oferi terenuri de înlocuire de valoare și productivitate egale sau superioare.

Măsurile de îmbunătățire pot include furnizarea de pachete de îmbunătățire agricolă, sprijin pentru intensificare sau facilitarea accesului la subvenții sau microfinanțare.

- Pentru mijloacele de subzistență care nu sunt bazate pe terenuri (întreprinderi și lucrători): Strategiile se concentrează pe păstrarea și crearea de locuri de muncă, inclusiv formare profesională, asistență pentru restabilirea afacerilor și acces prioritar la oportunitățile de angajare create de proiect.

Asistență pentru persoanele vulnerabile

Proiectul impune eforturi speciale pentru **persoanele vulnerabile (VP)** — persoane care pot fi afectate în mod disproporționat de strămutare din cauza unor factori precum vârsta, veniturile mici, dizabilitatea sau faptul că sunt cap de familie femeie.

- Obiectivul pentru VP care trăiesc în sărăcie și sunt afectați de strămutarea economică este îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor de trai, depășind simpla restaurare.
- Asistența este adaptată prin planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă, care pot include ajutor pentru înregistrarea titlurilor de proprietate, acces la asistență socială, asistență pentru mutare și sprijin financiar tranzitoriu peste compensația standard.

Consultare, mecanism de soluționare a reclamațiilor și monitorizare

Consultare și divulgare

Consultarea și participarea semnificativa sunt obligatorii în toate etapele achiziției de terenuri și relocării.

- Dezvăluire: LARF este dezvăluit public, iar ulterior, RP/LRP specifice vor fi dezvăluite înainte de construcție. Informațiile vor fi furnizate în limbile relevante (română și engleză, eventual rusă, dacă este cazul) și într-un format simplu, practic și adecvat din punct de vedere cultural, cum ar fi un Ghid pentru achiziționarea de terenuri și compensare (GLAC).
- Implicare: Implicarea viitoare se va concentra pe permiterea PAP, în special femeilor și grupurilor vulnerabile, să participe la selectarea opțiunilor de compensare și la elaborarea strategiilor de restabilire a mijloacelor de trai.

Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de reparare (GMRS)

NRA va institui un GMRS specific proiectului pentru a aborda în mod prompt și imparțial preocupările legate de drepturi, despăgubiri și restabilirea mijloacelor de trai.

- GMRS trebuie să fie operațional înainte de efectuarea recensământului.
- Acesta este conceput pentru a fi accesibil tuturor grupurilor, inclusiv persoanelor vulnerabile și utilizatorilor informali.
- Sistemul include un **prim nivel de soluționare amiabilă** la nivel local (de exemplu, primăria) și un **mechanism formal de recurs** (cum ar fi medierea sau arbitrajul de către o terță parte).
- Este esențial faptul că GMRS este o cale de recurs administrativă care nu împiedică dreptul PAP de a solicita remedii judiciare sau administrative în instanță în orice etapă.

Monitorizare și evaluare

Monitorizarea și evaluarea (M&E) asigură conformitatea și urmăresc dacă obiectivele ESR 5 sunt îndeplinite.

- **Monitorizare internă:** efectuată în mod regulat de Unitatea de implementare a proiectului (PIU) a NRA pentru a urmări progresul (intrări) și performanța (ieșiri), cum ar fi numărul de acorduri semnate și compensațiile plătite.

- **Revizuiți externe:** Monitorizarea externă independentă regulată (revizuiți de conformitate) este obligatorie pentru proiectele cu risc mai ridicat (cum ar fi M3, categoria A). Aceste revizuiți externe evaluează impactul măsurilor și verifică dacă mijloacele de subsistență au fost restabilite sau îmbunătățite în comparație cu nivelurile anterioare strămutării.
- **Audit de finalizare:** După finalizarea plății compensațiilor, este necesar un audit extern de finalizare, axat în principal pe verificarea succesului pe termen lung al activităților de restabilire a mijloacelor de subsistență.

Responsabilități de implementare și finanțare

NRA (clientul) deține responsabilitatea finală pentru planificarea, finanțarea și executarea LARF, RP și LRP. Ministerul Finanțelor (MoF), împreună cu NRA, trebuie să asigure disponibilitatea unui buget suficient pentru toate activitățile de compensare și restabilire a mijloacelor de subsistență.

Finanțare și aranjamente bugetare

Bugetul pentru achiziționarea de terenuri și relocare trebuie să asigure disponibilitatea fondurilor **înainte de strămutare**. Angajamentele de finanțare trebuie să acopere:

- Plățile directe de despăgubire la FRC.
- Costurile suplimentare necesare pentru a acoperi diferența dintre legislația moldovenească și ESR 5 (de exemplu, suplimente FRC, programe de restabilire a mijloacelor de trai, despăgubiri pentru utilizatorii informali).
- Activități de restabilire a mijloacelor de trai, cheltuieli de gestionare și monitorizare.
- O rezervă de cel puțin 20% pentru a ține cont de schimbări neprevăzute, inflație și cheltuieli neașteptate.

Următorii pași pentru implementare

Pentru orice componentă a proiectului în care se confirmă impactul achiziției de terenuri, NRA trebuie să pregătească un RP/LRP specific. Acțiunile cheie includ:

- 1) **Activarea GMRS:** Asigurarea funcționalității GMRS înainte de recensământ.
- 2) **Recensământ și sondaje:** Efectuarea unui recensământ detaliat al gospodăriilor și a unui sondaj socio-economic de referință, precum și divulgarea publică a datei limită.
- 3) **Evaluare:** finalizarea inventarului activelor și evaluarea FRC a tuturor pierderilor.
- 4) **Elaborarea și consultarea:** Elaborarea RP/LRP, detaliind drepturile, bugetul și calendarul, prin consultări semnificative cu persoanele afectate.
- 5) **Acordarea compensațiilor:** Asigurarea acordării în timp util a compensațiilor FRC și a sprijinului pentru tranziție înainte de orice intrare pe teren. Calendarul de relocare trebuie să fie aliniat cu programul de construcție.

Acest cadru confirmă respectarea de către proiect a celor mai înalte standarde internaționale, asigurând atenuarea eficientă a impacturilor inevitabile și compensarea echitabilă a tuturor persoanelor afectate, precum și asistarea acestora în restabilirea sau îmbunătățirea mijloacelor de trai.

3.1.2. Domeniul de aplicare al LARF: Introducere

3.1.2.1. Domeniul de aplicare și conținutul acestui cadru

Acest Cadru de achiziție de terenuri și relocare (LARF) stabilește politicile, principiile, procedurile organizaționale și cadrul juridic pentru abordarea tuturor impacturilor potențiale ale achiziției de terenuri și relocării involuntare

legate de coridoarele rutiere M3 și R7 din cadrul Proiectului de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T (Rețeaua transeuropeană de transport) din Moldova. LARF este pregătit în mod specific atunci când natura exactă sau amploarea achiziției de terenuri sau restricțiile privind utilizarea terenurilor nu sunt cunoscute.

Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova vizează dezvoltarea unei rețele de transport moderne și funcționale, care să stimuleze comerțul, creșterea economică și conectivitatea între Moldova și Uniunea Europeană. Prezentul LARF acoperă două componente ale proiectului: **reabilitarea coridorului rutier M3 (sud), tranșa 2 (loturile 1-4) și reabilitarea coridorului rutier R7 (nord), tranșa 1 (loturile 1-6).**

Acest LARF se bazează pe evaluările de impact asupra mediului și sociale efectuate în conformitate cu politica de mediu și socială a BERD, care clasifică M3 ca proiect de categoria A, necesitând o ESIA completă, și R7 ca proiect de categoria B, necesitând o evaluare de mediu și socială. Deoarece proiectarea detaliată completă și amprenta precisă a proiectului nu sunt încă finalizate pentru toate subcomponentele, în special lotul 3 al M3 și segmente specifice ale R7, acest LARF servește ca document orientativ pentru pregătirea viitoare a planurilor specifice de relocare (RP) și/sau a planurilor de restabilire a mijloacelor de trai (LRP) bazate pe amplasament. Această abordare etapizată nu este neobișnuită pentru proiectele liniare în care proiectarea este încă în evoluție.

Acest cadru stabilește principii clare pentru evitarea și minimizarea impactului strămutării și, în cazurile în care aceasta este inevitabilă, pentru asigurarea unor măsuri de atenuare adecvate, garantând în același timp angajamentul clientului de a planifica, implementa și monitoriza toate activitățile de achiziție de terenuri în conformitate cu Cerința de mediu și socială 5 (ESR 5) a BERD privind achiziția de terenuri, restricțiile privind utilizarea terenurilor și strămutarea involuntară (decembrie 2025).

Consultarea și divulgarea acestui cadru în rândul persoanelor afectate și al altor părți interesate informează, de asemenea, aceste principii și angajamentele clientului, promovând transparența în proces și asigurând o reflectare semnificativă a perspectivelor persoanelor afectate. Acest LARF definește angajamentul pentru următoarele etape de planificare și implementare, pentru a se asigura că persoanelor afectate de proiect li se oferă măsuri în conformitate cu EBRD ESR 5 și că impactul este abordat într-un mod echitabil și transparent, acordând o atenție deosebită restabilirii mijloacelor de trai și asistenței acordate persoanelor vulnerabile.

3.1.2.2. Definiții cheie

Cadrul de achiziție a terenurilor și de relocare utilizează termeni cheie care sunt legați de Cerința de mediu și socială 5 a BERD. Termenii principali sunt definiți mai jos (sursa principală: Nota orientativă EBRD ESR 5, 2025. Alte surse: Politica de mediu și socială, 2024, și Orientările și bunele practici ale BERD în materie de relocare):

- **Comunitate afectată:** comunitate afectată de proiect, astfel cum este definită în ESR 1, ai cărei membri se confruntă cu strămutarea fizică sau economică. Comunitățile afectate includ comunitățile gazdă.
- **Persoană afectată:** Persoană juridică sau fizică care suferă deplasări fizice sau economice ca urmare a achiziționării de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor, a altor active sau a resurselor naturale în legătură cu proiectul.
- **Activități comerciale:** magazine, restaurante, servicii, unități de producție și alte întreprinderi, indiferent de dimensiune și de faptul că sunt autorizate sau nu.
- **Audit de finalizare:** Audit extern al activităților de achiziție de terenuri și de relocare întreprinse după finalizarea

activităților definite în planul de relocare, pentru a determina dacă cerințele din ESR 5 și prevederile din planul de relocare au fost îndeplinite, în special cele referitoare la îmbunătățirea sau refacerea mijloacelor de trai.

- **Compensație:** Plată în numerar sau în natură pentru pierderea terenurilor, a altor active sau resurse naturale și a accesului la acestea, care sunt achiziționate sau afectate de proiect. Aceasta cuprinde toate formele de compensație, inclusiv furnizarea unei locuințe (apartament sau casă și teren) pentru a înlocui cea afectată.
- **Data limită:** Data după care orice persoană care se mută în zona proiectului nu mai are dreptul la despăgubiri și/sau asistență. În practică, data limită este de obicei data finalizării recensământului populației și a inventarierii bunurilor din zona afectată de proiect, cu excepția cazului în care există dispoziții legale locale care prevăd o altă modalitate. Persoanele care ocupă zona proiectului după data limită nu sunt eligibile pentru despăgubiri din partea proiectului sau alte beneficii de relocare. În mod similar, activele fixe (cum ar fi structurile construite sau culturile) stabilite după data limită nu vor fi despăgubite.
- **Strămutare (economică):** pierderea surselor de venit sau a mijloacelor de subzistență din cauza pierderii bunurilor – inclusiv a terenurilor – sau a accesului la bunuri ca urmare a achiziționării de terenuri în legătură cu proiectul, a ocupării temporare sau a restricționării accesului la resursele naturale. Persoanele sau întreprinderile pot fi strămutate din punct de vedere economic, cu sau fără strămutare fizică d .
- **Strămutare (fizică):** pierderea locuinței sau a adăpostului ca urmare a activităților legate de proiect care necesită mutarea persoanelor afectate într-o altă locație.
- **Expropriere:** Procesul prin care o autoritate publică, în schimbul unei despăgubiri, solicită unei persoane, unei gospodării sau unei comunități să renunțe la drepturile asupra proprietăților (terenuri și structuri) pe care le ocupă sau le utilizează în alt mod.
- **Revizuire externă a conformității:** revizuri externe periodice ale activităților de achiziție de terenuri și de relocare întreprinse în timpul planificării și implementării acestor activități pentru a determina dacă cerințele din ESR 5 și prevederile din planul de relocare sunt îndeplinite. Aceasta trebuie să includă recomandări pentru corectarea oricăror lacune observate.
- **Evacuare forțată:** Acțiuni și/sau omisiuni care implică strămutarea forțată, permanentă sau temporară, a persoanelor, grupurilor și comunităților din locuințele și/sau terenurile și resursele comune pe care le ocupă sau de care depind, eliminând sau limitând astfel capacitatea unei persoane, a unui grup sau a unei comunități de a locui sau de a munci într-o anumită locuință, reședință sau locație, fără a li se oferi și fără a li se acorda acces la forme adecvate de protecție juridică sau de altă natură prevăzute în ESR 5.
- **Costul integral de înlocuire:** O metodă de evaluare care generează o despăgubire suficientă pentru a înlocui bunurile, plus costurile de tranzacție necesare asociate cu înlocuirea bunurilor. În cazul în care există piețe funcționale, costul de înlocuire este valoarea de piață stabilită prin evaluarea independentă și competentă a bunurilor imobiliare, plus costurile de tranzacție. În cazul în care nu există piețe funcționale, costul de înlocuire poate fi determinat prin mijloace alternative, cum ar fi calcularea valorii de producție a terenurilor sau a bunurilor productive, sau valoarea neamortizată a materialelor de înlocuire și a forței de muncă pentru construcția de structuri sau alte active fixe, plus costurile de tranzacție. În toate cazurile în care strămutarea fizică duce la

pierderea adăpostului, costul de înlocuire trebuie să fie cel puțin suficient pentru a permite achiziționarea sau construirea de locuințe care să îndeplinească standardele minime acceptabile ale comunității în materie de calitate și siguranță.

- **Gen:** Comportamentele, atributele sociale și oportunitățile asociate cu apartenența la un anumit sex, care sunt construite social, învățate, specifice contextului și timpului și schimbătoare.
- **Inventar:** Inventarul trebuie să includă o descriere detaliată – pregătită printr-un proces consultativ, imparțial și transparent – a întregii game de drepturi deținute sau revendicate de persoanele afectate, inclusiv cele bazate pe obiceiuri sau practici, drepturi secundare, cum ar fi drepturile de acces sau de utilizare în scopuri de subzistență, și drepturi deținute în comun.
- **Strămutare involuntară:** În sensul ESR 5, strămutarea se referă la două procese distincte, dar legate între ele:
  - Strămutarea, prin care un proiect determină persoanele afectate să piardă terenuri, locuințe sau alte bunuri, sau accesul la aceste bunuri sau la resurse naturale.
  - Relocarea, prin care persoanele afectate sunt ajutate să se mute în locuințe noi și să-și îmbunătățească sau, cel puțin, să-și restabilească mijloacele de subzistență, inclusiv veniturile și nivelul de trai.

Relocarea este considerată involuntară (făcând astfel aplicabil ESR 5) atunci când persoanele afectate nu au dreptul de a refuza achiziționarea de terenuri care duce la strămutare. Acest lucru se întâmplă în cazurile de:

  - Expropriere prin utilizarea puterilor statului de „drept de expropriere”.
  - Acorduri negociate în care cumpărătorul poate recurge la expropriere, chiar și ca ultimă soluție, atunci când negocierile cu vânzătorul eșuează.
- **Teren:** include orice crește pe teren sau este fixat permanent pe teren, cum ar fi culturi, clădiri și alte îmbunătățiri, precum și corpurile de apă conținute în acesta.
- **Achiziționarea de terenuri:** toate metodele de obținere a terenurilor în scopul proiectului, care pot include: cumpărarea directă; exproprierea terenurilor și a bunurilor; achiziționarea de drepturi de acces temporare sau permanente, cum ar fi drepturile de servitute; și stabilirea de restricții de acces la zonele protejate și alte zone. Achiziția de terenuri poate include, de asemenea: (i) achiziția de terenuri neocupate sau neutilizate, indiferent dacă proprietarul terenului se bazează pe aceste terenuri pentru a obține venituri sau pentru a-și asigura traiul; (ii) recuperarea terenurilor publice care sunt utilizate sau ocupate de persoane fizice sau gospodării; și (iii) impactul proiectului care duce la inundarea terenurilor sau la transformarea acestora în terenuri inutilizabile sau inaccesibile. „Terenul” include orice crește pe teren sau este fixat permanent pe acesta, cum ar fi culturile, clădirile și alte îmbunătățiri, precum și corpurile de apă aferente.
- **Drepturile funciare:** includ drepturile de proprietate depline și permanente recunoscute de legislația unei țări, fie ele înregistrate sau cutumiare; drepturile de uzufruct (utilizare) permanente sau temporare derivate dintr-un acord formal sau informal sau din cutumă, inclusiv închirierea pe termen lung sau scurt, arendarea și arenda cu recoltă, precum și utilizarea formală sau informală a resurselor naturale deținute în comun, cum ar fi pădurile, pășunile și corpurile de apă; drepturi de trecere stabilite prin lege sau obicei; și restricții de utilizare sau acces

stabilite prin lege sau obicei.

- **Mijloace de subzistență:** Mijloacele de subzistență se referă la întreaga gamă de mijloace pe care indivizii, familiile și comunitățile le utilizează pentru a-și asigura traiul, cum ar fi: salariile din muncă; veniturile în numerar obținute dintr-o întreprindere sau din vânzarea de produse, bunuri, obiecte de artizanat sau servicii; veniturile din închirierea de terenuri sau spații; veniturile din recoltă sau creșterea animalelor, cota-parte din recoltă (cum ar fi diverse acorduri de arendă) sau producția animalieră; bunuri sau produse auto-produse utilizate pentru schimb sau troc; bunuri sau produse consumate propriu; alimente, materiale, combustibil și bunuri pentru uz personal sau casnic sau comerț derivate din resurse naturale sau comune; și pensii și diverse tipuri de alocații guvernamentale.

Se disting adesea trei tipuri generale de mijloace de subzistență:

- mijloace de subzistență bazate pe terenuri (activități precum cultivarea și pășunatul animalelor, precum și recoltarea resurselor naturale)
- mijloace de subzistență bazate pe salarii
- mijloace de subzistență bazate pe întreprinderi.

Cu toate acestea, mijloacele de subzistență în economiile în curs de dezvoltare, emergente și în tranziție se bazează adesea pe combinații complexe de activități la nivel de gospodărie.

- **Îmbunătățirea sau restabilirea mijloacelor de subzistență:** Alocații sau activități specifice menite să sprijine persoanele afectate în îmbunătățirea sau, cel puțin, restabilirea mijloacelor lor de subzistență la nivelurile anterioare strămutării.
- **Terenuri orfane:** se referă la terenurile care nu se încadrează în amprenta directă a proiectului, dar care devin inutilizabile, neviabile sau inaccesibile pentru utilizarea prevăzută ca urmare a achiziționării parțiale a terenurilor sau a achiziționării de parcele din apropiere.
- **Proprietate:** clădiri, terenuri sau ambele împreună, inclusiv toate activele fixe atașate terenului, cum ar fi copacii și structurile auxiliare.
- **Asistență pentru relocare:** asistență tehnică și financiară acordată persoanelor strămutate, în plus față de despăgubiri, pentru a le sprijini eforturile de relocare într-o nouă locuință și de restabilire a mijloacelor de subzistență.
- **Restricții privind utilizarea terenurilor:** Limitări sau interdicții privind utilizarea terenurilor agricole, rezidențiale, comerciale sau de alt tip, care sunt introduse și puse în aplicare direct ca parte a proiectului. Acestea pot include restricții privind accesul la parcuri și zone protejate desemnate legal, restricții privind accesul la alte resurse de proprietate comună și restricții privind utilizarea terenurilor în cadrul servituților de utilitate publică sau al zonelor de siguranță.
- **Securitatea dreptului de proprietate:** Când persoanele sau comunitățile strămutate sunt relocate într-un loc pe care îl pot ocupa legal, unde sunt protejate de riscul de evacuare și unde drepturile de proprietate care le sunt acordate sunt adecvate din punct de vedere social și cultural.
- **Perioada de tranziție:** Perioada dintre momentul producerii strămutării și momentul în care mijloacele de subzistență afectate sunt restabilite.

- **Grupuri (sau persoane) vulnerabile:** Persoane care, din cauza identității de gen, etniei, vârstei, dizabilității, dezavantajului economic sau statutului social, pot fi afectate mai negativ de impactul proiectului decât altele și care pot avea capacitatea limitată de a revendica sau de a beneficia de avantajele proiectului. Persoanele și/sau grupurile vulnerabile pot include, de asemenea, persoane care trăiesc sub pragul sărăciei, persoane fără terenuri, persoane în vârstă, gospodării conduse de femei și/sau copii, refugiați, persoane strămutate intern, minorități etnice, comunități dependente de resurse naturale sau alte persoane strămutate care ar putea să nu fie protejate de legislația națională și/sau internațională.

3.1.3. Descrierea proiectului și impactul potențial al proiectului

---

3.1.3.1 Obiectivele, locația, justificarea și beneficiile proiectului

Republica Moldova intenționează să integreze infrastructura națională de transport în Rețeaua Transeuropeană de Transport (TEN-T) – un obiectiv strategic stabilit în Strategia de mobilitate 2030, prin modernizarea căilor ferate, construirea de poduri și autostrăzi și dezvoltarea coridoarelor cu România și Ucraina. Proiectul sprijină conectivitatea națională și regională prin reabilitarea drumurilor prioritare care leagă Republica Moldova de Uniunea Europeană și Ucraina¹.

Proiectul constă în reabilitarea și modernizarea a două coridoare rutiere naționale majore: M3, Tranșa 2 (sud) și R7, Tranșa 1 (nord):

Coridorul M3, partea de sud a Republicii Moldova, este o rută strategică nord-sud care leagă capitala de frontiera de sud și de rețeaua centrală TEN-T a UE. Tranșa 2 a drumului M3 (Chișinău – Comrat – Giurgiulești – frontiera cu România) traversează regiunile centrale și sudice ale Republicii Moldova, în cadrul municipiului Chișinău și al raioanelor Ialoveni, Cimișlia și Cahul. Reabilitarea va îmbunătăți siguranța rutieră, eficiența deplasării și conectivitatea regională, sprijinind comerțul și integrarea economică cu țările vecine. Mai precis, proiectul M3 va genera beneficii colaterale semnificative din punct de vedere ecologic, social și economic, printre care:

- Conectivitate îmbunătățită: reducerea timpului de călătorie, îmbunătățirea eficienței transportului de marfă și integrarea regională cu piețele UE;
- Îmbunătățiri ale siguranței: intersecții, semnalizare, bariere, iluminat și treceri de pietoni modernizate.
- Beneficii pentru sănătate și mediu: reducerea expunerii la praf și zgomot, scăderea ratei accidentelor și îmbunătățirea drenajului, reducând riscul de inundații;
- Ocuparea forței de muncă și economia locală: locuri de muncă directe în timpul construcției, beneficii indirecte pentru furnizorii locali și creșterea competitivității regionale;
- Incluziune socială: acces mai ușor la școli, spitale și piețe pentru populațiile rurale și vulnerabile, în special

---

¹ Pentru mai multe informații despre proiect, vă rugăm să consultați publicația oficială disponibilă pe site-ul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova, la următorul link: <https://midr.gov.md/noutati/republica-moldova-a-incheiat-evaluarea-tehnica-a-domeniului-transporturilor-si-a-infrastructurii-in-cadrul-sesiunii-de-screening-bilateral-de-la-bruxelles>

femeile și persoanele în vârstă;

- Creșterea turismului și a afacerilor: acces mai bun

Domeniul de aplicare al proiectului M3: Tranșa 2 are o lungime totală de 70,9 km (categoria A) și include patru loturi:

1. Aeroport I/C – Porumbrei (34,4 km)
2. Porumbrei – Cimișlia (19 km)
3. Cimișlia – Comrat (12 km)
4. Șoseaua de centură Giurgiulești (6,2 km)

Coridorul R7, situat în partea de nord a Republicii Moldova, este un coridor est-vest important care leagă granița cu Ucraina de granița cu România la Costesti. Drumul R7 asigură cea mai scurtă legătură nordică între Ucraina și România, sprijinind comerțul transfrontalier și exporturile agricole. R7 se află pe teritoriul administrativ al raioanelor Soroca, Drochia și Rîșcani. Includerea rutelor logistice în rețeaua TEN-T va contribui la atragerea investițiilor europene pentru modernizarea infrastructurii de transport și va elimina obstacolele existente în desfășurarea operațiunilor logistice².

Domeniul de aplicare al proiectului: Tranșa 1 totalizează aproximativ 106,10 km (categoria B) și include șase loturi:

1. R14 – Drochia (29 km)
2. Drochia – Riscani (27,4 km)
3. Riscani – Costesti (30 km)
4. Ocolitoare Drochia (7,3 km)
5. Conexiune cu noul pod peste râul Prut la granița cu România (5 km)
6. Soroca – granița cu Ucraina (7,4 km)

3.1.3.2. Componentele cheie ale proiectului

Proiectul M3 implică lucrări de reabilitare, lărgire și construcții noi limitate de-a lungul a patru secțiuni ale coridorului M3 Chișinău – Cimișlia – Comrat – Giurgiulești. De asemenea, include diferite facilități temporare și o carieră de împrumut.

Lotul 1: Aeroport I/C – Porumbrei

Lungime: 34,4 km (km 10+000 – km 44+350, cu 4 benzi de circulație)

Lucrări: Reabilitare; consolidarea pavajului; înlocuirea canalelor de scurgere existente; reînnoirea orizontalei și semnalizare verticală.

Lotul 2: Porumbrei – Cimișlia

Lungime: 19 km (km 44+420 - km 63+430)

Lucrări: Lărgirea secțiunii existente cu două benzi la patru benzi, cu reconstrucția completă a pavajului și modernizarea sistemului de drenaj. Măsurile de siguranță includ noi parapete, iluminat la intersecții și

---

²Pentru detalii suplimentare privind proiectul R7, vă rugăm să consultați publicația oficială disponibilă pe site-ul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova, la următorul link: <https://midr.gov.md/noutati/uniunea-europeana-consolideaza-legaturile-de-transport-cu-republica-moldova>

îmbunătățirea trecerilor de pietoni în apropierea satelor de-a lungul traseului.

Lotul 3: Cimișlia – Comrat

Lungime: 12 km (km 70+350 – km 82+430)

Lucrări: Reabilitarea drumului existent cu două benzi, cu înlocuirea pavajului, consolidarea acostamentului și îmbunătățiri selective ale sistemului de drenaj. Lucrările vor restabili integritatea structurală și calitatea rulării, reducând în același timp necesarul de întreținere.

Lotul 4 - Șoseaua de centură Giurgiulești și legăturile de frontieră

Lungime: 6,2 km

Lucrări: Reabilitarea drumului M3 (km 211,98 – km 213,69) și a drumului M3.1 (km 0,0 – km 0,65), precum și construcția unui nou drum de ocolire de 3,86 km în jurul satului Giurgiulești.

Tabăra de construcții și facilități ale șantierului, depozitare de combustibil și lubrifianți, zone de depozitare și gestionare a deșeurilor

Organizarea șantierului va include zone clar delimitate pentru depozitarea materialelor, operarea echipamentelor, gestionarea deșeurilor și facilități pentru lucrători.

- O tabără temporară de construcție va fi înființată în apropierea aliniamentului M3, într-o zonă cu acces ușor la principalele rute de transport și situată la o distanță sigură de așezări, cursuri de apă și habitate sensibile.
- Depozitul de combustibil și lubrifianți va fi amplasat pe o platformă impermeabilă special amenajată.
- Vor fi prevăzute puncte separate de colectare a deșeurilor pentru diferite tipuri de deșeuri.

Instalarea unei fabrici temporare de asfalt (dacă este cazul)

Pentru producția de asfalt, dacă se instalează o fabrică temporară de asfalt.

Cariera „Cîșlița-Prut”

Cariera pentru extragerea materialelor necesare construirii terasamentelor ocolitoare Giurgiulești este situată pe creasta unui deal, pe partea stângă a drumului național M3 (Giurgiulești–Cahul).

Pentru mai multe detalii, a se vedea: EIAS a M3.

3.1.3.3. Amprenta potențială a proiectului și impactul asociat asupra terenurilor

În general, în ceea ce privește M3:

- Pe baza informațiilor disponibile de la NRA și a observațiilor vizuale efectuate în timpul vizitei la fața locului, nu se preconizează demolarea niciunei clădiri pentru proiect și nu se preconizează niciun fel de deplasare fizică.
- Proiectul este dezvoltat în principal pe terenuri destinate exploatării drumurilor, cu excepția unor achiziții minore de terenuri private:
  - Pentru lărgirea minoră a secțiunilor de drum și a intersecțiilor: Lotul 2 (190 de terenuri private au fost deja expropriate prin semnarea unui contract de cumpărare directă a terenului în faza 1, în 2019, înainte de implicarea BERD), Lotul 4 M3/M3.1. conexiune între granițe (49 de terenuri private);
  - Pentru construcția de drumuri noi: Lotul 4 – ocolitoare Giurgiulești (59 de terenuri private)
- Posibile deplasări economice permanente legate de achiziționarea de terenuri pentru proiect: Pierderea

surselor de venit din cauza pierderii permanente a activelor productive, în special a terenurilor agricole.

- Deplasare economică temporară din cauza blocării temporare a accesului la terenuri agricole private, precum și la mici întreprinderi, grădini sau depozite situate de o parte și de alta a drumului afectat în timpul construcției. Aceste active vor rămâne operaționale după finalizarea lucrărilor.
- Locația finală și/sau proprietatea terenurilor suplimentare care vor fi utilizate temporar pentru șantierele de construcții sau depozitarea solului nu au fost încă identificate.
- Terenurile statului vor fi utilizate pentru amenajarea: tabere de construcții, șantiere, cariere, drumuri de acces. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri ale statului și cu aprobarea NRA (nu vor fi utilizate terenuri agricole).
- Proiectul este dezvoltat în principal pe terenuri destinate exploatării drumurilor, care sunt deja proprietate de stat și sunt gestionate de NRA în conformitate cu GD 362/2011 privind aprobarea listei terenurilor publice de stat ocupate de drumurile naționale.
- Proiectul nu va duce la pierderea accesului local la drumul proiectului prin intermediul căilor de acces autorizate existente și al rețelei locale de drumuri. Rutele alternative, numărul final și configurația punctelor de acces vor fi determinate pe baza recomandărilor auditului de siguranță rutieră.
- Conceptul preferat în etapa de proiectare a implicat reabilitarea și lărgirea parțială în cadrul dreptului de trecere existent, minimizând achiziția de terenuri noi și evitând habitatele sensibile identificate în timpul studiilor de referință.

În general, în ceea ce privește R7:

- Pe baza informațiilor disponibile de la NRA și a observațiilor vizuale efectuate în timpul vizitei la fața locului, nu se preconizează demolarea niciunei clădire pentru proiect și nu se preconizează niciun fel de deplasare fizică.
- Proiectul este dezvoltat pe terenuri destinate exploatării rutiere și din terenuri private permanente. Achiziționarea de terenuri private: Achiziționarea de terenuri private R7 Lot 1 (59 de terenuri private); R7 Lot 2 (81 de terenuri private); R7 Lot 3 (53 de terenuri private); R7 Lot 4 (67 de terenuri private); R7 Lot 6 (236 de terenuri private).
- Posibile deplasări economice permanente legate de achiziția de terenuri pentru proiect: pierderea surselor de venit din cauza pierderii permanente a activelor productive, în special a terenurilor agricole. În plus, persoanele pensionate își închiriază adesea terenurile asociațiilor agricole, care le cultivă și le restituie proprietarilor un procent din profiturile. În unele cazuri, acesta este principalul lor venit, pe lângă pensie. Pentru construirea ocolitoare, vor fi afectate și terenuri publice. În prezent, aceste terenuri sunt utilizate pentru pășunat de către comunitatea locală. Cu toate acestea, există terenuri publice alternative disponibile pentru pășunat.

Pentru expropriere, se achiziționează în principal terenuri agricole pentru secțiunile de drum M3 și R7.

Figura 3-1 : Vedere generală a tronsonului de drum M3 Lot 2 - reabilitat în faza 1, înainte de implicarea BERD. Faza 2 presupune lărgirea a 19 km de drum de la 2 la 4 benzi.

Detaliile specifice privind amprenta/impactul asupra terenurilor pentru fiecare componentă a proiectului sunt prezentate în tabelele 1 și 2 de mai jos. Notă: amprenta potențială, amprenta finală urmând a fi confirmată în timpul proiectării detaliate:

Componente ale proiectului M3 (Tranșa 2)	Amprenta potențială / impactul asupra terenurilor (faza de construcție/exploatare)
Lotul 1 Aeroport I/C – Porumbrei. Lotul 1 (Aeroport Chișinău – Porumbrei, 34,4 km) km 10+000 – 44+350 – reabilitare	<p>Toate lucrările rămân în cadrul dreptului de trecere existent. Nu este necesară achiziționarea permanentă de terenuri, ocupate temporar în timpul construcției, reconstrucției și altor lucrări - lipsesc, toate lucrările de reconstrucție sunt efectuate în limitele drumului existent și ale zonelor conexe.</p> <p>Nu este încă disponibil un proiect detaliat, dar dacă nu se va aplica opțiunea de traseu alternativ: Deplasare economică temporară din cauza blocării temporare a accesului la terenuri agricole private.</p> <p>Numărul total de copaci îndepărtați: 3</p>
Lotul 2 (Porumbrei – Cimișlia, 19 km) reabilitarea și lărgirea a 19 km de drum de la 2 la 4 benzi. km 44+420 – 63+430 – reabilitare/construcție	<p>Această secțiune traversează în principal terenuri agricole și nu intersectează zone naturale protejate pe o rază de 1 km de aliniament.</p> <p>Suprafața totală alocată pentru construcție în sectorul Porumbrei–Cimișlia: 108,4526 ha, din care: 64 de terenuri publice și 190 de terenuri private. Terenurile pentru lotul 2 au fost achiziționate în faza 1 a reabilitării drumului, în 2019. S-au plătit despăgubiri.</p> <p>Suprafața totală a celor 254 de terenuri achiziționate: 57 Terenuri publice destinate transportului, rețelelor de comunicații electronice și exploatarea minierei. Neîmpărțite în categorii private și publice: 4 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; 11 grădini; 168 agricole; 14 neclasificate;</p> <p>Pentru faza 2 nu se preconizează achiziționarea de terenuri suplimentare. Achiziționarea de terenuri a fost realizată în cadrul fazei 1.</p> <p>Numărul total de copaci îndepărtați în prima fază în timpul eliberării dreptului de trecere: 616 unități și 113 tufișuri (<10 cm diametru) pe drumurile temporare de pe acest lot. Nu este prevăzută defrișarea pentru faza 2. Structurile podurilor, canalele de scurgere, rețelele de inginerie și platforma drumului sunt finalizate în proporție de 95-100%.</p>
Lotul 3 (Cimișlia – Comrat, 12 km) km 70+350 – 82+430 – reabilitare	<p>Conexiune între două ocolitoare. Nu este disponibil un proiect detaliat. Nu sunt prevăzute noi alinamente sau achiziții suplimentare de terenuri.</p>

Lotul 4 (șoseaua de ocolire a satului Giurgiulești, raionul Cahul, 3,85 km) (conexiune între M3 și R34) cu zonă de parcare pentru transportul de marfă – construcție

Construcția șoselei de centură, construită pe drum public, va redirecționa traficul greu către punctele de control la frontieră cu Ucraina și România, care în prezent traversează satul Giurgiulești, cauzând disconfort locuitorilor și compromițând siguranța traficului.

Drumul dintre cele două frontiere Giurgiulești – Ucraina:

- Deplasare economică temporară în timpul construcției: în special în ceea ce privește magazinele mici care vând alimente/băuturi situate de o parte și de alta a drumului
- Blocarea temporară a accesului la benzinării, care va fi probabil rezolvată prin crearea unui acces alternativ, fără a se prevedea deplasări economice temporare.
- Există un stadion sportiv utilizat de oameni (de exemplu, tineri) pentru a juca. Autoritățile locale au confirmat că există suficient teren disponibil pentru a muta stadionul cu un impact minim asupra comunității locale.

Zona rezidențială Giurgiulești (211+870; 212+900 partea dreaptă)

Cea mai apropiată zonă rezidențială de aliniamentul proiectului; cele mai apropiate

locuințe la aproximativ 3-5 m de punctele de legătură M3

. Impactul achiziției de terenuri pentru sectorul decolateral

Total: 59 terenuri agricole private și 18 terenuri publice (1 teren din fondul forestier; 17 neclasificate) (pe baza datelor disponibile)

Expropriere totală: 14.765 ha, inclusiv:

Expropriere în funcție de suprafața drumului

, ha:

- Terenuri publice existente în afara satului: 8.141 ha
- Terenuri arabile private: 0,345

Expropriere conform proiectului pentru zona de siguranță rutieră, ha

- Terenuri publice existente în afara satului: 3.692 ha
- Terenuri arabile private: 2.759 ha

Drum public existent: 0,731 ha

Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural cunoscute care să fie protejate. Riscurile pentru siturile de patrimoniu cultural necunoscute până în prezent, generate de excavările de-a lungul coridorului rutier, sunt foarte mici și, în orice caz, vor fi abordate prin implementarea unei proceduri privind descoperirile întâmplătoare, în conformitate cu EBRD ESR8 și legislația națională.

Numărul total de copaci îndepărtați: 55

Lotul 4 M3/M3.1 (drumul M3 Chișinău – Comrat – Giurgiulești – granița cu România, km 211,98 – 213,69 și M3.1 (Giurgiulești – granița cu Ucraina, km 0,0 – 0,65 (drumul de legătură dintre punctele de trecere a frontierei Giurgiulești - Reni și Giurgiulești - Galați) - reabilitare

49 terenuri private și 20 terenuri publice (pe baza datelor disponibile)
Expropriere totală: 9,541 ha, inclusiv:

Expropriere în funcție de suprafața drumului proiect, ha

- Terenuri publice existente în afara zonelor construite: 1.330 ha
- Terenuri private pentru construcții: 0,215 ha
- Terenuri arabile private: 0,880 ha

Expropriere conform proiectului pentru zona de siguranță rutieră, ha

- Terenuri publice existente în afara zonelor construite: 0,962 ha
- Terenuri private pentru construcții: 0,111 ha
- Teren arabil privat: 0,378 ha

Drum public existent: 5,664 ha

Pentru M3.1. în mod specific: 9 terenuri private (dintre care 5 terenuri agricole; 2 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării și 2 grădini); 7 proprietăți cu durată nedeterminată; 14 terenuri publice (dintre care 3

	<p>terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; 1 agricol; 1 teren cu destinație specială; 9 neclasificate).</p> <p>Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural cunoscute care să fie protejate. Riscurile pentru siturile de patrimoniu cultural necunoscute până în prezent, generate de excavările de-a lungul coridorului rutier, sunt foarte mici și, în orice caz, vor fi abordate prin implementarea unei proceduri privind descoperirile întâmplătoare, în conformitate cu EBRD ESR8 și legislația națională.</p> <p>Numărul total de copaci îndepărtați: 18</p>
Facilități temporare: tabără de construcții și facilități ale șantierului, depozit de combustibil și lubrifianți, zone de depozitare și gestionare a deșeurilor, o fabrică de asfalt (dacă este instalată)	<p>Locația finală și amprenta vor fi confirmate în timpul proiectării detaliate și coordonate cu echipa de due diligence tehnic (TDD), asigurându-se respectarea distanțelor tampon și a condițiilor de referință (a se vedea 4.1-4.2 din ESIA pentru M3).</p> <p>Pentru amenajare vor fi utilizate terenuri de stat. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea NRA (nu se vor utiliza terenuri agricole).</p>
Cariera „Cișlița-Prut”	<p>Cariera „Cișlița-Prut” este situată pe un teren public (parceta nr. 5415029) în afara satului Cișlița-Prut, raionul Cahul, și în afara zonelor locuite, fără surse de apă de suprafață în vecinătate.</p> <p>Terenurile de stat vor fi utilizate pentru amenajarea carierelor. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea ANAF (nu se vor utiliza terenuri agricole).</p> <p>Suprafața totală a terenului – 3,00 ha</p>
Suprafețe temporare: zone de depozitare pentru construcții, depozitare de materiale/sol excavat, copaci tăiați	<p>Poate fi necesară achiziționarea temporară de terenuri</p> <p>Locația exactă a zonelor de depozitare a materialelor de construcție, a materialelor excavate/solului, a copacilor tăiați va fi definită în planurile de execuție a lucrărilor de construcție, care vor fi elaborate de către contractant(i) pe baza planurilor de management al construcției și a documentației detaliate de proiectare după finalizarea procesului de licitație.</p>
Drumuri de acces	<p>Pentru amenajare vor fi utilizate terenuri de stat. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea NRA (nu se vor utiliza terenuri agricole).</p> <p>Locația exactă a drumurilor de acces va fi definită în planurile de execuție a lucrărilor de construcție, care vor fi elaborate de către contractant(i) pe baza planurilor de gestionare a construcției și a documentației detaliate de proiectare, după finalizarea procesului de licitație.</p>

Tabelul 3-2: amprenta potențială a proiectului M3/impactul asupra terenurilor

Componente ale proiectului R7 (Tranșa 1)	Amprenta potențială/impactul asupra terenului (faza de construcție/exploatare)
Lotul 1 (R14 – Drochia, 29 km)	<p>Proiect detaliat disponibil</p> <p>Total 7 ha, incluzând 77 terenuri:</p> <p>Terenuri publice: 5,16 ha (inclusiv 18 terenuri);</p> <p>Terenuri private: 1,84 ha (inclusiv 59 de terenuri).</p> <p>Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să fie protejate.</p> <p>Date estimative pentru îndepărtarea copacilor: 557 unități</p>
Lotul 2 (Drochia – Riscani, 27,4 km)	<p>Proiect detaliat disponibil</p> <p>Total 2,56 ha, inclusiv 126 terenuri</p> <p>Terenuri private: 81 de terenuri, dintre care 20 sunt terenuri agricole; 54 neclasificate; 7 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării)</p> <p>Terenuri publice: 12 terenuri, dintre care 3 terenuri aparținând fondului de apă; 9 neclasificate)</p> <p>33 terenuri cu proprietate nedeterminată (din care 33 terenuri neclasificate)</p> <p>Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să fie protejate.</p> <p>Date estimative pentru îndepărtarea copacilor: 386 unități</p>
Lotul 3 (Riscani – Costesti, 30 km)	<p>Proiect detaliat disponibil</p> <p>Total: 3,62 ha, incluzând 58 de terenuri:</p> <p>Terenuri private: 53 de terenuri (din care 37 agricole, 4 destinate</p>

	<p>construcțiilor și dezvoltării și 12 grădini)</p> <p>Terenuri publice: 5 terenuri (din care 1 agricol; 2 terenuri din fondul de apă; 1 teren din fondul forestier; 1 teren destinat transportului, rețelelor de comunicații electronice și exploatarea miniere)</p> <p>Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să fie protejate.</p> <p>Date estimative pentru îndepărtarea copacilor: 615 unități</p>
Lotul 4 (ocoliș Drochia)	<p>Proiect detaliat disponibil</p> <p>Total 19,71 ha, incluzând în total 67 de terenuri private (66 de terenuri agricole; 1 teren destinat construcțiilor și dezvoltării); 16 terenuri publice (12 neclasificate; 3 terenuri din fondul de apă; 1 teren destinat construcțiilor și dezvoltării):</p> <p>Drum sectorial nou: Terenuri private: 13,39 ha Terenuri publice: 6,17 ha</p> <p>Reabilitare drum sectorial Terenuri private: 0,15 ha</p> <p>Deplasare economică:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Terenurile private luate în considerare pentru expropriere sunt în principal terenuri agricole și servesc ca sursă de venit - Mai precis, persoanele pensionate își închiriază adesea terenurile către asociații agricole, care le cultivă și le restituie proprietarilor un procent din profituri. În unele cazuri, aceasta este principala lor sursă de venit, pe lângă pensie. - Terenurile private sunt utilizate pentru culturi anuale. <p>Suprafața medie a parcelei este de 1 ha, o gospodărie putând avea 1 sau 2 parcele.</p> <p>Pentru construirea șoselei de centură, vor fi afectate și terenuri publice. În prezent, aceste terenuri sunt utilizate pentru pășunat de către comunitatea locală. Autoritățile locale au confirmat că există terenuri publice alternative care ar putea fi utilizate pentru pășunat.</p> <p>Zone posibile cu bunuri de patrimoniu cultural (de confirmat) Date estimative pentru îndepărtarea copacilor: 70 unități</p>
Lotul 5 (conexiune cu noul pod peste râul Prut la granița cu România, 5 km)	<p>Nu există un proiect detaliat disponibil</p> <p>Nu există date exacte privind exproprierile</p> <p>Zone posibile cu bunuri de patrimoniu cultural (de confirmat) Nu există date privind îndepărtarea copacilor</p>
Lotul 6 (Soroca – granița cu Ucraina, 7,4 km)	<p>Nu există un proiect detaliat disponibil</p> <p>Total: 41,73 ha, incluzând în total 281 de terenuri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Terenuri private (236 de terenuri; 34,67 ha) - Terenuri publice (45 de terenuri; 7,06 ha), dintre care 3 terenuri din fondul forestier; 4 terenuri din fondul de apă, 1 teren agricol; 2 terenuri destinate transportului, rețelelor de comunicații electronice și mineritului; 2 grădini și 33 neclasificate). <p>Zone posibile cu bunuri de patrimoniu cultural (de confirmat) Nu există date privind îndepărtarea copacilor.</p>

Tabelul 3-3 : Amprenta potențială a proiectului R7/impactul asupra terenurilor

3.1.3.4. Angajamentul de evitare și minimizare a deplasării în dezvoltarea ulterioară a proiectului

Clientul (Administrația Națională a Drumurilor din Moldova) se angajează să aplice ierarhia de atenuare în conformitate cu Cerința de mediu și socială 5 (ESR 5) a BERD, acordând prioritate evitării și minimizării impactului deplasării. Evitarea este abordarea preferată. În cazul în care evitarea nu este fezabilă, clientul trebuie să documenteze alternativele de proiectare luate în considerare și să justifice faptul că impacturile reziduale sunt inevitabile în documentația de planificare a relocării. Această justificare trebuie să demonstreze eforturi riguroase

de minimizare a impacturilor fizice și/sau economice reziduale ale strămutării, acordând o atenție specială strămutării persoanelor vulnerabile. Justificarea trebuie să ofere o motivație clară pentru orice impacturi reziduale considerate inevitabile. Clientul se angajează să adopte următoarea abordare pentru a evita și minimiza strămutarea în dezvoltarea ulterioară a proiectului:

- **Revizuirea proiectului:** Proiectele (inclusiv proiectele detaliate pentru loturile M3 1-3 și loturile R7 5 și 6 rămase) vor fi revizuite, inclusiv prin consultări semnificative cu părțile afectate, pentru a asigura utilizarea maximă a terenurilor existente destinate exploatării drumurilor și pentru a minimiza suprapunerile cu proprietăți private sau resurse comunitare. Documentația va justifica faptul că orice impact rezidual este inevitabil.
- **Site-uri alternative și utilizare temporară:** S-au depus eforturi pentru a trasa noua aliniere (ocolitoarea M3 Lot 4) prin zone care să minimizeze impactul. Selectarea și utilizarea terenurilor temporare (de exemplu, tabere de construcții, cariere) trebuie să acorde prioritate terenurilor deținute de stat, pentru a limita impactul asupra proprietăților private. Acest lucru include minimizarea utilizării terenurilor agricole ocupate temporar pentru construcția drumurilor. Ocuparea temporară a terenurilor în scopuri de construcție trebuie compensată. Orice utilizare temporară inevitabilă a terenurilor private trebuie compensată la costul total de înlocuire, iar terenul trebuie restituit după readucerea corespunzătoare la starea inițială.
  - În timpul construcției, contractantul este responsabil de furnizarea de rute de acces alternative temporare, de exemplu, către terenurile agricole, întreprinderile și magazinele situate de o parte și de alta a drumului. Clientul rămâne responsabil pentru respectarea ESR 5 în toate tranzacțiile de ocupare temporară care implică contractanți.
  - Contractantul va furniza investitorului (sau, prin împuternicit, inginerului de supraveghere) toate acordurile de închiriere temporară a terenurilor de la proprietari privați, pentru a se asigura că:
    - Compensația pentru toate pierderile (inclusiv venituri, culturi și active) este calculată la costul total de înlocuire și livrată înainte de intrarea pe teren.
    - Perioada de închiriere definită în mod specific.
    - Studiu de referință al terenului (pentru a documenta condițiile existente înainte de utilizare).
    - O cerință de a readuce terenul și proprietatea la starea inițială la sfârșitul perioadei de închiriere sau de a plăti despăgubiri pentru orice daune reziduale.
- **Terenuri orfane/deplasare parțială:** În cazurile în care achiziția parțială face ca parcela rămasă să fie inutilizabilă, neviabilă sau inaccesibilă, proiectul va lua în considerare opțiunile prevăzute în legislația națională și va oferi achiziționarea întregii parcele. Dacă viabilitatea sau utilizarea parcelei rămase este contestată, clientul va angaja un evaluator independent sau un expert agricol.

În cazul în care deplasarea fizică și/sau economică este inevitabilă, se vor include măsuri de atenuare adecvate:

- 1) Toate persoanele afectate vor primi despăgubiri pentru bunurile pierdute la costul total de înlocuire, livrate în timp util și înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces.
- 2) Persoanele afectate vor primi asistență pentru a-și îmbunătăți sau cel puțin a-și restabili mijloacele de

subzistență, capacitatea de a obține venituri și nivelul de trai în termeni reali, în raport cu nivelurile anterioare strămutării.

- 3) În cazul deplasării fizice (pe baza informațiilor disponibile, nu se prevede nicio deplasare fizică pentru proiectul M3 sau R7), li se va asigura o locuință adecvată (inclusiv servicii și utilități esențiale) cu siguranța dreptului de proprietate în locurile de relocare.
- 4) Pentru persoanele vulnerabile, proiectul asigură îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor de trai pentru cei care trăiesc în sărăcie și îmbunătățirea condițiilor de viață pentru persoanele strămutate fizic; în plus, planificarea restabilirii mijloacelor de trai ține seama de vulnerabilitate, adaptând activitățile la abilitățile și capacitățile specifice ale acestora.
- 5) Proiectul va asigura că achiziția de terenuri, restricțiile privind utilizarea terenurilor și activitățile de relocare involuntară sunt planificate și implementate cu consultări semnificative, participare și divulgarea informațiilor, în special în timpul selecției opțiunilor de relocare și de trai și planificării activităților de construcție și închiderii drumurilor.
- 6) Un mecanism eficient de soluționare a reclamațiilor va fi instituit cât mai curând posibil (înainte de recensământ) pentru a răspunde în timp util și imparțial preocupărilor legate de drepturi, despăgubiri și restabilirea mijloacelor de subzistență. Acest mecanism trebuie să fie accesibil, transparent, receptiv și să includă un mecanism de recurs care să permită raportarea în condiții de siguranță a preocupărilor.
- 7) Permitea persoanelor afectate să beneficieze direct de proiect, în cazul în care natura proiectului oferă astfel de oportunități, de exemplu asigurarea unor condiții favorabile pentru utilizarea economică viitoare a terenurilor de-a lungul drumului.

3.1.4. Cadrul juridic

3.1.4.1. Constituția

Cadrul juridic al Republicii Moldova se bazează pe Constituția Republicii Moldova (CRM1/1994) și este în conformitate cu principiile fundamentale ale drepturilor omului, inclusiv Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO), punând accentul pe legalitate, proporționalitate și despăgubiri echitabile în cazurile de expropriere în interes public.

Articolul 46 din Constituție garantează în mod explicit dreptul la proprietate privată. Exproprierea este permisă numai în cazul în care servește unui interes public clar și justificat, este pusă în aplicare în conformitate cu legea și oferă proprietarului o despăgubire prealabilă (înainte de transferul dreptului de proprietate către stat) și echitabilă. Această cerință privind respectarea procedurilor legale garantează că exercitarea dreptului de expropriere la nivel național, cu condiția să respecte legea și cerințele ESR 5, nu va fi considerată evacuare forțată.

Mai precis, Legea nr. 204/2024 (pentru drumurile M3 și R7) și Legea nr. 18/2025 (pentru ocolitoarea Giurgiulești și infrastructura de trecere a frontierei) declară componentele relevante ale proiectului ca fiind de utilitate publică și de interes național, oferind temeiul juridic pentru expropriere în temeiul Legii nr. 488/1999 privind exproprierea pentru motive de utilitate publică.

3.1.4.2. Legea exproprierii

Principalele legi care reglementează achiziționarea de terenuri în Moldova pentru proiecte de interes național și necesități municipale sunt Legea privind exproprierea pentru motive de utilitate publică nr. 488 din 7 august 1999 (modificată ultima dată la 1 aprilie 2025) și Codul funciar nr. 828-XII din 1991, cu modificările ulterioare. Aceste legi prezintă procedurile juridice cheie pentru expropriere, evaluare și despăgubire pentru terenuri și proprietăți. Aceste reglementări iau în considerare opțiunile pentru achiziționarea de terenuri plătibile exclusiv proprietarilor legali, inclusiv: (i) înlocuirea terenului cu alt teren; (ii) plata pe baza prețurilor pieței; și (iii) dreptul de a contesta cuantumul despăgubirilor prin intermediul instanțelor judecătorești.

În plus față de cele două legi menționate mai sus, țara dispune de alte instrumente de reglementare care oferă o bază pentru: (i) reglementarea, punerea în aplicare și gestionarea achiziționării de terenuri, proprietăți și active productive; și (ii) asigurarea despăgubirii pentru orice pierderi rezultate. Legile și reglementările cele mai relevante pentru relocare și aspectele conexe, cum ar fi gestionarea terenurilor și despăgubirile, includ următoarele legi și regulamente:

- Legea privind gospodăriile micilor fermieri nr. 1353 din 3 noiembrie 2000;
- Legea nr. 198 din 15 mai 2003 privind închirierea în agricultură;
- Legea privind terenurile publice și delimitarea acestora nr. 91 din 5 aprilie 2007;
- Aprobarea Regulamentului privind consolidarea terenurilor agricole, Decizia Guvernului nr. 1075 din 2007;
- Legea cadastrului imobiliar LP1543/1998.

Procesul național implică etape cheie, cum ar fi lucrările cadastrale, evaluarea compensațiilor, notificarea propunerilor de expropriere și înființarea comisiilor pentru soluționarea contestațiilor (un element național al GRM). Legea prevede în mod strict ca despăgubirile să fie plătite înainte de transferul dreptului de proprietate către stat. Pe baza modificărilor legislative recente aduse Legii privind exproprierea pentru motive de utilitate publică nr. 488

din 7 august 1999, exproprierea nu mai poate fi contestată; numai valoarea despăgubirii rămâne supusă negocierii. În plus, construcția poate începe numai după finalizarea completă a procesului de achiziție a terenului.

3.1.4.3. Regimul de proprietate asupra terenurilor

Regimul funciar în Moldova se referă la dispozițiile legale și instituționale care reglementează proprietatea, utilizarea, transferul și gestionarea terenurilor. Acesta definește cine deține terenul, cine îl poate utiliza, în ce scop, pentru cât timp și în ce condiții. Principalele tipuri sunt prezentate în tabelul de mai jos: (copiat din ESIA M3 Tabelul 4-47):

Clasificarea terenurilor/Drepturile de proprietate	Categorii
Tipul de proprietate	<p>Terenuri publice ale statului:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Include terenurile esențiale pentru funcțiile naționale: drumuri, căi ferate, păduri de interes național, corpuri de apă de importanță națională, arii protejate, situri militare. • Administrate de autoritățile centrale (de exemplu, NRA pentru drumuri, Moldsilva pentru Fondul Forestier, Apele Moldovei pentru Fondul de Apă). • În general, netransferabile, cu excepția cazurilor în care se aplică proceduri legale stricte. <p>Terenuri publice ale unităților administrative-teritoriale:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terenuri deținute de raioane, municipalități, orașe și comune. • Include drumuri locale, păduri municipale, parcuri, piețe publice, pășuni comunale și terenuri de infrastructură. • Administrate de consiliile locale. • Transferul/cedarea se face în conformitate cu procedurile locale + legislația funciară. <p>Terenuri aflate în proprietate privată:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terenuri deținute de persoane fizice sau juridice în baza unui titlu de proprietate privată, inclusiv terenuri agricole, terenuri pentru construcții, terenuri industriale, podgorii, livezi, terenuri gospodărești și alte parcele utilizate în scopuri private. • Proprietarii dețin drepturi de proprietate depline – posesia, utilizarea și cedarea terenurilor – sub rezerva restricțiilor naționale în materie de amenajare a teritoriului, mediu și utilizare a terenurilor (de exemplu, zone de protecție a apelor, centuri de protecție a pădurilor, zone protejate). • Transferul este permis prin vânzare, donație, moștenire, închiriere, schimb sau alte contracte civile, cu condiția ca înregistrarea cadastrală să fie completă și dreptul de proprietate să fie incontestabil. • Terenurile sunt supuse impozitării și trebuie să respecte destinația de utilizare a terenurilor stabilită în Codul funciar și în planurile urbane locale. • Exproprierea pentru utilitate publică este permisă numai cu despăgubire prealabilă, în conformitate cu Legea privind exproprierea și procedurile negociate aliniate la PR5, acolo unde este cazul. • Terenurile aflate în proprietate privată pot include parcele cu mai mulți moștenitori, titluri comune (coproprietate), servituți sau contracte de închiriere pe termen lung, ceea ce poate complica accesul la terenuri, compensarea și procesele de autorizare în cadrul proiectelor de infrastructură. • Orice modificare a categoriei de utilizare necesită aprobarea administrativă a autorităților competente (consilii locale sau agenții specializate), asigurând alinierea la planificarea utilizării terenurilor și la cerințele de mediu.
Teren	<p>Terenuri publice</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terenuri deținute de districte (Raions), municipalități, orașe și comune. • Include drumuri locale, păduri municipale, parcuri, piețe publice, pășuni comunale și terenuri de infrastructură. • Administrate de consiliile locale. • Transferul/cedarea se face în conformitate cu procedurile locale + legislația funciară. <p>Terenuri private</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deținute de persoane fizice, gospodării, cooperative, companii private, ONG-uri, biserici. • Include terenuri agricole, podgorii, livezi, terenuri pentru construcții, terenuri industriale. • Complet transferabile (vânzare, închiriere, moștenire). • Supuse înregistrării funciare în Cadastrul Imobiliar.
Destinație	<p>Terenuri agricole; Terenuri destinate silviculturii; Terenuri destinate corpurilor de apă;</p>

	<p>Terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; Terenuri destinate transportului, rețelelor de comunicații electronice și exploatarea miniere; Terenuri cu destinație specială; Terenuri destinate protecției naturii și patrimoniului cultural.</p>
Drepturi de proprietate	<p>Drepturi de proprietate - drepturi depline: posesie, utilizare, transfer Drepturi de închiriere - cea mai comună formă pentru operațiunile agricole Drepturi de utilizare fără drept de proprietate - statul sau autoritatea locală pot acorda drepturi de utilizare pentru servicii sociale sau infrastructură comunitară, adesea utilizate pentru canale de irigații, căi de acces, utilități publice Servituți (servituți) - Drept de trecere pentru drumuri, conducte, cabluri Posesie fără documente - există în zonele rurale, dar necesită formalizare</p>

Tabelul 3-4 : Regimul funciar în Moldova

3.1.4.4. Procese de legalizare

Cadrul juridic național moldovean existent stabilește procese clare pentru recunoașterea și formalizarea drepturilor funciare și compensarea activelor, dar este structurat în primul rând pentru a se adresa celor care au drepturi legale asupra terenurilor sau activelor (categoria i) și celor cu revendicări recunoscute de lege (categoria ii).

Legislația moldovenească susține procese specifice de legalizare și regularizare:

1. Sistemul cadastral: Sistemul de bază pentru înregistrarea detaliilor privind proprietatea și dreptul de proprietate asupra terenurilor este sistemul cadastral unificat, gestionat de Agenția pentru Servicii Publice (PSA). Cadrul juridic pentru acest sistem este stabilit de Legea cadastrului imobiliar (LP1543/1998).
2. Corectarea și formalizarea cadastrală: Există proceduri naționale pentru corectarea erorilor cadastrale, cum ar fi cele prevăzute de Legea nr. 354/2004. Lucrările cadastrale sunt obligatorii în procesul de expropriere (de exemplu, în conformitate cu GD 323/2025 și GD 781/2013) pentru identificarea proprietății private și corectarea erorilor.
3. Moștenire și soluționarea litigiilor: Cadrul național include proceduri pentru soluționarea problemelor complexe, cum ar fi tranzacțiile neînregistrate sau procedurile de moștenire, adesea abordate prin intermediul instanțelor judecătorești.

Aceste procese garantează că persoanele fizice care au dreptul la o cerere legală își pot formaliza statutul și pot primi despăgubiri.

În conformitate cu legislația moldovenească, Codul funciar acoperă în principal drepturile proprietarilor legali de terenuri și ale utilizatorilor legali (chiriași), precum și ale întreprinderilor care au drepturi legale asupra terenurilor și altor proprietăți. Aceasta înseamnă că cadrul juridic național nu recunoaște utilizatorii informali (categoria iii), persoanele fizice sau organizațiile care nu au drepturi legale recunoscute sau pretenții asupra terenurilor pe care le ocupă sau le utilizează și, prin urmare, limitează despăgubirile la cei care au drepturi legale.

3.1.4.5. Politica BERD privind strămutarea involuntară

Cerința de mediu și socială 5 (ESR 5) a BERD se referă la strămutarea involuntară rezultată din achiziționarea de terenuri în legătură cu proiectul, restricțiile privind utilizarea terenurilor și accesul la active și resurse naturale. Obiectivele generale ale ESR5 sunt evitarea relocării involuntare și a evacuărilor forțate; în cazul în care strămutarea fizică și/sau economică este inevitabilă, aceasta trebuie redusă la minimum. Se vor planifica și implementa cu atenție măsuri adecvate pentru a atenua impactul inevitabil al strămutării asupra persoanelor afectate (și asupra comunităților gazdă care primesc persoanele strămutate). Această cerință acoperă situațiile în care proiectul trebuie să despăgubească persoanele pentru pierderea terenurilor, a bunurilor, a mijloacelor de subsistență sau a nivelului de trai.

Cerințele și obiectivele cheie ale ESR5 includ:

- **Evitarea și interzicerea:** acordarea priorității evitării sau minimizării relocării involuntare și evitarea absolută a evacuării forțate.
- **Compensare și evaluare:** acordarea de compensații în timp util pentru bunurile pierdute la costul total de înlocuire (FRC), asigurându-se că compensațiile sunt suficiente pentru a înlocui bunurile plus costurile de tranzacție necesare, fără deduceri pentru depreciere.
- **Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de trai:** asistarea persoanelor afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de trai și nivelul de trai la nivelurile anterioare strămutării. Această asistență este obligatorie pentru toate persoanele strămutate din motive economice, indiferent de statutul lor juridic.
- **Eligibilitate:** Recunoașterea eligibilității în trei categorii de persoane afectate: titularii de drepturi legale formale (categoria i); cei cu revendicări recunoscute în temeiul legislației naționale (categoria ii); și utilizatorii informali (categoria iii).
- **Luarea în considerare a persoanelor vulnerabile:** Identificarea și analizarea persoanelor vulnerabile, furnizarea de asistență personalizată pentru relocare și asigurarea unor îmbunătățiri semnificative pentru mijloacele de trai afectate ale persoanelor care trăiesc în sărăcie. Pentru persoanele vulnerabile strămutate fizic, aceasta include îmbunătățirea condițiilor de viață prin furnizarea de locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate.
- **Calendar:** Compensațiile trebuie acordate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces.
- **Consultare și divulgare:** Asigurarea faptului că toate activitățile de relocare involuntară sunt planificate și implementate cu consultări semnificative, participare și divulgare a informațiilor pe tot parcursul procesului.
- **Reclamații și căi de atac:** Oferirea persoanelor afectate acces la mecanisme de reclamație (în conformitate cu ESR 10) care sunt accesibile, transparente și receptiv.
- **Beneficiile proiectului:** Permitea persoanelor strămutate să beneficieze direct de proiect.

3.1.4.6. Analiza lacunelor (compararea legislației locale cu politicile BERD și identificarea potențialelor lacune și a măsurilor propuse pentru a respecta ESR5)

Cadrul juridic moldovean, centrat pe Legea nr. 488 din 1999 privind exproprierea pentru motive de utilitate publică și Codul funciar, diferă de ESR5 în domenii fundamentale, necesitând strategii specifice de punte pentru a asigura conformitatea proiectului.

Diferențe	Legislația moldovenească	ESR5	Reducerea decalajelor
Impactul potențial al relocării	Legislația moldovenească nu specifică impactul potențial al relocării.	Strămutarea involuntară: se referă atât la strămutarea fizică (relocare, pierderea terenurilor sau a locuințelor), cât și la strămutarea economică (pierderea terenurilor, a bunurilor sau restricții privind utilizarea terenurilor, a bunurilor și a resurselor naturale, care duc la pierderea surselor de venit sau a altor mijloace de subsistență). Strămutarea este considerată involuntară atunci când persoanele sau comunitățile afectate nu au dreptul de a refuza achiziționarea de terenuri sau restricțiile privind utilizarea terenurilor, a altor bunuri și resurse naturale, chiar dacă achiziția obligatorie este utilizată numai ca ultimă soluție, după un proces de negociere. Achiziționarea de terenuri pentru proiect poate duce la apariția de terenuri orfane, terenuri rămase inutilizabile, neviabile sau inaccesibile pentru utilizarea prevăzută, ca urmare a achiziționării parțiale de terenuri sau a achiziționării de terenuri în apropiere.	În cazul în care achiziția involuntară de terenuri, strămutarea fizică și/sau strămutarea economică vor fi declanșate, proiectul va elabora RP și/sau LRP în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD. Terenurile orfane sunt frecvente în proiectele liniare și se pot aplica, de exemplu, parcelelor agricole. Se preconizează că RP va identifica și clasifica situațiile de terenuri orfane, va defini criteriile de eligibilitate și va include drepturile relevante.
Obiectivele cheie ale ESR5	Reglementările moldovenești nu consideră relocarea ca un program de dezvoltare durabilă și nici nu oferă motive pentru opțiuni alternative. De asemenea, acestea nu specifică beneficiile și oportunitățile pe care le poate oferi relocarea pentru îmbunătățirea mijloacelor de trai ale populațiilor afectate.	Obiectivele cheie ale ESR 5 sunt definite de ierarhia generală de atenuare: Evitarea sau minimizarea relocării involuntare; Evitarea evacuării forțate; Atenuarea impactului inevitabil al strămutării prin: <ul style="list-style-type: none"> ▪ acordarea de despăgubiri în timp util pentru pierderea bunurilor la costul total de înlocuire ▪ asistarea persoanelor afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de trai și nivelul de trai ( ) ▪ îmbunătățirea mijloacelor de trai ale persoanelor afectate care trăiesc în sărăcie ▪ îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor vulnerabile strămutate fizic prin furnizarea de locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate ▪ asigurarea faptului că toate activitățile de relocare involuntară sunt planificate și implementate cu consultări semnificative, participare și divulgarea informațiilor 	Proiectele de infrastructură vor fi revizuite și examinate pentru a evalua dacă există posibilități de îmbunătățire în ceea ce privește evitarea relocării involuntare. Dacă se va considera că relocarea este inevitabilă, proiectul va elabora RP și/sau LRP în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.

		<ul style="list-style-type: none"> oferirea persoanelor afectate acces la mecanisme de soluționare a reclamațiilor, în conformitate cu ESR 10: Implicarea părților interesate permițând persoanelor strămutate să beneficieze direct de proiect. 	
Instrumente de strămutare involuntară	Legislația moldovenească nu conține dispoziții privind elaborarea de instrumente de relocare, cum ar fi Cadrul de relocare, Planul de relocare, Planul de restabilire a mijloacelor de trai.	<p>ESR 5 Instrumente și aplicabilitate:</p> <ul style="list-style-type: none"> Planul de relocare (RP): Obligatoriu atunci când se declanșează ESR 5 (deplasare fizică și/sau economică), acoperind toate cerințele aplicabile, indiferent de amploare. Cadrul de relocare (RF): Acceptabil ca prim pas atunci când amprenta proiectului nu este pe deplin definită din motive imperioase, cu angajamentul de a pregăti RP complet ulterior Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP): obligatoriu atunci când proiectul provoacă strămutări economice, pentru a ajuta persoanele afectate să-și îmbunătățească sau să-și restabilească mijloacele de subzistență. Poate fi un document independent sau un capitol din cadrul RP. 	În cazul în care se va declanșa achiziția involuntară de terenuri, strămutarea și/sau strămutarea economică, proiectul va elabora RP și/sau LRP în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.
Diferite categorii de relocare, cum ar fi cea economică sau fizică	Strămutarea și achiziția de terenuri au loc în conformitate cu Legea privind exproprierea pentru motive de utilitate publică nr. 488 din 7 august 1999 sau Legea privind dreptul de expropriere și Codul funciar, care se aplică numai strămutării fizice.	ESR 5 definește relocarea involuntară ca incluzând atât deplasarea fizică (pierderea locuinței), cât și deplasarea economică (pierderea venitului sau a mijloacelor de subzistență) rezultate din achiziționarea de terenuri pentru proiect sau din restricții privind utilizarea terenurilor. În consecință, cerințele ESR5 în ceea ce privește deplasarea fizică și deplasarea economică se pot aplica simultan	Proiectul va aplica ESR5 pe tot parcursul ciclului de proiect, asigurându-se astfel că toate impacturile posibile sunt luate în considerare și abordate în mod corespunzător.
Persoane strămutate fără drepturi legale	Legislația moldovenească nu recunoaște persoanele strămutate fără drepturi legale. Codul funciar acoperă numai drepturile proprietarilor legali de terenuri, ale utilizatorilor legali de terenuri (chiriași legali) și ale întreprinderilor care au drepturi legale asupra terenurilor și altor proprietăți. Prin urmare, acesta are o abordare restrictivă în ceea ce privește despăgubirea populațiilor care nu dețin titluri legale.	ESR 5 clasifică persoanele eligibile în trei categorii, în funcție de dreptul de proprietate: (i) titularii de drepturi legale formale; (ii) titularii de drepturi recunoscute în mod ; și (iii) utilizatorii informali care nu au drepturi legale recunoscute sau pretenții asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează. Recensământul identifică și stabilește statutul acestor persoane afectate.	RP și LRP elaborate în cadrul proiectului vor prevedea măsuri de despăgubire pentru persoanele strămutate în mod n , fără drepturi legale, în conformitate cu ESR5.

Restabilirea mijloacelor de subzistență	Reglementările din Republica Moldova nu conțin considerații specifice privind restabilirea mijloacelor de subzistență.	Restabilirea mijloacelor de trai este obligatorie în conformitate cu ESR 5 pentru a îmbunătăți sau cel puțin a restabili mijloacele de trai și nivelul de trai al persoanelor strămutate în raport cu nivelurile anterioare strămutării.	Proiectul va elabora RP/LRP pentru a lua în considerare restabilirea mijloacelor de trai pentru persoanele afectate, pe baza dispozițiilor ESR5.
Costul integral de înlocuire	Considerațiile specifice privind costurile totale de înlocuire, defalcate pe tipuri de bunuri afectate, nu sunt prevăzute în reglementările din Republica Moldova.	Obiectivele ESR 5 impun atenuarea impactului inevitabil al strămutării prin acordarea de despăgubiri în timp util pentru pierderea bunurilor la costul integral de înlocuire și asigurarea că relocarea se realizează cu consultări, participare și divulgare de informații semnificative. În situațiile de terenuri orfane, clientul ar trebui să ia în considerare opțiunile prevăzute în legislația națională și să ofere achiziționarea întregii parcele de teren. Dacă parcela de teren nu este luată în considerare pentru achiziționarea integrală, valoarea de piață a restului poate scădea semnificativ, iar acest lucru ar trebui luat în considerare la evaluarea părții afectate.	RP și LRP elaborate în cadrul proiectului vor oferi despăgubiri la costul integral de înlocuire, conform ESR5.
Participarea în cunoștință de cauză a persoanelor afectate de proiect (PAP)	<p>Bază juridică limitată pentru divulgarea publică a activităților de achiziție de terenuri și de relocare</p> <p>Cu toate acestea, o serie de reglementări și convenții internaționale existente, la care Moldova este parte, oferă o bază pentru elaborarea de reglementări specifice privind participarea publică și procesele de consultare pentru relocare</p> <p>Convenția privind accesul la informație, participarea publicului la procesul de luare a deciziilor și accesul la justiție în domeniul mediului (Aarhus, 1998)</p> <p>Legea privind accesul la informații nr. 982-XIV din 11 mai 2000.</p>	ESR 5 impune consultarea și participarea semnificativă pentru toate activitățile de relocare involuntară. Trebuie depuse eforturi speciale pentru a se asigura că grupurile vulnerabile, care sunt afectate în mod disproporționat de strămutare, au un cuvânt de spus în procesele de consultare și planificare.	Proiectul va planifica și implementa consultări și participări semnificative pentru toate activitățile de relocare pe parcursul ciclului proiectului. Aceasta include divulgarea informațiilor folosind documentație simplă, practică, precisă și adecvată din punct de vedere cultural, destinată unei largi diseminări, organizarea de consultări semnificative cu comunitățile afectate și persoanele afectate de proiect. Se vor depune eforturi speciale pentru a se asigura că grupurile vulnerabile au un cuvânt de spus în procesele de consultare și planificare, atenuând astfel impactul negativ disproporționat asupra acestora. Planul de implicare trebuie să acopere consultări suplimentare în perioada de implementare a relocării.
Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de reparare	<p>Bază juridică limitată pentru stabilirea unui mecanism de soluționare a reclamațiilor în conformitate cu cerințele ESR</p> <p>Cu toate acestea, o serie de reglementări existente oferă o bază pentru soluționarea reclamațiilor</p> <p>Codul administrativ nr. 116 din 19.07.2018.</p>	ESR 5 impune clienților să stabilească un GMRS accesibil, transparent și receptiv, de obicei aliniat la ESR 10/ESS1, încă din faza inițială de dezvoltare a proiectului. GMRS trebuie să permită raportarea în condiții de siguranță a preocupărilor și soluționarea în timp util a acestora, inclusiv un mecanism de recurs „ ” capabil să soluționeze litigiile într-un mod imparțial și transparent. Mecanismul ar trebui să fie	Proiectul va stabili un GMRS în conformitate cu standardele BERD cât mai devreme posibil în faza de dezvoltare a proiectului, înainte de data limită și de începerea anchetelor privind activele. La sfârșitul procesului de achiziție a terenurilor, poate fi necesară o acțiune specifică de gestionare a reclamațiilor pentru a identifica și a aborda aceste situații.

		operațional înainte de data limită și de începerea anchetelor privind activele. Mecanismul de soluționare a plângerilor ar trebui să poată lua în considerare problemele legate de terenurile orfane.	
Preferința pentru acorduri negociate	Bază juridică limitată pentru preferința acordurilor negociate.	ESR 5 încurajează puternic clienții să urmărească soluționarea negociată pentru a obține drepturile funciare, chiar și atunci când dețin autoritatea legală pentru expropriere. Această abordare minimizează necesitatea exproprierii și a întârzierilor, reducând semnificativ impactul negativ asupra persoanelor afectate. Astfel de soluționări trebuie să îndeplinească cerințele ESR 5, care includ principiile bune-credințe, timpului adecvat, transparenței, echilibrului de putere, lipsei de constrângere și accesului la sprijin (cum ar fi consiliere juridică și mecanisme de soluționare a reclamațiilor). Negocierile trebuie documentate în detaliu pentru a dovedi că aceste principii au fost respectate.	RP/LRP elaborat în cadrul proiectului va lua în considerare și va oferi motive pentru soluționarea negociată. Preferința pentru soluționarea negociată va fi susținută de proiect și se va stabili o metodologie adecvată. RP ar trebui, de asemenea, să detalieze procesul de soluționare negociată (negocieri colective, apoi individuale, oferte, acceptare, refuz și formalizarea acordului).
Minimizarea strămutării	Legislația moldovenească nu conține dispoziții privind minimizarea strămutării.	Obiectivul principal al ESR 5 este de a evita sau minimiza relocarea involuntară. Atunci când strămutarea este inevitabilă, prima obligație a clientului este de a încerca să evite strămutarea, în conformitate cu ierarhia de atenuare. Acest lucru necesită o evaluare cuprinzătoare a proiectelor alternative, proporțională cu amploarea potențialei strămutări. Rezultatul procesului de evitare și minimizare, inclusiv justificarea impactului rezidual inevitabil, trebuie documentat și disponibil înainte de aprobarea finanțării.	Proiectele de infrastructură vor fi revizuite și examinate pentru a evalua dacă există posibilități de îmbunătățire în ceea ce privește evitarea strămutării involuntare. Dacă se va evalua că strămutarea este inevitabilă, proiectul va elabora RP și/sau LRP în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.
Data de referință și data limită	Legislația din Moldova nu conține dispoziții referitoare la stabilirea datei limită.	ESR 5 impune clientului să stabilească o dată limită pentru eligibilitate, pentru a preveni revendicările oportuniste. În absența procedurilor guvernamentale, proiectul trebuie să stabilească propria dată limită, de obicei la sfârșitul procesului de recensământ/inventariere. Această dată trebuie stabilită în mod transparent și comunicată pentru a fi considerată valabilă. Comunicarea trebuie să se facă la nivel local, utilizând metode adecvate din punct de vedere cultural, să fie difuzată în mod	Proiectul va stabili o dată limită pentru eligibilitate. Stabilirea datei limită va fi documentată și diseminată prin intermediul, de exemplu, fluturașilor, afișelor publice, anunțurilor în mass-media și rețelelor sociale din zona proiectului.

		regulat în întreaga zonă a proiectului, și să fie bine documentată în Planul de relocare.	
Preferința pentru compensarea în natură față de compensarea în numerar	Deși legea moldovenească privind exproprierea prevede motive pentru compensarea în natură (teren pentru teren), nu există nicio dispoziție care să prevadă preferința pentru compensarea în natură în locul compensării în numerar.	ESR 5 susține utilizarea compensației în natură în locul compensației în numerar, ori de câte ori este posibil. Mai precis, în cazul în care persoanele strămutate au mijloace de subzistență bazate pe terenuri sau terenurile sunt proprietate colectivă, clientul trebuie să ofere compensații bazate pe terenuri. Dacă se susține că despăgubirea în natură (terenuri) este imposibilă sau inacceptabilă pentru persoanele afectate de proiect, clientul trebuie să demonstreze și să justifice în mod clar în RP că mijloacele de subzistență nu vor fi afectate negativ.	Proiectul va susține cu tărie compensarea în natură, în special în cazurile în care vor fi afectate bunurile grupurilor vulnerabile.
Compensații pentru pierderea activităților economice și a fluxului de venituri	Legislația moldovenească nu conține dispoziții referitoare la compensarea pierderii activităților economice și a fluxului de venituri.	ESR 5 impune clientului să implementeze măsuri de restabilire a mijloacelor de subzistență pentru toate persoanele strămutate involuntar ale căror mijloace de subzistență sau venituri sunt afectate. Aceasta este o obligație în conformitate cu ESR 5 ori de câte ori are loc o strămutare economică. Persoanele strămutate fizic sunt, de asemenea, strămutate economic în marea majoritate a cazurilor. Prin urmare, cerințele din ESR 5, paragrafele 74-76, se aplică și persoanelor strămutate fizic. Activitățile de restabilire a mijloacelor de subzistență trebuie, de asemenea, concepute pentru utilizatorii informali care ar putea să nu fie eligibili pentru despăgubiri pentru terenul în sine.	Proiectul va elabora RP/LRP pentru a lua în considerare restabilirea mijloacelor de subzistență pentru persoanele afectate, pe baza dispozițiilor ESR5.
Indemnizații și sprijin în perioada de tranziție	Legislația moldovenească nu conține nicio prevedere care să permită acordarea de sprijin și alocații de tranziție.	ESR 5 prevede acordarea de sprijin pentru tranziție tuturor persoanelor strămutate din motive economice. Acest sprijin acoperă perioada dintre momentul în care mijloacele de subzistență au fost afectate și momentul în care activitățile de refacere dau rezultate. Durata și cuantumul acestui sprijin ar trebui să se bazeze pe o estimare rezonabilă a timpului necesar pentru refacerea capacității de a obține venituri, a nivelurilor de producție și a standardelor de viață.	Proiectul va elabora RAP/LRP pentru a oferi sprijin și alocații de tranziție: de exemplu: alocație separată de tranziție sau o plată în numerar inclusă în calculul compensației pentru a compensa veniturile pierdute, acoperind veniturile pierdute în perioada ciclurilor agricole pierdute (de exemplu, între intrarea pe teren și accesul la terenul de înlocuire), sprijinirea întreprinderilor relocate pentru a acoperi veniturile pierdute în timp ce acestea își reiau activitatea.

<p>Măsuri pentru populația cea mai vulnerabilă.</p>	<p>Legislația moldovenească nu prevede acordarea de asistență suplimentară grupurilor vulnerabile în cadrul activităților de relocare.</p>	<p>ESR 5 impune clienților să identifice, să evalueze și să abordeze riscurile și impactul asupra grupurilor vulnerabile pe parcursul tuturor fazelor proiectului, deoarece acestea pot fi afectate în mod disproporționat. Include</p> <p>Măsurile specifice și sprijinul pentru persoanele vulnerabile ar trebui incluse în planul proiectului, cum ar fi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea de planuri de acțiune individuale adaptate pentru fiecare gospodărie vulnerabilă. • Furnizarea de activități specifice de sprijin și facilitarea accesului la asistență socială. • Îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor vulnerabile strămutate fizic, prin furnizarea de locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate. <p>Căutarea unei îmbunătățiri semnificative a mijloacelor de trai pentru persoanele care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de trai sunt afectate, mai degrabă decât doar restaurarea acestora.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea faptului că procesele de consultare includ metode și garanții adecvate din punct de vedere cultural, în special în cazul în care sunt implicate populații indigene. • Monitorizare îmbunătățită: efectuarea unei monitorizări specifice a mijloacelor de trai și a aspectelor sociale (mai frecventă sau mai îndelungată) în perioada post-strămutare, pentru a asigura o atenuare eficientă. 	<p>RP/LRP elaborat în cadrul proiectului va lua în considerare dispoziții speciale și acorduri de compensare pentru grupurile vulnerabile. Acestea pot fi adaptate sub forma unor pachete de compensare suplimentare sau a unui sprijin special.</p>
<p>Achiziționarea de terenuri moștenite</p>	<p>Legislația moldovenească nu conține dispoziții privind achiziția de terenuri „moștenite”.</p>	<p>Cerințele ESR 5 pentru abordarea achiziției de terenuri „moștenite” (strămutări efectuate înainte de implicarea BERD):</p> <ul style="list-style-type: none"> • efectuarea unui audit independent pentru a verifica conformitatea cu legislația națională și obiectivele cheie ESR 5 • în cazul în care se identifică lacune, aplicarea unei abordări bazate pe riscuri pentru a aborda riscurile reziduale sau contextuale. • orice achiziție de terenuri în curs, chiar dacă a fost 	<p>Pentru M3 Lot 2, proiectul va efectua un audit independent, incluzând un plan de acțiuni corective asociat, dacă este necesar, și va aplica o abordare bazată pe riscuri, acolo unde este cazul. Poate fi necesar un plan suplimentar de relocare.</p>

		începută înainte de implicarea BERD, trebuie să respecte în totalitate toate prevederile ESR 5.	
--	--	---	--

Tabelul 3-5: Analiza lacunelor între politicile BERD și legislația Moldovei

3.1.5. Principii, obiective și procese

3.1.5.1. Principii și obiective cheie

Clientul se angajează ca toate achizițiile de terenuri și relocările să fie implementate în conformitate cu următoarele principii și obiective EBRD ESR 5, care prevalează asupra legislației naționale în cazul în care există discrepanțe: Proiectul se angajează să utilizeze ierarhia de atenuare stabilită în ESP și ESR1, în conformitate cu obiectivele cheie și principiile generale din ESR 5. Aceasta include:

- acordarea priorității evitării și minimizării tuturor impacturilor legate de strămutarea involuntară și restricționarea utilizării terenurilor și demonstrarea în documentația de planificare a strămutării că orice impact rezidual este inevitabil.
- evitarea evacuărilor forțate și asigurarea că toate achizițiile de terenuri necesare, inclusiv utilizarea temporară, respectă strict procedurile transparente.
- că despăgubirile pentru toate bunurile trebuie calculate la costul total de înlocuire, acordate în timp util și furnizate înainte de impunerea restricțiilor de acces sau a strămutării.
- asigurarea faptului că toate persoanele afectate sunt asistate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de trai, nivelurile de producție și standardele de viață în raport cu nivelurile anterioare strămutării, cu accent pe îmbunătățiri semnificative pentru persoanele vulnerabile și cele care trăiesc în sărăcie.
- recunoașterea a trei categorii de persoane afectate de proiect: (i) titularii de drepturi legale formale; (ii) titularii de revendicări recunoscute; și (iii) utilizatorii informali care nu au drepturi legale recunoscute sau revendicări asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează, asigurând eligibilitatea pentru despăgubiri și asistență. Aceasta include sprijin cuprinzător pentru refacerea mijloacelor de trai.
- asigurarea faptului că toate activitățile de planificare și implementare implică consultări semnificative și divulgarea la timp a informațiilor.
- menținerea unui mecanism de soluționare a reclamațiilor accesibil și imparțial, pe deplin operațional înainte de recensământ, care include un sistem de recurs pentru soluționarea în timp util a litigiilor legate de drepturi și despăgubiri.
- permiterea persoanelor strămutate să beneficieze direct de proiect, în cazul în care natura proiectului oferă astfel de oportunități.
- luarea în considerare a opțiunilor prevăzute în legislația națională și oferirea posibilității de achiziționare a parcelelor rămase care sunt inutilizabile sau inaccesibile (terenuri orfane). Dacă parcela nu este luată în considerare pentru achiziționarea integrală, valoarea de piață a restului poate scădea semnificativ, iar acest aspect trebuie luat în considerare la evaluarea părții afectate.

3.1.5.1.1. Evitarea evacuărilor forțate

Obiectivul principal este evitarea evacuărilor forțate. Utilizarea dreptului de expropriere sau a unor puteri similare nu va fi considerată evacuare forțată dacă respectă legislația națională și urmează procedura definită în ESR 5: asigurarea notificării prealabile, accesul la mecanisme de soluționare a reclamațiilor, nefolosirea forței excesive, neproducerea de situații de lipsă de adăpost și plata unei despăgubiri adecvate înainte de evacuare. Clientul va

notifica BERD cu privire la orice cazuri de evacuare inevitabile înainte de punerea lor în aplicare. Această notificare va include o declarație că condițiile de mai sus au fost și sunt îndeplinite.

3.1.5.1.2. Data limită și eligibilitatea

Obiectivul principal este de a se asigura că toate persoanele afectate sunt identificate în mod clar și sunt eligibile pentru despăgubiri și asistență pe baza criteriilor stabilite, prevenind în același timp cererile speculative. Proiectul va stabili o dată limită clară pentru eligibilitate, de obicei aliniată la data de încheiere a recensământului și a inventarierii bunurilor afectate, astfel cum este permis de EBRD ESR 5. Această dată trebuie comunicată în mod transparent și prompt, utilizând metode adecvate din punct de vedere cultural în întreaga zonă a proiectului, asigurându-se că orice locuitori informali sau persoane care se mută în zonă după această dată nu sunt eligibili pentru despăgubiri. Eligibilitatea se extinde la toate cele trei categorii de persoane afectate: cele cu drepturi legale formale, cele cu revendicări recunoscute de legislația moldovenească și utilizatorii informali, asigurându-se că aceștia primesc despăgubiri pentru bunurile care nu sunt terenuri și asistență pentru refacerea mijloacelor de trai. Determinarea eligibilității va fi inițiată din timp, în mod specific înainte de data limită și de începerea anchetelor privind activele. Data limită exactă va fi specificată în RP. În cazul în care dreptul asupra activelor a fost dobândit după stabilirea și divulgarea publică a datei limită, aceste active nu vor fi eligibile pentru despăgubiri.

3.1.5.1.3. Compensație la valoarea de înlocuire, compensație în natură ori de câte ori este posibil

Obiectivul principal al proiectului este de a oferi despăgubiri în timp util pentru toate bunurile pierdute la valoarea integrală de înlocuire, ceea ce înseamnă că valoarea trebuie să fie suficientă pentru a înlocui bunurile plus costurile de tranzacție necesare, calculate fără deducerea amortizării. Proiectul se angajează să promoveze despăgubiri în natură, acolo unde este posibil, în special pentru mijloacele de subzistență bazate pe terenuri sau terenuri deținute în comun, conform mandatului ESR 5. Standardele de despăgubire, inclusiv ratele, vor fi divulgate în mod transparent și aplicate în mod consecvent, incluzând eventual ajustări în sens ascendent prin negociere. Pentru persoanele afectate cu mijloace de trai bazate pe terenuri, cum ar fi cele afectate de achiziționarea de terenuri agricole de-a lungul drumului M3, clientul este obligat să ofere despăgubiri bazate pe terenuri, cu excepția cazului în care demonstrează în mod clar în planul de relocare că acest lucru este imposibil sau inacceptabil pentru PAP. În cele din urmă, toate plățile de despăgubire trebuie efectuate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri.

3.1.5.1.4. Restabilirea mijloacelor de subzistență oriunde acestea sunt afectate

Obiectivul principal al proiectului este de a ajuta toate persoanele afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de subzistență și nivelurile de producție la nivelurile anterioare strămutării, recunoscând că restabilirea mijloacelor de subzistență este o obligație obligatorie în conformitate cu ESR 5 ori de câte ori are loc o strămutare economică. Acest angajament se extinde la îmbunătățirea mijloacelor de subzistență pentru persoanele vulnerabile care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de subzistență sunt afectate. Măsurile de restabilire a mijloacelor de subzistență, care se aplică chiar și utilizatorilor informali care nu sunt despăgubiți pentru terenuri, trebuie stabilite în Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) sau în Planul de relocare (RP) relevant. Un proces critic implică oferirea de sprijin de tranziție persoanelor strămutate din motive economice,

acoperind perioada necesară pentru restabilirea capacității lor de a obține venituri, care poate compensa veniturile pierdute din cauza ciclurilor agricole sau a întreruperii activității. Proiectul se angajează în mod explicit să elaboreze și să pună în aplicare LRP-uri prin consultarea semnificativă a persoanelor și comunităților afectate, pentru a asigura durabilitatea.

3.1.5.1.5. Luarea în considerare a persoanelor vulnerabile

Obiectivul principal este de a se asigura că grupurile vulnerabile nu sunt afectate în mod disproporționat de Proiect și sunt sprijinite în realizarea unei îmbunătățiri semnificative a mijloacelor lor de trai, depășind simpla restaurare la nivelurile de dinainte de strămutare. Procesul impune efectuarea unei evaluări a vulnerabilității specifice contextului încă din faza incipientă, pentru a identifica factorii relevanți și a stabili o listă definitivă a persoanelor vulnerabile (PV), cum ar fi persoanele în vârstă, cele care trăiesc sub pragul sărăciei sau persoanele cu dizabilități. Proiectul se angajează să depună eforturi speciale și să ia măsuri adaptate pentru a se asigura că persoanele vulnerabile sunt reprezentate în mod semnificativ în consultări și beneficiază de asistență suplimentară, care poate include planuri de acțiune individuale adaptate pentru fiecare gospodărie vulnerabilă și o monitorizare mai frecventă sau mai îndelungată a mijloacelor de trai în perioada post-strămutare. Pentru persoanele vulnerabile strămutate fizic (dacă există, deși în prezent nu se anticipează astfel de cazuri), obiectivul include furnizarea de locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate pentru a le îmbunătăți condițiile de viață. RP sau LRP trebuie să detalieze aceste dispoziții specifice și acordurile de compensare.

3.1.5.1.6. Mecanisme de consultare și soluționare a reclamațiilor

Obiectivul principal este asigurarea unei consultări și participări semnificative pe parcursul tuturor activităților de relocare involuntară, completate de divulgarea la timp a informațiilor. Proiectul va stabili un sistem eficient, accesibil, transparent și receptiv de gestionare a reclamațiilor și de reparare (GMRS) cât mai curând posibil, în special înainte de recensământ și de începerea anchetelor privind activele, pentru a aborda în timp util preocupările legate de drepturi, despăgubiri și acces. Acest GMRS trebuie să permită raportarea sigură și confidențială, să ofere multiple canale de depunere a plângerilor și să respecte legislația moldovenească privind apelurile. Este esențial ca sistemul să includă un mecanism de recurs capabil să rezolve litigiile în mod imparțial și transparent.

3.1.5.1.7. Monitorizare și evaluări externe

Obiectivul principal este de a se asigura că toate activitățile de achiziție de terenuri și de relocare respectă ESR 5 și angajamentele asumate în instrumentele relevante de relocare RP/LRP, urmărind progresul și orientând acțiunile corective. Proiectul se angajează să efectueze o monitorizare internă de către Unitatea de Implementare a Proiectului (PIU) a Administrației Naționale a Drumurilor (NRA), care va urmări indicatorii cheie de performanță și va întocmi rapoarte periodice pentru BERD. Având în vedere impactul economic potențial al acestui proiect rutier asupra strămutării populației, sunt necesare monitorizări externe independente periodice (evaluări ale conformității) și un audit extern de finalizare (obligatoriu pentru proiectele cu risc ridicat, cum ar fi M3 Categoria A). Această evaluare externă verifică dacă măsurile de restabilire a mijloacelor de subsistență își ating obiectivul de îmbunătățire sau restabilire a nivelului de trai al PAP și compară condițiile post-strămutare cu cele de referință pentru a confirma conformitatea și a identifica orice acțiuni corective necesare.

3.1.5.1.8. Principii cheie pentru implementare care decurg din acordurile cu guvernul sau din lege, în special în cazul în care guvernul joacă un rol obligatoriu în implementare

Proiectul recunoaște că Guvernul Moldovei păstrează autoritatea obligatorie pentru achiziționarea de terenuri prin Legea privind exproprierea pentru motive de utilitate publică nr. 488/1999, iar Clientul (NRA) își menține întreaga responsabilitate pentru respectarea și îndeplinirea obiectivelor EBRD ESR 5, aplicând o abordare bazată pe eforturi maxime și informând prompt EBRD cu privire la orice provocări întâmpinate. Un angajament fundamental este asigurarea unei colaborări timpurii și susținute cu toate agențiile guvernamentale responsabile pentru a identifica în mod proactiv și a elimina în mod oficial discrepanțele dintre legislația națională privind exproprierea și standardele ESR 5. Această abordare impune clientului să își asume responsabilitatea pentru elaborarea de măsuri suplimentare (cum ar fi indemnizații sau plăți suplimentare), formalizate de obicei într-un plan de relocare (RP) și/sau un plan de restabilire a mijloacelor de subsistență, pentru a se asigura că rezultatele sunt în conformitate cu ESR 5. Aceste acorduri formale de „ ” trebuie să definească în mod clar responsabilitățile de implementare și financiare ale tuturor entităților implicate în proces, asigurând angajamente precum compensarea la costul total de înlocuire, restabilirea mijloacelor de trai și acordarea de asistență utilizatorilor informal, precum și asigurarea că fondurile de compensare sigure și autorizate sunt livrate înainte de intrarea pe teren sau de impunerea restricțiilor de acces.

3.1.5.2. Prezentare generală a procesului

3.1.5.2.1. Acorduri negociate

Proiectul acordă prioritate asigurării drepturilor funciare prin acorduri negociate, pentru a evita exproprierea și a minimiza impactul negativ asupra persoanelor afectate. Obiectivul este de a ajunge la un acord reciproc acceptabil printr-un proces bazat pe principiile bunei-credințe, transparenței și neutralității, echilibrului de putere, timpului adecvat și lipsei de constrângere, asigurând accesul persoanelor afectate la sprijinul necesar (cum ar fi consiliere juridică și sprijin independent). Clientul se angajează să ajungă la acorduri voluntare și documentate cu toți proprietarii legali de terenuri și persoanele afectate înainte de a declanșa exproprierea formală. Procesul necesită:

- **Evaluarea activelor:** Activele trebuie să fie evaluate în mod formal și evaluate la costul total de înlocuire (FRC) de către evaluatori competenți, asigurându-se utilizarea metodelor FRC chiar dacă negocierile înlocuiesc exproprierea formală.
- **Dezvăluirea ofertei:** Persoanele afectate de proiect (PAP) vor primi o ofertă scrisă clară și documentată, care detaliază calculul compensației și orice supliment necesar pentru a îndeplini standardele FRC.
- **Acces la asistență:** Proiectul va oferi persoanelor afectate acces gratuit la consiliere juridică, asistență tehnică și mecanismul de soluționare a reclamațiilor stabilit, pentru a se asigura că acestea înțeleg procesele de compensare și juridice (de exemplu, succesiunea).
- **Formalizare:** Toate acordurile negociate trebuie documentate în scris și formalizate din punct de vedere juridic, asigurându-se păstrarea unor înregistrări detaliate ale procesului pentru a demonstra conformitatea.

În cazul achizițiilor la scară largă, negocierile se vor desfășura la nivel colectiv, prin intermediul organizațiilor reprezentative legitime, pentru a se ajunge la un acord cu privire la procedurile de negociere și reprezentare și pentru a se defini principiile de bază ale despăgubirilor, ratele și drepturile. Odată ce se ajunge la un acord colectiv

cu privire la parametrii cheie, accentul se mută pe formalizarea individuală, unde se va evita recurgerea generală la negocieri individuale separate, pentru a se menține transparența și echitatea.

3.1.5.2.2. Procesul în cazul în care nu se ajunge la un acord

În cazul eșuării negocierilor, ANR poate iniția exproprierea legală (Legea nr. 488/1999) numai ca măsură de ultimă instanță. Clientul își păstrează obligația de a coopera în mod proactiv cu toate agențiile guvernamentale pentru a se asigura că rezultatele sunt în conformitate cu obiectivele ESR 5. Acest angajament garantează o compensație la costul total de înlocuire, necesitând punerea în aplicare a unui mecanism de „suplimentare” în cazul în care despăgubirea acordată de instanță este mai mică decât suma FRC. În plus, proiectul menține un angajament continuu și se asigură că persoanele afectate păstrează accesul continuu la mecanismul de soluționare a reclamațiilor pe tot parcursul procedurilor formale de expropriere.

3.1.5.2.3. Cu expropriere (proprietate formalizată)

Achiziția obligatorie a terenurilor cu proprietate formalizată este permisă numai ca ultimă soluție, după eșuarea negocierilor, clientul fiind obligat să se asigure că toate procedurile respectă obiectivele ESR 5. Compensația va fi acordată înainte de a se produce impactul fizic sau de a se impune restricții de acces. În cazul în care există dificultăți juridice (de exemplu, proprietari absenți sau dispute privind proprietatea), clientul va depune suma provizorie a compensației FRC într-un cont escrow, până la soluționarea litigiului. Persoanele afectate vor avea acces continuu atât la mecanismul de soluționare a reclamațiilor din cadrul proiectului, cât și la procedurile naționale de apel judiciar. Exproprierea urgentă este acceptabilă numai ca ultimă soluție, cu acordul prealabil al BERD. În cazuri urgente, Clientul va menține procedurile normale (consultare, identificare, negociere, gestionarea reclamațiilor), se va asigura că despăgubirea FRC este plătită înainte de impact și va depune FRC provizorie într-un cont escrow dacă proprietarul terenului contestă oferta sau este absent.

3.1.5.2.4. Fără expropriere (ocupare informală)

Pentru ocupanții informali (categoria iii), procedurile formale de expropriere nu sunt aplicabile, deoarece aceștia nu au drepturi legale recunoscute asupra terenului pe care îl utilizează. În ciuda acestui fapt, proiectul este obligat, în conformitate cu ESR 5, să ofere despăgubiri pentru toate bunurile pierdute deținute de utilizatorii informali, cum ar fi structuri, culturi, copaci și afaceri, la costul total de înlocuire. Este esențial ca toți utilizatorii informali strămutați din motive economice să fie eligibili în mod obligatoriu pentru asistență în vederea restabilirii mijloacelor de subzistență și asistență pentru relocare în cazul în care sunt strămutați fizic, indiferent de lipsa dreptului legal de proprietate. În cazul strămutării fizice, trebuie să se asigure locuințe adecvate, care pot include contracte de închiriere pe termen lung în locuințe sociale, pentru a garanta siguranța dreptului de proprietate. Activitățile de restabilire a mijloacelor de subzistență trebuie concepute astfel încât să promoveze tranziția către alternative legale, dacă activitatea pierdută era ilegală, sau să ofere oportunități de restabilire a mijloacelor de subzistență în altă parte, cum ar fi accesul la locații alternative pentru întreprinderile informale. Proiectul va oferi asistență pentru formalizarea drepturilor de proprietate, acolo unde este posibil în conformitate cu legislația națională (de exemplu, succesiune, înregistrarea titlurilor de proprietate).

3.1.6. Strategie provizorie de relocare și compensare

Această secțiune prezintă politicile de bază care reglementează eligibilitatea și drepturile pentru proiectele rutiere M3 și R7, asigurând alinierea deplină la obiectivele EBRD ESR 5 privind relocarea involuntară. Principiile fundamentale impun despăgubirea în timp util pentru toate pierderile de active la costul total de înlocuire (FRC), facilitarea (accesului la) terenuri alternative/de înlocuire, împreună cu strategii pentru restabilirea sau îmbunătățirea mijloacelor de trai. Acest cadru reglementează definirea ulterioară a ratelor specifice de despăgubire, a metodologiilor detaliate de evaluare și a procedurilor de implementare, care vor fi finalizate în planurile de relocare (RP) și/sau planurile de restabilire a mijloacelor de trai (LRP) specifice proiectului.

3.1.6.1 Prima abordare a drepturilor

Această secțiune stabilește cadrul politic pentru relocarea involuntară, definind eligibilitatea tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP) care suferă pierderi de terenuri, bunuri, acces, venituri sau mijloace de subsistență din cauza achiziționării de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor. Persoanelor afectate li se vor oferi drepturi. Acestea pot include (dar nu se limitează la): compensații financiare calculate la costul total de înlocuire, (acces la) terenuri alternative/de înlocuire, asistență pe termen scurt și dreptul de a participa la programe de restabilire sau îmbunătățire a mijloacelor de subsistență, conform cerințelor EBRD ESR 5.

3.1.6.1.1. Eligibilitatea pentru despăgubiri

Eligibilitatea pentru despăgubiri și asistență se aplică tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP) care suferă pierderi din cauza achiziționării de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor în cadrul proiectului ( ), indiferent de amploarea strămutării. Eligibilitatea este determinată pe baza a trei categorii de titulari de drepturi identificați prin recensământ și inventarierea bunurilor, efectuate înainte de data limită stabilită:

- 1. Titularii de drepturi legale formale (Categorie i):** Persoane cu drepturi de proprietate permanente recunoscute de legislația națională, inclusiv drepturi cutumiare sau tradiționale.
- 2. Titularii de drepturi recunoscute (categoria ii):** persoane fără drepturi legale formale, dar care dețin un drept recunoscut sau legalizabil în conformitate cu legislația națională.
- 3. Utilizatori informali (categoria iii):** persoane care nu au drepturi legale recunoscute sau pretenții asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează.

Toate persoanele strămutate din motive economice, inclusiv utilizatorii informali, sunt eligibile în mod obligatoriu pentru asistență în vederea îmbunătățirii sau restabilirii mijloacelor de subsistență.

3.1.6.1.2. Matricea drepturilor

Matricea drepturilor abordează impacturile comune proiectelor rutiere, inclusiv pierderea terenurilor, pierderea bunurilor și perturbarea mijloacelor de subsistență, acoperind atât componentele proiectului M3, cât și R7. Matricea drepturilor va fi detaliată în timpul pregătirii RP.

Tipul pierderii	Partea/categoria afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/atenuare
Achiziționarea permanentă de terenuri (terenuri agricole, grădini,	Proprietari	- Compensație în numerar pentru terenul afectat la costul total de înlocuire; sau	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la

terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării, în prezent nu sunt identificate terenuri rezidențiale)		<ul style="list-style-type: none"> - Compensatie în natură cu terenuri de valoare egală cu terenurile pierdute (dacă sunt disponibile terenuri adecvate) - Dacă achiziția parțială a terenului face ca terenul rămas să devină inutilizabil pentru scopul inițial, se poate oferi, la cererea proprietarului, achiziționarea întregului teren sau înlocuirea cu un teren de valoare egală. 	<p>strămutarea economică</p> <p>Angajarea unui evaluator independent sau a unui expert agricol în cazul în care viabilitatea sau utilizarea terenului rămas este contestată.</p>
	Arendași	<p>Dacă se achiziționează întreaga parcelă, se oferă, dacă este posibil, o parcelă închiriată de înlocuire cu productivitate egală.</p> <p>Dacă se achiziționează doar o parte din teren, contractul de închiriere va fi modificat pentru a exclude partea achiziționată și pentru a ajusta plățile în consecință.</p> <p>Dacă nu este disponibilă o teren de înlocuire sau dacă terenul rămas nu mai este viabil, despăgubirea va reflecta pierderea contractului de închiriere și impactul asociat.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, dacă pierderea duce la deplasarea economică. - Dacă terenul este închiriat de mici chiriași necomerțiali, impactul încetării contractului de închiriere va fi abordat prin asistență pentru restabilirea mijloacelor de subsistență.
	Accionari funciari / Titulari de drepturi funciare	Teren alternativ/de înlocuire fără perceperea de taxe de tranzație/înregistrare și alte plăți aplicabile.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică
	Utilizatori informali	Fără despăgubiri pentru teren. Teren închiriat pe terenuri de stat sau comunale (terenuri ale comunităților teritoriale) fără perceperea de taxe de tranzație/înregistrare și alte plăți aplicabile.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică
	Potențiali proprietari cu drepturi înregistrate (de exemplu, titluri de proprietate e care nu figurează în cadastrul statului sau care fac obiectul unei moșteniri) ale căror terenuri au fost utilizate pentru proiect fără despăgubiri	Compensatie în numerar egală cu valoarea chiriei, bazată pe dimensiunea terenului și durata utilizării proiectului până la plata compensației.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică
Pierdere permanentă a structurilor	Proprietarii de structuri permanente (rezidențiale, nerezidențiale, inclusiv utilizatorii informali	<ul style="list-style-type: none"> - Compensatie în numerar la valoarea totală de înlocuire a structurilor și bunurilor afectate, fără deduceri, inclusiv conexiunile la utilități. - Dacă o casă este afectată, la cererea proprietarului, i se poate oferi o casă de înlocuire adecvată, de dimensiuni egale, cu garanția dreptului de proprietate; dacă valoarea acesteia 	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică - Proprietarii vor fiificați cu cel puțin 6 luni în avans pentru a le permite timp pentru relocare.

		este mai mică, diferența va fi plătită în numerar.	
	Chiriași	N/A	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutare economică - Chiriașii vor fi notificați cu cel puțin 6 luni înainte de demolare, pentru a le permite să se relocheze - Asistență la relocare pentru categoriile vulnerabile.
	Proprietarii de structuri temporare/mobile (chioșcuri, tarabe)	<ul style="list-style-type: none"> - Loc de relocare aprobat, cu autorizațiile necesare și acces rutier, dacă este necesar - Locația va fi convenită cu autoritățile locale și inclusă în proiect, asigurând accesul în condiții de siguranță. 	Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică
	Proprietarii/utilizatorii de terenuri/structuri/adiacente zonei proiectului	N/A	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de trai în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică - Furnizarea unui acces alternativ. Soluția de acces va fi convenită în prealabil cu PAP.
Pierdere anuală recoltelor	Toate părțile interesate, inclusiv utilizatorii informali	Dacă recoltarea nu este posibilă, proprietarii culturilor vor primi despăgubiri la valoarea de înlocuire, astfel cum se detaliază în RP. Nu se vor acorda despăgubiri dacă culturile au fost plantate după notificarea prealabilă (1 sezon agricol) a lucrărilor civile.	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutarea economică - Proprietarii culturilor vor fi notificați cu cel puțin un sezon agricol în avans. Aceștia pot recolta înainte de începerea lucrărilor și, dacă este necesar, li se va recomanda să nu semene pe parcelele afectate.
Pierdere plantelor și copacilor pereni	Toți PAP, inclusiv utilizatorii informali	Proprietarii vor fi despăgubiți pentru plantele perene pierdute în funcție de vârstă, valoare și costurile de replantare, la valoarea de înlocuire care va fi precizată în RP.	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la deplasarea economică - Proprietarii de plante perene productive vor fi notificați cu cel puțin un sezon agricol în avans și li se va permite să recolteze înainte de începerea lucrărilor.
Pierdere accesului	Proprietarii/utilizatorii de terenuri/structuri adiacente zonei proiectului	Dacă accesul permanent necesită servitute, despăgubirea în numerar pentru terenurile/structurile afectate va fi plătită integral, fără deduceri. Dacă servitutea face terenul inutilizabil, este necesară achiziționarea integrală. Dacă nu este posibilă nicio	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de trai dacă pierderea duce la strămutarea economică - Furnizarea de acces alternativ, de exemplu, la terenuri agricole, benzinării, întreprinderi și magazine. Soluția de

		<p>alternativă rezonabilă de acces și proprietarii pierd definitiv accesul la proprietate, bunurile comunității sau infrastructura municipală, aceștia vor fi relocați, iar bunurile vor fi achiziționate.</p> <p>În cazul restricțiilor temporare de acces – despăgubiri pentru ocuparea temporară.</p>	<p>acces va fi convenită în prealabil cu PAP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reducerea la minimum a utilizării terenurilor agricole ocupate temporar pentru construcția de drumuri - Asigurarea unor condiții favorabile pentru utilizarea economică viitoare a terenurilor de-a lungul drumului.
Pierdere temporară sau permanentă a afacerii/locului de muncă	<p>Proprietarii de întreprinderi (inclusiv cei care nu au drepturi formale asupra terenului) și lucrătorii lor afectați</p>	<ul style="list-style-type: none"> - În cazul pierderilor comerciale înregistrate și permanente, compensație în numerar egală cu venitul net pe un an (profitul pierdut) - În cazul pierderilor înregistrate și temporare ale afacerii, compensație în numerar pentru perioada de pierdere a veniturilor (care nu depășește un an). - În cazul pierderilor de venituri neînregistrate (temporare și permanente): calculul compensației se va baza pe salariul minim oficial din Republica Moldova (3 luni). - În cazul pierderii permanente a locului de muncă, salariul mediu înregistrat pe 3 luni (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova) - În cazul pierderii temporare a locului de muncă, salariul mediu înregistrat în perioada de întrerupere (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova). - În cazul în care întreprinderea nu poate fi restabilită din orice motiv, compensarea angajaților cu șase luni de venituri pierdute este, în general, adecvată. 	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de trai - Asistență pentru reangajare, inclusiv formare - Consultanță juridică și financiară pentru întreprinderile mari formale în vederea gestionării riscurilor legate de despăgubiri. - Asistență pentru relocarea rapidă a întreprinderilor informale, în vederea minimizării perturbărilor economice
Relocare (costuri de transport și de trai tranzitorii)	<p>Toate persoanele afectate de relocare (deplasare fizică)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Indemnizație de transport suficientă pentru acoperirea cheltuielilor de transport; și - Indemnizație de relocare echivalentă cu costul lunar al chiriei pentru terenuri/structuri similare, înmulțită cu numărul de luni necesare pentru 	

		reconstrucție și relocare într-un nou loc. - Indemnizație de tranziție pentru acoperirea nevoilor gospodăriilor în perioada de tranziție.	
Pierderi pentru grupurile vulnerabile care pot fi afectate în mod disproporționat	Toate persoanele vulnerabile afectate de proiect		Persoanele vulnerabile afectate de proiect vor primi sprijin specific, inclusiv: - Promovarea compensațiilor în natură în locul celor în numerar - Ajutor pentru accesul la întâlnirile cu părțile interesate și înregistrarea titlurilor de proprietate - Sprijin în găsirea de noi locuințe/locații pentru afaceri - Asistență la mutare - Restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de trai, inclusiv îmbunătățiri semnificative pentru persoanele afectate de proiecte publice care trăiesc în sărăcie și locuințe adecvate cu drept de proprietate sigur pentru cei strămutați fizic - Planuri de acțiune personalizate pentru fiecare gospodărie - Acces la asistență socială - Monitorizare extinsă a mijloacelor de trai și a situației sociale după strămutare
Pierderi pentru gospodăriile care pot fi grav afectate	Toate gospodăriile grav afectate		RP va defini criteriile pentru impactul grav (de exemplu, pierderea a peste 50% din venit) și va identifica gospodăriile afectate. Aceste gospodării vor primi sprijin suplimentar, cum ar fi ajutor pentru înscrierea în programe sociale, prioritate pentru locuri de muncă locale și acces la formare, microcredite și alte oportunități.
Pierdere temporară sau permanentă a mijloacelor de subsistență	Populația locală, întreprinderile locale		Dacă în timpul pregătirii RP se identifică pierderea mijloacelor de subsistență, se va elabora un plan de restabilire a mijloacelor de subsistență, care va fi inclus în RP.
Terenuri pentru tabere de construcții, șantiere, cariere, drumuri de acces (pentru amenajare se vor utiliza terenuri de stat. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și, cu aprobarea NRA, nu se vor utiliza terenuri agricole)	Proprietari (utilizare temporară convenită între proprietar și NRA)	- Compensație în numerar la tarifele locale de închiriere pentru durata utilizării temporare a terenului, plus compensație pentru orice pierderi legate de venituri, culturi, afaceri sau structuri, astfel cum se prevede în dispozițiile privind drepturile. - Plata pentru pregătirea documentelor de gestionare a terenurilor	- Terenul este readus la starea inițială la sfârșitul perioadei de utilizare temporară

		și a altor documente legale.	
	Arendași (arendă funciară pe termen lung și pe termen scurt)	Similar cu cele de mai sus	Similar cu cele de mai sus
	Terenuri de stat (utilizatori permanenți de terenuri)	- Plata pentru pregătirea documentelor de gestionare a terenurilor și a altor documente legale.	- Terenuri readuse la starea inițială la sfârșitul perioadei de utilizare temporară - Măsuri de protecție a mediului
Pierdere temporară a accesului la infrastructura publică. Impunerea de servituți sau alte restricții (de exemplu, pentru conducte subterane, linii de comunicații și de energie electrică, alte utilități)	Proprietarii și utilizatorii terenurilor	Acordarea de despăgubiri în conformitate cu acordul de servitute.	- Crearea de rute alternative de acces pentru a asigura accesul la infrastructura publică (de exemplu, fânețe, pășuni, zone de recreere). - Punerea la dispoziție a unui teren suficient pentru mutarea stadionului (M3 Lot 4) cu un impact minim asupra comunității locale - Consultări cu autoritățile locale și utilizatorii cu privire la rute alternative adecvate de acces/principii de refacere. - Asigurarea accesului comunității la principalele puncte publice în timpul construcției. - Semnarea acordului de servitute, specificând condițiile de acces la o parte din teren. - Dacă impunerea servituții restricționează în mod semnificativ utilizarea desemnată a terenului sau face terenul neviabil, se poate oferi, la cererea proprietarului/utilizatorului, achiziționarea întregului teren sau înlocuirea acestuia cu un teren de valoare egală.
Pierdere permanentă a accesului la terenurile publice (de exemplu, zone de pășunat)	Utilizatorii terenurilor publice (de exemplu, păstori)		- Furnizarea accesului la terenuri publice alternative similare într-o altă locație (R7 Lot 4) - Consultarea comunității cu privire la locațiile adecvate

Tabelul 3-6 : Matricea drepturilor

3.1.6.2. Evaluarea activelor afectate (principii, metodologie, modalități de implementare a evaluării)

Această secțiune detaliază principiile și metodologiile specifice pentru evaluarea terenurilor, structurilor, culturilor/copacilor și afacerilor, pentru a preveni pierderile materiale pentru persoanele afectate de proiect (PAP).

Deoarece standardele naționale de evaluare din Moldova sunt în conflict cu cerința FRC, proiectul se angajează să implementeze măsuri de tranziție, inclusiv potențiale plăți „suplimentare” sau metode de evaluare specializate, pentru a garanta alinierea la ESR 5. Evaluarea se va baza pe principiul costului total de înlocuire (FRC), valoarea de piață stabilită de evaluatori independenți și certificați oficial, plus costurile de tranzacție. Amortizarea și valoarea de recuperare nu vor fi deduse din costurile de înlocuire a activelor. Evaluarea se bazează de obicei pe metoda comparativă, prin care, de exemplu, terenurile, structurile și copacii sunt evaluați prin comparație cu tranzacții similare în zone comparabile. În cazul în care tranzacțiile sunt adesea prea puține pentru a genera date comparative fiabile, cum ar fi în contextul rural al acestui proiect, pot fi utilizate mijloace alternative, care sunt descrise în paragrafele de mai jos în contextul moldovean și în conformitate cu ESR 5.

În Republica Moldova se utilizează trei metode pentru determinarea valorii de piață a terenurilor și a bunurilor imobile:

1. Metoda cheltuielilor se bazează pe estimarea valorii de piață a obiectului de evaluare, inclusiv toate cheltuielile necesare pentru crearea acestuia până la starea actuală sau recuperarea calităților sale de consum.
2. Metoda analizei comparative a vânzărilor implică estimarea valorii de piață a bunului economic pe baza analizei comparative a bunurilor similare vândute recent și a ajustărilor prețurilor de vânzare pentru a lua în considerare diferențele dintre aceste bunuri și obiectul evaluării.
3. Metoda veniturilor se bazează pe analiza informațiilor privind veniturile și cheltuielile legate de obiectul evaluării; aceasta permite determinarea prețului activului afectat pe baza venitului operațional net care poate fi generat de acest activ în viitor.

Metodologia de evaluare trebuie să fie clar definită, utilizând metode obligatorii prescrise, aplicată în mod consecvent și comunicată părților interesate prin intermediul Ghidului privind achiziționarea și compensarea terenurilor (GLAC) sau al unui instrument similar. Metodologia de evaluare, care trebuie să asigure respectarea FRC, trebuie să fie documentată în detaliu în Planul de relocare (RP) și aplicată în mod consecvent pentru toate categoriile de active, inclusiv terenuri, structuri, culturi, copaci și întreprinderi.

3.1.6.2.1. Terenuri

Compensația pentru terenurile pierdute va fi determinată utilizând principiul costului integral de înlocuire (FRC) impus de EBRD ESR 5. În contextul moldovean, cea mai adecvată metodologie de evaluare a terenurilor este calcularea valorii de producție (metoda de evaluare a veniturilor), susținută de analiza comparativă a vânzărilor și metoda cheltuielilor pentru a determina valoarea de piață, la care se adaugă costurile de tranzacție pentru a se ajunge la FRC. Metodologia de evaluare a terenurilor va include sondaje dedicate cu populația locală privind prețurile tipice, în conformitate cu ESR 5. Valoarea rezultată va fi comparată cu prețul normativ al valorii terenului. Valoarea cea mai mare va fi luată în considerare pentru despăgubire. Prețul normativ al terenurilor este o măsură de estimare a valorii terenurilor echivalentă cu potențialul lor natural și economic exprimat în moneda națională și este determinat în conformitate cu Legea moldovenească privind prețul normativ și ordinea de cumpărare și vânzare a terenurilor nr. 1308-XIII din 25 iulie 1997. Anexa la această lege include tarifele pentru calcularea prețului normativ al terenurilor.

Dacă terenul rămas în urma unei achiziții parțiale devine inutilizabil, neviabil sau inaccesibil („teren orfan”), proiectul va oferi achiziționarea întregii parcele la FRC. Dacă se optează pentru o compensație în natură sau dacă aceasta

este obligatorie pentru mijloacele de subzistență bazate pe terenuri, terenul de înlocuire trebuie să aibă o valoare și o productivitate egale sau superioare și să fie furnizat fără a se percepe persoanei afectate de proiect (PAP) costuri de tranzacție, înregistrare sau alte costuri aplicabile, în conformitate cu principiul „teren pentru teren”.

3.1.6.2.2. Structuri

Evaluarea structurilor și a activelor fixe afectate va fi calculată la FRC. În contextul moldovean, cea mai adecvată metodologie de evaluare pentru a determina costul total de înlocuire a structurilor este metoda cheltuielilor, fără deduceri pentru amortizare sau impozite, iar valoarea va fi completată cu costurile de tranzacție. Se poate utiliza o abordare bazată pe devizul de cantități pentru a determina valoarea neamortizată („ca nouă”) a materialelor de înlocuire și a forței de muncă necesare pentru construcție, fără deduceri pentru amortizare sau impozite, conform ESR 5. Compensația acoperă valoarea conexiunilor afectate la alimentarea cu apă și alte utilități publice.

3.1.6.2.3. Culturi și arbori

Evaluarea culturilor și copacilor afectați va fi calculată la FRC pentru toate persoanele afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali.

- Compensația pentru culturile anuale va acoperi costul total de înlocuire, pe baza randamentului tipic înmulțit cu prețul mediu sau median de vânzare, fără deduceri pentru cheltuieli sau altele. De obicei, în contextul Moldovei, compensația pentru culturile anuale se calculează folosind formula $V = A \times P \times AP/10$, unde suprafața terenului, ha (A), randamentul mediu din ultimii cinci ani, chintal/ha (P) și valoarea medie a producției agricole din ultimii cinci ani (AP) sunt factori cheie. Se iau în considerare variațiile în timp, structura suprafețelor însămânțate, prețurile actuale de piață pentru culturi și cheltuielile cu randamentul culturilor. Se efectuează o evaluare separată pentru fiecare cultură, obținându-se astfel venitul mediu anual. Consultările cu fermierii cu privire la metodele de calcul al compensației menționate mai sus fac parte din proces.
- Pentru plantele și arborii pereni, despăgubirea va acoperi costul total de înlocuire, inclusiv valoarea recoltei pierdute la prețul local de vânzare, cu timpul necesar pentru restabilirea productivității anterioare a arborelui sau plantei și costurile directe ale inputurilor (de exemplu, forța de muncă, îngrășămintele) în perioada respectivă. Acest calcul necesită, de obicei, colectarea de date de la agronomi calificați și/sau de la fermierii afectați. De obicei, în contextul Moldovei, compensația pentru culturile anuale se calculează folosind formula: $Tc = (Pm \times Pr \times Ac \times Nc) + (Rc \times Nc)$, unde Compensația totală pentru pierderea culturilor perene (Tc), Producția medie comercializată (Pm), Prețul mediu cu ridicata (Pr), Anii necesari pentru recuperarea recoltei pierdute (AC), Costurile de recuperare reprezentând costurile de pregătire a terenului plus costul răsadurilor (Rc), Numărul de arbori afectați (Nc) sunt factorii cheie.

Metodologia detaliată de calculare a compensației FRC pentru culturile anuale și plantele și copacii pereni pierduți va fi prezentată în RP.

3.1.6.2.4. Întreprinderi

Evaluarea unei întreprinderi afectate cuprinde patru componente:

- 1) Orice activ fix (cum ar fi terenuri sau structuri) deținut de întreprindere și afectat de proiect va fi evaluat la costul total de înlocuire, în conformitate cu regulile menționate în paragrafele de mai sus privind terenurile și

structurile.

- 2) Echipamentele profesionale care nu pot fi mutate în mod rezonabil vor fi evaluate la costul total de înlocuire.
- 3) Pierderea veniturilor în perioada de tranziție va fi compensată prin compensații în numerar: în contextul moldovean: în cazul pierderilor înregistrate și permanente ale întreprinderii, compensații în numerar egale cu venitul net pe un an (profitul pierdut); în cazul pierderilor înregistrate și temporare ale întreprinderii, compensații în numerar pentru perioada de pierdere a veniturilor (care nu depășește un an). În cazul în care nu sunt înregistrate (pentru pierderi temporare și permanente de venituri): calculul compensației se va baza pe salariul minim oficial din Republica Moldova.
- 4) În cazul pierderii permanente a locului de muncă, salariul mediu înregistrat pe 3 luni (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova); în cazul pierderii temporare a locului de muncă, salariul mediu înregistrat pe perioada întreruperii (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova). În cazul în care întreprinderea nu poate fi restabilită din orice motiv, compensarea angajaților cu șase luni de venituri pierdute este, în general, adecvată.

3.1.6.3. Compensație în numerar

Compensația în numerar trebuie să fie concepută astfel încât să înlocuiască integral activele pierdute, să respecte principiul FRC din EBRD ESR 5 și să atenueze în mod specific riscurile asociate plăților în numerar de mare valoare. Deși se preferă compensația în natură, compensația în numerar se acordă atunci când nu există mijloace de subzistență bazate pe terenuri, activul afectat reprezintă o mică parte din totalul deținerilor sau când piețele locale funcționează adecvat. Această secțiune detaliază mecanismele, procesele de plată și strategiile de atenuare a riscurilor, inclusiv cunoștințele financiare și considerentele de gen, necesare pentru a preveni utilizarea abuzivă a fondurilor și pentru a proteja bunăstarea pe termen lung a tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP), în special a membrilor vulnerabili.

3.1.6.3.1. Rate pentru toate tipurile de active

Ratele pentru toate tipurile de active trebuie calculate la FRC, o cerință esențială a EBRD ESR 5, asigurându-se că despăgubirea este suficientă pentru a înlocui activul afectat și pentru a acoperi costurile de tranzacție necesare, fără deducerea amortizării sau a materialelor recuperabile. Tarifele pentru calcularea prețului normativ al terenurilor, inclusiv, de exemplu, terenurile agricole sau livezile, sunt enumerate în anexa la Legea moldovenească nr. 1308-XIII din 25 iulie 1997 și sunt indexate pe baza ratei inflației de către Parlament, la propunerea Guvernului.

Ratele de compensare trebuie revizuite și actualizate periodic pentru a ține seama de inflație și de condițiile economice actuale pe durata ciclului de viață al proiectului, în special pentru proiectele care implică tranzacții multiple care se întind pe o perioadă mai mare de un an. Această revizuire, efectuată de obicei anual, este esențială în cazul în care apar circumstanțe precum devalorizarea monedei sau inflația ridicată.

Mai precis:

- Actualizări ale evaluării: Evaluatorii calificați ar trebui să revizuiască și să ajusteze ratele aplicabile în funcție de condițiile actuale ale pieței, pentru a menține principiul costului integral de înlocuire.
- Accentul pe active: Acest aspect este esențial pentru culturi și arbori, deoarece prețurile agricole pot fi destul de volatile. Actualizările sunt necesare și pentru terenuri și structuri, având în vedere că costurile de construcție

legate de materiale precum cimentul și oțelul pot fluctua semnificativ.

- Metodologie: Prețurile de referință, în special în cazul în care se utilizează devize mai vechi pentru structuri, trebuie actualizate pentru a reflecta costurile actuale de construcție.
- Planificare: Bugetul inițial al planului de relocare (RP) trebuie să includă contingente adecvate pentru a ține cont de astfel de actualizări ale tarifelor. În cazurile în care compensarea este întârziată, promotorii proiectului ar trebui să ia în considerare o compensare suplimentară pentru a reflecta perturbările, restricțiile de utilizare a terenurilor și costurile de oportunitate suportate de persoanele afectate în timpul întârzierii.

3.1.6.3.2. Procesul de plată

Calendarul plăților este guvernat de principiul fundamental conform căruia despăgubirile trebuie acordate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri. Planul de relocare (RP) trebuie să detalieze mecanismele existente pentru a asigura această transparență și fiabilitate. În cazul în care există dificultăți juridice, cum ar fi proprietari de terenuri absenți sau dispute privind proprietatea, fondurile de compensare trebuie depuse într-un cont escrow purtător de dobândă (de preferință sub controlul unei părți independente) pentru a se asigura că plata se efectuează imediat după soluționarea problemei juridice. Plățile în numerar în rate pot fi, de asemenea, acceptabile dacă sunt consultate cu comunitatea și acceptate în mod oficial de fiecare beneficiar pentru a reduce riscurile de utilizare abuzivă a numerarului.

3.1.6.3.3. Reducerea riscurilor legate de numerar

Acordarea de compensații substanțiale în numerar ar trebui să includă măsuri de reducere a riscurilor legate de numerar pentru a preveni posibila utilizare abuzivă a fondurilor, în special împotriva membrilor vulnerabili ai gospodăriei, inclusiv femei și copii, întrucât compensațiile în natură sunt, în general, preferate în conformitate cu EBRD ESR 5. Strategiile de reducere a riscurilor pot include oferirea de plăți în numerar în rate, cu condiția ca această metodă să fie discutată cu comunitatea afectată și acceptată în mod oficial de fiecare beneficiar într-un acord specific care detaliază calendarul și sumele. În plus, oferirea de cursuri de educație financiară sau de sensibilizare poate contribui la atenuarea potențialelor efecte negative ale compensațiilor în numerar asupra femeilor și copiilor.

3.1.6.4. Evaluarea sensibilității la dimensiunea de gen a drepturilor de compensare propuse (analiza de gen și atenuarea oricăror riscuri legate de gen)

Se va efectua o evaluare a sensibilității la dimensiunea de gen pentru a aborda impactul diferențiat al strămutării asupra bărbaților și femeilor, asigurându-se că drepturile de compensare și măsurile de atenuare sunt echitabile, în conformitate cu EBRD ESR 5. Evaluarea trebuie să se concentreze pe identificarea diferențelor în ceea ce privește sursele de trai (inclusiv activitățile informale), drepturile femeilor asupra terenurilor și coproprietatea, precum și adaptarea modalităților de compensare pentru a ține seama de situațiile în care femeile pot avea acces limitat la conturi financiare formale. Planificarea relocării (RP/LRP) trebuie să includă procese de consultare, cum ar fi întâlniri rezervate femeilor, pentru a se asigura că perspectivele și preferințele femeilor în ceea ce privește despăgubirile și bunurile de înlocuire sunt luate în considerare în mod explicit în toate deciziile finale.

3.1.7. Principiile de restabilire și îmbunătățire a mijloacelor de subzistență

3.1.7.1. Principii (eligibilitate, aspecte cheie ale drepturilor la restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență)

Secțiunea privind principiile stabilește cerințele obligatorii pentru restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență în conformitate cu EBRD ESR 5, asigurându-se că toate persoanele strămutate din motive economice își îmbunătățesc sau, cel puțin, își restabilesc mijloacele de subzistență la nivelurile anterioare strămutării. Această abordare consideră restabilirea mijloacelor de subzistență ca o obligație specifică a proiectului, implementată în plus față de compensarea pentru bunurile pierdute, abordând pierderea directă a veniturilor, a locurilor de muncă sau a accesului la resurse productive. Eligibilitatea pentru aceste drepturi de restabilire se extinde la toate persoanele strămutate din motive economice, inclusiv cele cu drepturi legale formale, revendicări recunoscute și utilizatori informali, incluzând persoanele care se confruntă cu pierderea veniturilor sau a locului de muncă.

Principii cheie care ghidează restabilirea mijloacelor de subzistență:

- **Evaluare și referință:** Evaluarea cuprinzătoare a tuturor surselor de venit afectate (bazate pe terenuri, salarii și întreprinderi) prin sondaje socioeconomice detaliate pentru a stabili referința pentru restabilire sau îmbunătățire.
- **Strategii și implementare specifice:** Activitățile de restabilire a mijloacelor de subzistență (LR) trebuie adaptate la mijloacele de subzistență pierdute și să se concentreze pe realizarea unei restabiliri durabile sau a unei îmbunătățiri preferabile, utilizând numai tehnici dovedite și parteneri de implementare cu experiență.
- **Echitate și consultare:** Strategiile trebuie elaborate prin consultări semnificative cu persoanele afectate de proiect (PAP) și membrii comunității, luând în considerare atât dezvoltarea durabilă individuală, cât și cea a comunității în ansamblu. Această planificare trebuie să aplice o abordare diferențiată în funcție de gen pentru a aborda vulnerabilitățile și preferințele specifice ale femeilor.
- **Sprijin specific pentru vulnerabilități:** Proiectele trebuie să identifice, să evalueze și să abordeze în mod specific riscurile pentru toate persoanele vulnerabile (inclusiv persoanele în vârstă, persoanele cu dizabilități și gospodăriile cu venituri mici) pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat. Pentru persoanele afectate care trăiesc în sărăcie, mandatul principal este îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor de trai, depășind simpla restaurare. Acest lucru necesită adaptarea asistenței la nevoile și capacitățile specifice ale persoanelor vulnerabile, adesea formalizate prin planuri de acțiune individuale.
- **Furnizarea de sprijin pentru tranziție:** Persoanele strămutate din motive economice trebuie să primească sprijin specific pentru tranziție, pentru a compensa pierderea veniturilor în perioada dintre momentul în care mijloacele lor de trai au fost afectate și momentul în care activitățile de restaurare dau rezultate măsurabile. Acest sprijin ar trebui acordat separat, sub forma unei alocații de tranziție, sau ar trebui inclus în calculul compensației, pentru a atenua pierderea veniturilor.
- **Calendar:** Măsurile și sprijinul pentru refacerea mijloacelor de subzistență trebuie furnizate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri, în conformitate cu ESR 5, pentru a se asigura că persoanele strămutate din motive economice beneficiază de sprijin în perioada de tranziție.
- **Sprijin pe termen lung:** Trebuie stabilite parteneriate și legături cu agențiile guvernamentale relevante de dezvoltare economică și cu institutele de formare specializate pentru a asigura viabilitatea pe termen lung și

sprijinul susținut.

- **Monitorizare:** Monitorizarea și evaluarea trebuie să continue până când un audit final demonstrează că mijloacele de subzistență ale persoanelor afectate au fost restabilite sau îmbunătățite în mod eficient, în conformitate cu angajamentele proiectului și obiectivele ESR 5.

Aceste principii fundamentale ghidează stabilirea drepturilor specifice, adaptate, care vizează o redresare durabilă și o îmbunătățire semnificativă.

3.1.7.2. Restaurarea și îmbunătățirea mijloacelor de trai bazate pe terenuri (terenuri de înlocuire și pachete de îmbunătățire agricolă) – identificarea provizorie a activităților potențiale

Restaurarea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență bazate pe terenuri, în conformitate cu EBRD ESR 5, impune ca persoanele strămutate care se ocupă cu agricultura sau activități conexe să aibă mijloacele de subzistență restaurate și, de preferință, îmbunătățite, la nivelurile anterioare strămutării. În cazul în care mijloacele de subzistență sunt bazate pe terenuri, clientul va oferi compensații bazate pe terenuri (teren pentru teren), cu excepția cazului în care acest lucru se dovedește a fi imposibil sau este în mod rezonabil inacceptabil pentru persoanele afectate de proiect (PAP). Activitățile provizorii implică, de obicei, asistarea în accesul la terenuri agricole de înlocuire sau furnizarea de pachete de îmbunătățire agricolă pentru a spori productivitatea. Aceste măsuri de îmbunătățire pot include furnizarea de sprijin de tranziție pentru a compensa veniturile pierdute în perioada dintre impact și restaurare, oferirea de sprijin pentru intensificarea activităților agricole (cum ar fi îmbunătățirea irigațiilor sau soiuri cu randament mai mare), furnizarea de scheme de pensii pentru fermierii în vârstă și facilitarea accesului la subvenții sau microfinanțare pentru dezvoltarea întreprinderilor mici. Utilizatorii informali ai terenurilor publice pentru agricultură sau pășunat trebuie, de asemenea, incluși în aceste eforturi de refacere a mijloacelor de subzistență.

3.1.7.3. Restaurarea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență care nu se bazează pe terenuri (îmbunătățirea capacității de angajare, achiziții și angajări în cadrul proiectelor, sprijin pentru crearea și dezvoltarea IMM-urilor) – identificarea provizorie a activităților potențiale

Restaurarea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență care nu sunt bazate pe terenuri este impusă de EBRD ESR 5 pentru toate persoanele strămutate din motive economice, cu scopul de a asigura că persoanele afectate își restabilesc sau, de preferință, își îmbunătățesc mijloacele de venit și nivelul de trai în raport cu nivelurile anterioare strămutării. Pentru cei care depind de salarii sau întreprinderi, activitățile provizorii de ar trebui să se concentreze pe păstrarea și crearea de locuri de muncă, inclusiv măsuri de îmbunătățire a capacității de angajare, cum ar fi formarea profesională. Mai precis, aceasta implică sprijinirea lucrătorilor care își pierd locul de muncă prin programe de reangajare și recalificare, oferind asistență pentru restabilirea afacerilor proprietarilor întreprinderilor afectate. Alte oportunități pot fi identificate prin achiziții și angajări în cadrul proiectului, promovând legături cu programe de sprijinire a afacerilor sau instituții de microfinanțare pentru a ajuta la crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri). Această abordare se aplică în mod egal angajaților din întreprinderile formale și informale.

3.1.7.4. Formare

Formarea profesională este un element esențial al eforturilor de restabilire a mijloacelor de subzistență prevăzute în EBRD ESR 5, sprijinind în mod specific restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență care nu sunt bazate pe terenuri, prin îmbunătățirea capacității de angajare și a capacității de a obține venituri. Pentru lucrătorii afectați, indiferent dacă provin din întreprinderi formale sau informale, măsurile de formare profesională includ adesea formare profesională vizează programe de reangajare și recalificare. De asemenea, ar trebui să se ofere formare în domeniul educației financiare sau al sensibilizării pentru a atenua potențialele efecte negative asociate cu compensarea în numerar, protejând în special membrii vulnerabili ai gospodăriilor, cum ar fi femeile și copiii. Programele de formare trebuie să fie accesibile atât bărbaților, cât și femeilor și adaptate nevoilor și capacităților lor respective, asigurându-se că gospodăriile vulnerabile beneficiază de activități precum formarea în domeniul alfabetizării și al aritmeticii sau asistență în înființarea de întreprinderi mici. Inițiativele de formare ar trebui formalizate în cadrul Planului de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) și convenite cu institutele de formare și partenerii relevanți pentru a asigura eficacitatea și durabilitatea acestora.

3.1.7.5. Aspecte specifice legate de gen

Aspectele specifice legate de gen în restabilirea mijloacelor de subzistență trebuie să respecte EBRD ESR 5, care impune ca asistența să fie disponibilă în mod egal pentru bărbați și femei și adaptată nevoilor lor respective. Planificarea relocării trebuie să identifice constrângerile și responsabilitățile specifice de gen atunci când se elaborează strategii de restabilire a mijloacelor de subzistență. Aceasta include efectuarea unei analize intra-gospodărie pentru a identifica diferențele dintre sursele de trai ale bărbaților și femeilor, în special activitățile informale, și adaptarea activităților pentru a reflecta abilitățile și dorințele specifice ale acestora. În cazul în care compensațiile bănești prezintă riscuri de efecte adverse, ar trebui să se ofere formare financiară sau de sensibilizare pentru a atenua utilizarea abuzivă, care afectează în special femeile și copiii. Procesul de consultare trebuie să asigure în mod specific că perspectivele și preferințele femeilor cu privire la măsurile de restabilire și îmbunătățire a mijloacelor de trai sunt obținute și luate în considerare în deciziile finale.

3.1.7.6. Aspecte specifice legate de vulnerabilitate

Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) va include aspecte specifice legate de vulnerabilitate, conform mandatului EBRD ESR 5. Clientul va identifica, evalua și aborda riscurile pentru persoanele vulnerabile în toate fazele proiectului, pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat. Atunci când mijloacele de subzistență ale persoanelor sunt afectate, în special ale celor care trăiesc în sărăcie, proiectul va urmări îmbunătățirea semnificativă a acestor mijloace de subzistență, depășind simpla restabilire. Asistența va fi adaptată nevoilor și capacităților specifice ale persoanelor vulnerabile identificate în timpul analizei vulnerabilității, inclusiv asistență pentru înregistrarea titlurilor de proprietate, accesul la servicii sociale, sprijin pentru mutare sau formare profesională. În plus, LRP va formaliza acest sprijin prin planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă, iar în perioada post-strămutare se va efectua o monitorizare îmbunătățită a mijloacelor de subzistență pentru a urmări eficacitatea măsurilor de atenuare.

3.1.7.7. Parteneriate și legături pentru planificarea și implementarea restaurării și îmbunătățirii mijloacelor de trai

Parteneriatele și legăturile sunt esențiale pentru durabilitatea măsurilor de restabilire și îmbunătățire a mijloacelor de trai, așa cum se subliniază în EBRD ESR 5. Planificarea și implementarea eficientă se bazează pe coordonarea cu părți externe, inclusiv programe de dezvoltare economică finanțate de stat, agenții de dezvoltare agricolă, cooperative existente, institute de formare, agenții de promovare a afacerilor și ONG-uri relevante, pentru a asigura atât eficacitatea, cât și durabilitatea sprijinului oferit persoanelor strămutate din motive economice. Este necesar să se bazeze numai pe tehnici dovedite și pe parteneri de implementare cu experiență pentru a evita experimentarea în cazul în care mijloacele de subsistență au fost afectate. De exemplu, planurile de restabilire a mijloacelor de subsistență (LRP) trebuie să documenteze faptul că legăturile cu inițiativele existente au fost consultate în mod oficial și convenite cu părțile relevante, specificând numărul de beneficiari, activitățile, bugetul, calendarul și sursele de finanțare. Implicarea agențiilor guvernamentale este adesea esențială pentru a asigura durabilitatea pe termen lung a sprijinului acordat și a proceselor de monitorizare.

3.1.8. Consultare și divulgare

3.1.8.1. Principalele rezultate ale consultării efectuate pentru pregătirea Cadrului de relocare

Pregătirea Cadrului de relocare a inclus activități de consultare și informare menite să promoveze transparența și să asigure o participare semnificativă a publicului, în conformitate cu principiile EBRD ESR 5 și ESR 10. Consultările din faza de pregătire a studiului de impact asupra mediului (ESIA) au confirmat sprijinul larg al comunității pentru proiect, dar au evidențiat preocupări privind accesul la facilități (benzinării, cafenele, afaceri de-a lungul drumului M3 lot 4) ca priorități cheie. Autoritățile locale au confirmat că terenurile private luate în considerare pentru expropriere sunt în principal agricole și servesc ca sursă de venit (de exemplu, culturile anuale din lotul 4 R7). Acest lucru a fost susținut în continuare de clasificările utilizării terenurilor și de datele privind exproprierea comunicate de NRA.

Autoritățile locale au confirmat disponibilitatea unor terenuri alternative sau de înlocuire și și-au exprimat disponibilitatea de a facilita terenuri alternative/de înlocuire pentru comunitățile care utilizează în prezent terenuri publice (de exemplu, stadionul din lotul 4 al M3 sau pășunile din lotul 4 al R7). În plus, autoritățile locale au confirmat disponibilitatea de a furniza datele necesare privind proprietatea asupra terenurilor și de a facilita implicarea părților interesate în acest proiect. De asemenea, au confirmat existența registrelor de soluționare a reclamațiilor și organizarea de întâlniri de urmărire la nivel local pentru a aborda preocupările comunității legate de acest proiect. NRA a confirmat că, dacă reclamațiile nu pot fi soluționate la nivel local, acestea sunt transmise către NRA. În cele din urmă, acest proces asigură că cadrul definește angajamentul pentru planificarea și implementarea viitoare care abordează prioritățile comunității într-un mod echitabil și transparent.

3.1.8.2. Planul de implicare pentru etapele următoare

Planul de implicare se angajează să asigure consultări continue, transparente și incluzive pe parcursul fazelor de planificare, implementare, monitorizare și evaluare a relocării și restabilirii mijloacelor de trai, respectând strict

cerințele EBRD ESR 5 pentru o participare semnificativă. În timpul pregătirii și implementării planurilor ulterioare de relocare (RP) și de restabilire a mijloacelor de trai (LRP), implicarea continuă este obligatorie pentru a se asigura că persoanele afectate de proiect (PAP) participă la selectarea opțiunilor de compensare și la definirea unei strategii pentru restabilirea sau îmbunătățirea obligatorie a mijloacelor de trai. Implicarea va acorda prioritate consultării grupurilor vulnerabile pentru a adapta măsurile de sprijin și pentru a se asigura că restabilirea mijloacelor de trai este inițiată în mod eficient înainte de strămutare sau de restricționarea accesului.

Implicarea părților interesate se va realiza prin diverse metode de colectare a datelor și va fi anunțată cu cel puțin două săptămâni în avans. Anunțurile cu agenda, locul și ora consultărilor publice vor fi publicate în mass-media locală, pe site-uri web și afișate în spații publice, cu trimiterea de anunțuri individuale, dacă este necesar:

- Inventarierea și recensământul/ancheta socio-economică a 100% din activele PAP.
- Discuții în grupuri focus cu grupuri cheie, cum ar fi fermieri, întreprinderi situate la marginea drumurilor, proprietari de terenuri, utilizatori de terenuri, grupuri vulnerabile (inclusiv persoane în vârstă și persoane cu dizabilități) și femei. Grupurile cheie relevante care vor fi consultate vor fi identificate pentru fiecare lot.
- Interviu cu informatori cheie cu părțile interesate cheie la nivel național, districtual și local. Părțile interesate cheie vor fi identificate pentru fiecare lot.

Întâlniri publice: Observatorii CSO/ONG vor fi invitați pentru a asigura un dialog deschis, fără intimidări. NRA și autoritățile locale trebuie să fie bine informate cu privire la proiect și subproiecte, deoarece coordonarea lor cu părțile interesate și PAP este necesară pentru desfășurarea activităților de implicare a părților interesate menționate mai sus și pentru urmărirea acestora, după cum este necesar. Personalul NRA va documenta discuțiile și va întocmi procesele-verbale ale întâlnirilor. În plus, este necesară contribuția NRA și a autorităților locale pentru a identifica noi locații și pentru a sprijini căutarea și facilitarea unor terenuri alternative de înlocuire.

Implicarea viitoare se va concentra în mod specific pe:

- Consultarea cu PAP-urile cu privire la opțiunile de compensare, terenurile alternative/de înlocuire și strategiile de restabilire a mijloacelor de subzistență, cu măsuri specifice pentru femei și grupurile vulnerabile.
- Consultarea cu privire la proiectele de RP/LRP, inclusiv matricea specifică a drepturilor pentru parcelele afectate.
- Informarea persoanelor afectate de proiect cu privire la amploarea proiectului, impactul temporar/permanent, calendarul achizițiilor, rolurile agenților, data limită, mecanismul de soluționare a reclamațiilor, metodologia de evaluare și procedurile de plată, prin intermediul unor instrumente ușor de înțeles, cum ar fi Ghidul privind achiziția de terenuri și despăgubirile (GLAC) sau un instrument similar.
- Informarea persoanelor potențial afectate cu privire la planul activităților de construcție și închiderea drumurilor prin implicarea semnificativă a părților interesate în ceea ce privește rutele alternative adecvate de acces.

În timpul pregătirii și implementării RP, pot fi organizate consultări suplimentare cu părțile interesate, după cum este necesar sau la cererea comunității, pentru a contribui la prevenirea tensiunilor sociale legate de relocare.

Rezultatele acestor activități, inclusiv respectarea acordării compensațiilor și soluționarea reclamațiilor privind sprijinul pentru mijloacele de trai, vor fi documentate meticolos în rapoarte de monitorizare continuă transmise BERD. Înainte de finalizarea și transmiterea RP către BERD, NRA trebuie să se asigure că PAP sunt informați cu privire la rezultatele sondajului și că preferințele lor în materie de compensații sau sprijin pentru relocare sunt luate în considerare. RP final va detalia procesele de implicare a părților interesate, inclusiv datele consultărilor, listele

participanților și procesele-verbale ale ședințelor.

3.1.8.3. Divulgare

LARF va fi divulgat public concomitent cu ESIA (pentru M3 și R7). RP/LRP ulterioare vor fi, de asemenea, divulgate înainte de începerea construcției.

- Format: Dezvăluirea trebuie să se facă în limbile relevante (română și engleză, eventual rusă, după caz). Documentele (LARF, RP, LRP) vor fi disponibile pe site-urile web ale ANR și BERD, precum și în format tipărit la sediile administrațiilor locale.
- Documentație: Se va elabora și se va distribui către PAP-uri o documentație simplă, practică, precisă și adecvată din punct de vedere cultural, cum ar fi un GLAC.
- Autoritățile locale sprijină comunicarea proiectului prin informarea comunităților prin invitații la audieri publice, Facebook, aviziere municipale și canale locale, cum ar fi WhatsApp.

Dezvăluirea informațiilor, alături de consultări semnificative, va fi realizată printr-o serie de activități de implicare a părților interesate în satele de-a lungul fiecărui lot, inclusiv

- Întâlniri publice.
- Discuții în grupuri focus cu grupuri cheie, cum ar fi fermieri, întreprinderi situate în apropierea drumurilor, proprietari de terenuri, grupuri vulnerabile (inclusiv persoane în vârstă și persoane cu dizabilități) și femei.

Pentru M3 ESIA/LARF, aceste întâlniri de informare și discuții în grupuri focus au avut loc în perioada 10-23 februarie 2026.

Lot	Comunități/părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul de implicare propus	Responsabilități	Link către publicație
Lot ul 1	Comuna Băcioi cu satele Străisteni, Frumușica, Brăila	10 februarie 2026, ora 11.00-12.00	Întâlnire comunitară, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri din apropierea M3 ROW și întreprinderile de pe marginea drumului, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile, sondaj de referință, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/NRA	https://bacioi.md/2026/02/05/consultari-publice-privind-proiectului-de-evaluare-a-impactului-de-mediu-social-si-siguranta-rutiera-pe-traseul-m3/
Lot ul 1	Comuna Răzeni cu satul Milestii Noi	10 februarie 2026 14.00-15.00	Întâlnire comunitară, discuții în grupuri focus cu fermieri/utilizatori de terenuri și întreprinderi din apropierea M3 ROW, discuții în grupuri focus cu femei (grupuri vulnerabile), sondaj de referință, prezentare a broșurii cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1aqyY4W3Jx/?mibextid=wwXlft
Lot ul 1	Comuna Horești	11 februarie 2026 10.00-11.00	Întâlnire comunitară, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri agricole și întreprinderile din apropierea M3 ROW, discuții în grupuri focus cu persoanele	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/18RPHiX66r/?mibextid=wwXlft https://horesti.md/2026/02/05/520/

			vulnerabile, prezentarea broșurii cu informații de bază despre proiect și GRM		
Lot ul 1	Comuna Țipala cu satele Budăi și Bălțați	11 februarie 2026 13.00	Întâlnire comunitară, întâlnire cu asistentul social LPA și FGD cu grupuri vulnerabile, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://tipala.primarie.md/events/consultari-publice-proiectul-de-evaluare-a-impactului-pe-traseul-m3/
Lot ul 1	Comuna Porumbrei , satul Sagaidacul Nou	17 februarie 2026 11.00-12.00	Sesiune comună loturile 1-2, întâlnire cu comunitatea din , discuții în grup cu proprietarii de terenuri din faza 1 de achiziție a terenurilor, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	ESIA Consultanți/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1DUpxhecRQ/?mibextid=wwXlf
Lot ul 2	Satul Sagaidac	17 februarie 2026 14.00-15.00	Întâlnire comunitară, discuții în grupuri focus cu gospodăriile vulnerabile (persoane vârstnice/femei), prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM, Studiu de referință	Consultanți ESIA/NRA	publicat pe panoul informativ din fața clădirii principale a primăriei și grupul Viber
Lot ul 2	Satul Grădiște	19 februarie 2026 11.00-12.00	Întâlnire comunitară, KII cu asistentul social LPA și FGD cu grupurile vulnerabile, sondaj de referință, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/NRA	https://primariagradiste.md/2026/02/10/anunt-cu-privire-la-organizarea-consultarilor-publice-privind-proiectul-de-evaluare-a-impactului-de-mediu-social-si-siguranta-rutiera-pe-traseul-m3/
Lot ul 2	Comuna Ecaterinovca cu satul Coștangalia	19 ^h februarie 2026 9.00	Întâlnire comunitară, KII cu asistenți sociali, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM FGD axată pe siguranță (copiii transportați la școală în Grădiște)	Consultanți ESIA/NRA	https://primariaecaterinovca.md/
Lot ul 4	Satul Cîșlița-Prut	20 februarie 2026 11.00	Întâlnire comunitară, grupuri de discuții cu fermieri și proprietari de terenuri din apropierea șoselei de centură, studiu de referință privind achiziția de terenuri și relocarea	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1DnZY2Yetz/?mibextid=wwXlfr
Lot ul 4	Satul Giurgiulești	20 februarie 2026 13.00-14.00	FGD cu întreprinderi, sesiune cu grupul de femei, consultare cu gospodăriile vârstnicilor, FGD cu fermieri și proprietari de terenuri din apropierea șoselei de centură, studiu de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/14W99A2R9tF/?mibextid=wwXlfr
Lot ul 2	Orașul Cimișlia (sesiuni comune loturile 2-3)	23 februarie 2026 10.30	Întâlnire cu comunitatea, FGD și sondaj de referință, prezentarea	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/17jMZ2r9nd/?mibextid=wwXlfr

			broșuri cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință		
Lot ul 3	Sat Ciucur-Mingir	23 februarie 2026 13.00-14.00	Întâlnire comunitară, discuții de grup focalizate pe siguranță (copii transportați la școli situate în apropierea școlii), implicarea gospodăriilor pentru grupurile de persoane cu dizabilități/vârșnici, sondaj de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/photo?fbid=2172123426957213&set=g_m.1752907182780433&id=orvanity=355999019137930

Tabelul 3-7 : Prezentare generală a procesului de consultare a părților interesate

3.1.9. Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de reparare a prejudiciilor

NRA va institui un sistem de gestionare a reclamațiilor și de reparare specific proiectului (GMRS) pentru problemele legate de achiziționarea de terenuri și strămutarea involuntară, distinct de GMRS general al proiectului, dacă este necesar, pentru a asigura soluționarea promptă și echitabilă a reclamațiilor. GMRS descris în acest capitol oferă căi de reparare, de la soluționarea amiabilă la nivel local până la mecanisme de recurs și, în ultimă instanță, apel la sistemul judiciar.

3.1.9.1. Principii cheie

Proiectul va implementa un sistem de gestionare a reclamațiilor și de reparare (GMRS) pentru a aborda preocupările legate de drepturi, despăgubiri, relocare și restabilirea mijloacelor de trai ridicate de persoanele afectate de proiect (PAP) și comunitățile gazdă, fie separat, fie integrat cu GMRS general al proiectului. GMRS va respecta următoarele principii cheie, asigurându-se că este:

- Accesibil, transparent și receptiv pentru toate persoanele afectate de proiect (PAP) și permis pentru raportarea în siguranță a preocupărilor fără manipulare, interferență, coerciune, intimidare sau represalii.
- Conceput pentru a se asigura că toate grupurile, în special grupurile vulnerabile și utilizatorii informali, pot să-și exprime preocupările.
- Capabil să rezolve disputele în timp util, imparțial și transparent.
- Persoanele afectate trebuie să își păstreze dreptul de a recurge la căile de atac judiciare sau administrative disponibile în orice etapă a procesului.
- Funcțional cât mai curând posibil, în special înainte de efectuarea recensământului.
- Să țină seama de terenurile orfane și, eventual, să lanseze un exercițiu specific de gestionare a reclamațiilor la sfârșitul procesului de achiziție a terenurilor, pentru a identifica și a aborda aceste situații.

3.1.9.2. Înregistrarea reclamațiilor

Înregistrarea reclamațiilor este prima etapă a sistemului de gestionare și soluționare a reclamațiilor, care trebuie stabilit în mod sistematic și aplicat în mod consecvent pentru toate reclamațiile legate de proiect. Reclamațiile vor fi depuse prin mai multe canale accesibile, printre care:

- În scris (formulare disponibile la birourile autorităților publice locale, pe șantierele de construcții).
- Prin e-mail sau formular online pe site-ul web al ANR (e-mail:cancelaria@andsa.md web: <https://www.andsa.md/petitii-online/>;
- Facebook: /Administratia Națională a Drumurilor/
- Adresa poștală: mun. Chișinău, str. Bucuriei, 12A MD-2004, RM
- Verbal, în cadrul ședințelor sau persoanelor de contact locale desemnate;
- Prin intermediul liniei telefonice directe înființate la NRA (linia directă +37378337744 sau +37360477117).

Aceste canale vor fi făcute publice comunității în fața panoului de informații al primăriei.

Toate reclamațiile, inclusiv cele depuse în mod anonim, vor fi înregistrate într-un registru sau o bază de date dedicată reclamațiilor, atât la nivel local (nivelul 1), cât și la nivelul NRA (nivelul 2). Toate reclamațiile, inclusiv cele legate de relocare, vor fi consolidate într-un singur registru de reclamații al proiectului de către punctul focal

pentru reclamații desemnat în cadrul NRA. Rolul și responsabilitățile nivelului 1 și nivelului 2 ale GMRS sunt următoarele:

- Nivelul 1. Nivel local. Secretarul și supervisorul tehnic al autorităților publice locale (primării și consilii districtuale) vor acționa în calitate de punct local de contact pentru reclamații și vor fi responsabili de colectarea reclamațiilor de la rezidenții locali, de primirea și înregistrarea reclamațiilor și de confirmarea primirii acestora în termen de 7 zile lucrătoare.
- Nivelul 2. NRA va acționa ca punct focal pentru reclamații, care va înregistra reclamațiile depuse în registrul de reclamații al proiectului (baza de date) și le va examina în termen de 30 de zile, inclusiv verificarea informațiilor, verificarea încrucișată și analiza, și va urmări solicitantul, după caz. Dacă este necesar, punctul focal pentru reclamații va implica specialiștii altor unități relevante în această activitate.

Fiecărei reclamații i se va atribui un număr de referință individual și va fi urmărită cu precizie pe parcursul procesului de soluționare. Reclamațiile vor primi un răspuns în timp util, în termene definite și rezonabile (maximum 30 de zile).

Toate reclamațiile, concluziile anchetei, măsurile luate și rezultatele soluționării vor fi înregistrate cu acuratețe în Registrul reclamațiilor proiectului și raportate periodic la BERD.

3.1.9.3. Primul nivel de soluționare amiabilă

Primul nivel de soluționare amiabilă oferă persoanelor afectate de proiect (PAP) ocazia inițială de a aborda preocupările legate de achiziționarea de terenuri, despăgubiri și mijloace de trai, de obicei prin intermediul birourilor administrației locale, unde reclamațiile sunt colectate mai întâi de punctul de recepție, cum ar fi secretariatul primăriei, sau direct de către punctul focal pentru reclamații desemnat. Se încurajează soluționarea amiabilă la nivel local, plângerea (indiferent dacă se ajunge sau nu la o soluționare imediată) este înregistrată oficial și investigată de punctul focal pentru reclamații, asigurându-se o acțiune promptă și constructivă și respectându-se principiul că reclamațiile trebuie tratate într-un mod transparent și fără represalii.

Birourile primarului au confirmat că dispun de registre de soluționare a reclamațiilor în care sunt înregistrate reclamațiile, care vor fi utilizate și pentru acest proiect. Acestea facilitează soluționarea reclamațiilor la nivel local prin reuniuni publice de urmărire în cadrul cărora se discută reclamația și se caută o soluție. Dacă reclamația nu poate fi soluționată la nivel local, aceasta este transmisă către NRA pentru o examinare suplimentară. Dacă rămâne nerezolvată la nivelul NRA, va fi trimisă pentru examinare independentă la Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale sau la autoritatea națională competentă.

3.1.9.4. Mecanism de recurs și mediere

Proiectul va institui GMRS, inclusiv un mecanism de recurs (examinare independentă) conceput pentru a soluționa litigiile în mod imparțial și transparent, la un nivel distinct de sistemul judiciar.

Proiectul aplică un mecanism pe trei niveluri:

- Nivelul 1 (autoritatea publică locală): Primirea și înregistrarea reclamațiilor; confirmarea primirii în termen de 7 zile lucrătoare. Entitate responsabilă: secretarul autorității publice locale.
- Nivelul 2 (NRA): Examinarea cazurilor; propunerea de soluții, măsuri corective; feedback; închiderea cazului în termen de 30 de zile lucrătoare. Entitate responsabilă: NRA.

- Nivelul 3: Reclamantul poate face apel la Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale sau la autoritatea națională de reglementare în domeniul energiei electrice ( ) pentru a efectua o examinare independentă. Dacă problema nu este rezolvată, rămân disponibile căile de atac prevăzute de legislația națională. Entitate responsabilă: Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale/autoritățile naționale.

3.1.9.5. Recurs la instanță

GMRS este o cale de atac administrativă care nu împiedică dreptul PAP de a solicita soluționarea prin căile de atac judiciare sau administrative disponibile în instanță în conformitate cu legislația moldovenească în orice etapă a procesului de soluționare a reclamațiilor. Acest recurs la sistemul judiciar reprezintă ultima cale de atac, iar în cazul exproprierilor din Moldova, PAP pot contesta direct suma finală a despăgubirii în instanța competentă, dar nu și faptul exproprierii în sine.

3.1.10. Persoane vulnerabile

3.1.10.1. Analiza vulnerabilității

Procesul de analiză a vulnerabilității realizat de proiect va asigura că nevoile speciale ale persoanelor vulnerabile sunt luate în considerare pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat și beneficiază de oportunitățile oferite de proiect. Analiza vulnerabilității include, de obicei, următoarele etape:

- definirea criteriilor de vulnerabilitate relevante pentru proiect.
- stabilirea unei matrice de vulnerabilitate.
- anchetă socioeconomică și privind mijloacele de subzistență ale tuturor persoanelor afectate.
- aplicarea matricei de vulnerabilitate și identificarea prealabilă a gospodăriilor potențial vulnerabile.
- interviuri individuale cu gospodăriile vulnerabile preidentificate.
- validarea finală a gospodăriilor identificate ca vulnerabile, cu implicarea reprezentanților comunității.
- Planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă.

Această analiză va fi specifică contextului și va fi realizată pentru a determina grupurile vulnerabile și factorii de vulnerabilitate relevanți din zona proiectului, constituind baza esențială pentru planificarea și implementarea ulterioară a asistenței.

3.1.10.1.1. Definiția și criteriile vulnerabilității în contextul proiectului

Persoanele vulnerabile sunt cele care pot fi afectate în mod disproporționat de strămutare și care pot avea capacitatea limitată de a revendica sau de a beneficia de avantajele proiectului. Criteriile de vulnerabilitate relevante pentru contextul proiectului M3/R7 includ, dar nu se limitează la:

- Gospodăriile cu venituri mici care trăiesc în sărăcie, conform definiției institutelor naționale de statistică
- Persoanele în vârstă
- Gospodăriile cu persoane cu dizabilități mentale sau fizice sau cu boli cronice sau grave
- Gospodăriile conduse de copii (cu vârsta sub 18 ani)
- Familiile monoparentale (conduse de mame)
- Membrii unei minorități etnice (de exemplu, poporul Gageuz), culturale sau religioase recunoscute la nivel național sau local
- Minorități sexuale și de gen
- Persoane care nu dețin drepturi formale sau cutumiare asupra bunurilor pe care le utilizează pentru locuință sau mijloace de trai
- (utilizatori informali de terenuri, locuitori ai cartierelor sărace)
- Lucrători migranți, refugiați

3.1.10.1.2. Matricea vulnerabilității

O abordare concisă a analizei vulnerabilității implică stabilirea unei matrice de vulnerabilitate bazată pe criterii selectate, relevante pentru context (enumerate provizoriu în paragraful de mai sus), pentru a surprinde caracterul multidimensional al vulnerabilității. Această matrice poate include un sistem preliminar de punctare pentru clasificarea gospodăriilor. Matricea este apoi aplicată datelor socioeconomice ale gospodăriilor din anchetele de

referință pentru a identifica în prealabil persoanele sau gospodăriile potențial vulnerabile. Deși se bazează de obicei pe anchete de referință, informațiile privind vulnerabilitatea, în special pentru proiectele liniare lungi eșantionate pentru anchete, trebuie colectate pentru toate persoanele afectate, eventual printr-o etapă ulterioară de colectare a datelor, cum ar fi etapa de negociere. Acest proces cuprinzător este esențial pentru punerea în aplicare a măsurilor de asistență personalizate.

3.1.10.2. Activități potențiale de asistență pentru persoanele vulnerabile

Activitățile potențiale de asistență pentru persoanele vulnerabile pot include sprijin personalizat, cum ar fi:

- asistență la înregistrarea titlurilor de proprietate.
- asistență în accesul la reuniunile de implicare a părților interesate, de exemplu pentru persoanele cu dizabilități și vârstnicii.
- căutarea de locații alternative pentru afaceri și sprijin pentru mutare
- acces prioritar la programele de restabilire a mijloacelor de trai și la oportunitățile de angajare create de proiect
- sprijin financiar tranzitoriu peste compensația standard.
- atenție la riscurile specifice de gen, asigurând participarea femeilor la consultări și beneficierea în mod echitabil de compensații și oportunități de trai.
- sprijin social prin accesul la serviciile de asistență socială existente ale guvernului moldovean sau ale ONG-urilor.

Pentru persoanele vulnerabile care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de trai sunt afectate, proiectul trebuie să vizeze îmbunătățirea semnificativă a acestor mijloace de trai și a condițiilor de viață, oferind resurse adecvate și măsuri de sprijin care să corespundă abilităților și capacităților lor specifice.

3.1.10.3. Dispoziții privind implementarea și bugetul asistenței acordate persoanelor vulnerabile

Rolurile specifice și alocarea bugetară pentru asistența persoanelor vulnerabile vor fi definite în mod clar în RP/LRP pentru fiecare componentă și finanțate integral pentru a asigura conformitatea cu EBRD ESR 5, deoarece bugetul este o componentă esențială a planificării eficiente a relocării. Clientul va colabora cu ONG-uri locale sau departamente de servicii sociale pentru a oferi sprijin social și monitorizarea cazurilor. Acest angajament implică în mod explicit asigurarea implementării și finanțării măsurilor de asistență personalizate pentru persoanele vulnerabile, ca parte a bugetului global pentru achiziționarea de terenuri și relocare, precum și includerea unor provizioane suficiente pentru un astfel de sprijin în procesul de planificare bugetară.

3.1.11. Monitorizare și evaluare

3.1.11.1. Obiective generale ale monitorizării și evaluării

Obiectivul principal al monitorizării și evaluării este de a identifica cât mai devreme posibil progresele înregistrate în implementarea RP/LRP și cauza (cauzele) problemelor, astfel încât să se poată aduce modificări în implementarea RP/LRP acolo unde este necesar. Modificările majore trebuie comunicate și convenite cu părțile interesate, în special cu persoanele afectate și cu BERD.

3.1.11.2. Auditarea și monitorizarea în timpul implementării

Se vor utiliza următoarele două mecanisme: (i) monitorizarea internă de către NRA/PIU; și (ii) monitorizarea externă de către consultantul E&S angajat de NRA.

3.1.11.2.1. Domeniu de aplicare și conținut – Activități interne

Monitorizarea internă va fi efectuată în mod regulat de către Client.

Domeniul de aplicare al monitorizării interne va cuprinde:

- monitorizarea progresului (intrări) săptămânal și lunar pentru a măsura dacă activitățile au fost realizate conform specificațiilor din RP/LRP.
- monitorizarea performanței (rezultatelor) pe o bază lunară și trimestrială pentru a măsura rezultatele activităților care au fost realizate

Monitorizarea internă include conținuturi precum numărul de gospodării care au primit terenuri de înlocuire, compensații bănești sau formare pentru restabilirea mijloacelor de subsistență, compensații plătite în conturi de garanție, activități destinate sprijinirii persoanelor vulnerabile.

3.1.11.2.2. Domeniul de aplicare și conținutul – Evaluări externe

Evaluările externe vor fi efectuate de un consultant independent în domeniul E&S.

Domeniul de aplicare va acoperi o evaluare a rezultatelor (impactului): pentru a măsura dacă furnizarea de inputuri și realizarea de outputuri contribuie la îndeplinirea cu succes a obiectivelor stabilite pentru implementarea RP/LRP. Evaluarea impactului se efectuează de obicei bianual în timpul implementării unui RP/LRP și, ulterior, anual, pentru o perioadă rezonabilă de timp, astfel cum s-a convenit cu BERD și s-a documentat în RP/LRP.

Aceste revizuri verifică dacă achiziția de terenuri și implementarea relocării sunt conforme cu ESR5, cu RP/LRP specific și cu legislația locală. Revizuirile de conformitate sunt obligatorii pentru proiectele cu risc mai ridicat.

Evaluările externe includ aspecte precum dacă acordarea de compensații și asistență pentru restabilirea mijloacelor de trai (de exemplu, formare profesională) a permis persoanelor să-și restabilească sursele de venit (afaceri sau locuri de muncă) și nivelul veniturilor lor. Este deosebit de important să se determine dacă nivelul lor de trai a fost restabilit sau îmbunătățit în comparație cu cel dinaintea strămutării.

3.1.11.3. Indicatori, inclusiv indicatori-cheie de performanță

Indicatorii-cheie de performanță indicativi pentru monitorizarea progresului (intrare) și a performanței (ieșire) și evaluările externe ale impactului sunt prezentați mai jos:

- Indicatori-cheie de performanță pentru progres (intrare):
  - Numărul total de proprietari și numărul total de utilizatori formali și informali ai terenurilor afectate
  - Numărul de întreprinderi formale și informale care trebuie relocate
  - Numărul de angajați ai clienților/asociați externi dedicați relocării și restabilirii mijloacelor de trai
  - Cheltuieli totale pentru achiziționarea de terenuri (inclusiv o defalcare a costurilor)
- Indicatori cheie de performanță (rezultate):
  - Numărul (și procentul) de terenuri/case/întreprinderi pentru care au fost semnate acorduri de compensare
  - Numărul (și procentul) proprietarilor/utilizatorilor care au semnat acorduri de despăgubire

- Numărul (și procentul) de terenuri/case/afaceri pentru care acordurile de compensare au fost refuzate/sunt încă în așteptare
  - Numărul (și procentul) proprietarilor/utilizatorilor care au refuzat să semneze acorduri de despăgubire/sunt încă în deliberare
  - Numărul (și procentul) acordurilor de despăgubire executate (despăgubiri plătite)
  - Numărul (și procentul) întreprinderilor care au fost relocate
  - Numărul de persoane/gospodării asistate de echipa de implementare, în funcție de tipul de asistență și de categoria de proprietari/ i
- Evaluări externe de impact (rezultate) Indicatori cheie de performanță:
    - Cum a fost utilizată/investită compensația în numerar primită?
    - Compensațiile au fost plătite la valoarea integrală a costului de înlocuire?
    - Restabilirea veniturilor/mijloacelor de subsistență
    - Restabilirea afacerilor

3.1.11.4. Raportare

Clientul va prezenta rapoarte interne de monitorizare către BERD (la intervale convenite, de obicei anual, dar pentru proiectele cu impact semnificativ asupra strămutării, BERD poate solicita raportări mai frecvente). Rapoartele externe de verificare a conformității vor fi furnizate periodic de un consultant independent către BERD (la intervale convenite, de obicei bianual în timpul implementării RP/LRP și, ulterior, anual pentru o perioadă rezonabilă de timp). La finalizarea achiziției de terenuri, a acordării compensațiilor și a procesării reclamațiilor aferente, Clientul va prezenta BERD un raport privind achiziția de terenuri și relocarea. Acest raport nu va include neapărat toate activitățile de restabilire a mijloacelor de trai în curs de desfășurare, care pot dura mai mulți ani după acordarea tuturor compensațiilor.

3.1.11.5. Audit de finalizare

Auditul de finalizare va fi efectuat de un expert independent, în coordonare cu echipele de proiect ale NRA. Se preconizează că auditul de finalizare se va concentra pe restabilirea mijloacelor de subsistență și se va baza pe monitorizarea internă și externă anterioară și pe raportul privind achiziția de terenuri și relocarea. Un audit de finalizare este de obicei necesar pentru proiectele cu risc mai ridicat, în special cele care implică impacturi semnificative asupra strămutării populației.

3.1.11.5.1. Obiective și domeniu de aplicare

Obiectivul principal al auditului de finalizare este de a verifica dacă cerințele ESR 5 au fost îndeplinite în totalitate și dacă mijloacele de subsistență ale persoanelor afectate au fost restabilite sau îmbunătățite în conformitate cu angajamentele proiectului și cerințele ESR 5. Auditul va compara situația economică a gospodăriilor afectate după relocare cu datele de referință.

3.1.11.5.2. Criterii de succes/finalizare

Criteriile de finalizare, care vor fi detaliate în RP-urile specifice, vor include indicatori măsurabili care identifică dacă,

de exemplu:

- toate drepturile și angajamentele descrise în RP au fost îndeplinite.
- măsurile au fost eficiente în restabilirea sau îmbunătățirea nivelului de trai și a mijloacelor de subsistență ale PAP, inclusiv atât pentru bărbați, cât și pentru femei, precum și pentru persoanele vulnerabile.
- au rămas nemulțumiri nesoluționate.
- sunt necesare acțiuni corective pentru a realiza îndeplinirea angajamentelor RP, în special în ceea ce privește restabilirea suplimentară a mijloacelor de subsistență, în cazul în care se demonstrează că mijloacele de subsistență ale anumitor grupuri nu au fost restabilite.

3.1.11.5.3. Calendarul și modalitățile de implementare a auditului de finalizare

Auditul de finalizare va fi efectuat după ce BERD va examina și aproba raportul privind achiziția de terenuri și relocarea. De obicei, auditul de finalizare se efectuează la câțiva ani după acordarea compensațiilor și finalizarea activităților de asistență pentru relocare și restabilire a mijloacelor de subsistență, în perioada de valabilitate a acordului de împrumut. Calendarul specific și modalitățile de implementare pentru auditul de finalizare vor fi prezentate în RP, împreună cu criterii clare de finalizare pe care proiectul trebuie să le îndeplinească.

3.1.12. Responsabilități de implementare și finanțare

3.1.12.1. Responsabilități de implementare

NRA este clientul și are responsabilitatea finală de a asigura conformitatea cu ESR 5, planificarea și executarea planurilor legate de achiziția de terenuri și relocare, finanțarea implementării, monitorizarea și raportarea către BERD. Achiziția de terenuri și relocarea sunt activități care necesită resurse, angajament din partea personalului, logistică și buget.

Se preconizează că rolurile de implementare vor include:

- NRA (client): Responsabilitatea generală pentru desfășurarea procesului de expropriere și elaborarea și implementarea RP/LRP, asigurarea liniilor bugetare necesare, coordonarea între agențiile guvernamentale, soluționarea plângerilor PAP care nu au fost rezolvate la nivel local și facilitarea proceselor judiciare, asigurarea semnării acordurilor legale și supravegherea consultanților.
- PIU (Unitatea de implementare a proiectului): Responsabilitatea generală pentru implementarea zilnică a proiectului, inclusiv planificarea și gestionarea implementării activităților de achiziție de terenuri și relocare. Este posibil ca NRA să angajeze un consultant RP/LRP pentru elaborarea RP/LRP la PIU. La PIU va fi numit un coordonator pentru implementarea RP, care va coordona elaborarea și implementarea RP/LRP pentru proiect. Coordonatorul pentru implementarea RP va raporta direct conducerii PIU și NRA.
- Consultant RP/LRP: Responsabil pentru elaborarea RP/LRP în conformitate cu EBRD ERS 5 și prezentul LARF, realizarea recensământului și a studiului socio-economic de referință, consultarea semnificativă cu PAP și documentarea, precum și evaluări detaliate ale impactului (amprenta/impactul asupra terenurilor, inclusiv impactul cumulativ rezultat din secvențe multiple de achiziție de terenuri, inclusiv impactul facilităților asociate).
- Inginer de supraveghere: Monitorizează respectarea de către contractant a cerințelor de mediu și sociale, gestionarea traficului și restricțiile temporare de utilizare a terenurilor.
- Autoritățile publice locale: sprijinirea planificării și implementării RP/LRP, colaborarea cu NRA pentru

identificarea PAP, consultări publice, facilitarea implicării părților interesate, distribuirea informațiilor, furnizarea de sprijin administrativ local, sprijinirea sistemului de gestionare și soluționare a reclamațiilor (GMRS) și soluționarea reclamațiilor, emiterea de decizii privind achiziționarea de terenuri pentru nevoi publice, furnizarea, de exemplu, de contracte alternative de închiriere a terenurilor pentru locatari, facilitarea terenurilor publice alternative pentru păstori și definirea locurilor pentru relocarea afacerilor de la marginea drumului.

- Organizații de proiectare: Finalizarea proiectului pentru secțiunile de drum, inclusiv detalii privind terenurile și proprietățile afectate, coordonarea strânsă cu autoritățile locale privind utilizarea terenurilor pentru proiect, pentru a se asigura că impactul achiziției de terenuri și al relocării este minimizat, identificarea zonelor potențiale pentru utilizarea temporară a terenurilor în timpul lucrărilor de construcție, în strânsă cooperare cu autoritățile locale, identificarea locațiilor potențiale pentru relocarea întreprinderilor informale de pe marginea drumului și asigurarea includerii acestor locații în documentele de proiectare, participarea la consultări publice, activități de informare și procesul de soluționare a reclamațiilor, după caz.
- Ministerul Finanțelor: Împreună cu NRA, asigură disponibilitatea unui buget suficient pentru despăgubiri, refacerea mijloacelor de trai și alte activități de achiziție de terenuri.
- Alte agenții și instituții: Responsabile pentru procedurile legale de achiziție de terenuri și relocare, inclusiv:
  - Instanțele judecătorești. Sistemul judiciar va fi implicat în procesul de achiziție de terenuri în cazul în care nu se ajunge la un acord între autoritatea locală relevantă și proprietarul/utilizatorul terenului/proprietății afectate.
  - Evaluatori independenți. Evaluatori calificați vor fi angajați pentru a evalua bunurile afectate care fac obiectul achiziției.
  - Agenția pentru servicii publice. Înregistrarea drepturilor de proprietate în baza de date cadastrale.
  - Instituții financiare internaționale.

3.1.12.2. Buget și modalități de finanțare

Până în prezent, bugetul total pentru achiziționarea terenurilor și relocare nu a fost finalizat din cauza proiectelor detaliate incomplete pentru unele loturi. NRA și Ministerul Finanțelor (MF) se angajează să asigure că se alocă un buget suficient pentru implementarea acestui LARF și a RP/LRP ulterioare. Angajamentele de finanțare includ:

- Costurile suplimentare necesare pentru a acoperi diferența dintre legislația moldovenească și ESR 5 (de exemplu, suplimente FRC, programe de restabilire a mijloacelor de trai, despăgubiri pentru utilizatorii informali) sunt finanțate de proiect.
- Posibile actualizări ale ratelor de compensare și ale costurilor de construcție din cauza inflației în perioada de implementare.
- În plus față de cheltuielile directe de compensare și relocare, bugetele vor include și costurile activităților de restabilire a mijloacelor de trai, cheltuielile de gestionare și administrative asociate planificării și executării relocării, proceselor de restabilire a mijloacelor de trai, monitorizării interne și externe și oricăror audituri de finalizare.
- Luarea în considerare a adăugării unei rezerve de cel puțin 20 % la cheltuielile, personalul, formarea și indemnizațiile pentru inflație estimate inițial.
- Alocarea bugetară trebuie să fie clar legată de calendarul de implementare a RAP, asigurându-se

disponibilitatea fondurilor înainte de strămutare.

- Ministerul Finanțelor va fi responsabil pentru asigurarea bugetului și pentru garantarea disponibilității fondurilor de compensare pentru expropriere într-un cont special pentru o perioadă de cel puțin trei ani.

3.1.12.3. Acțiuni necesare pentru elaborarea unui plan de achiziție de terenuri și relocare

Un RP/LRP va fi pregătit pe baza principiilor generale stabilite în prezentul LARF și va respecta obiectivele EBRD ESR 5 pentru componentele proiectului (loturi) în cazul cărora impactul achiziției de terenuri este confirmat după proiectarea finală. Etapele cheie includ:

1. Efectuarea unui audit independent cu privire la cele 190 de parcele de teren privat care au fost achiziționate în prima fază a reabilitării lotului 2 M3. Este necesară o evaluare pentru a determina dacă există lacune moștenite care necesită măsuri corective.
2. Finalizarea proiectului detaliat și a amprentei proiectului, inclusiv documentarea și justificarea eforturilor de evitare și minimizare pentru a se asigura că impactul rezidual fizic sau economic al strămutării este inevitabil.
3. Activarea GMRS: Asigurarea că sistemul de gestionare a reclamațiilor și de reparare a prejudiciilor este stabilit și operațional înainte de recensământ.
4. Recensământ și studiu socio-economic: Efectuarea unui recensământ detaliat al gospodăriilor și a unui studiu socio-economic de referință pentru a profila comunitățile și persoanele afectate. Stabilirea și divulgarea publică a datei limită, de obicei la sfârșitul procesului de recensământ/inventariere.
5. Inventarierea și evaluarea activelor: Efectuarea unui inventar detaliat al activelor afectate (inclusiv terenuri, structuri, culturi, copaci și afaceri), evaluând întreaga gamă de drepturi deținute sau revendicate de persoanele afectate. Evaluarea pierderilor trebuie efectuată de evaluatori calificați la costul total de înlocuire (FRC).
6. Elaborarea și consultarea RP/LRP: Elaborați RP/LRP specific, detaliind compensațiile, măsurile de restabilire a mijloacelor de trai, un buget clar (inclusiv cheltuieli neprevăzute și indemnizații pentru inflație) și calendarul de implementare. Acest lucru necesită consultări semnificative cu toate persoanele afectate, în special cu grupurile vulnerabile.
7. Divulgare și aprobare formală: divulgarea publică a RP/LRP final și a unui ghid simplu privind achiziția de terenuri și despăgubirile (GLAC), urmată de aprobarea formală de către client (de exemplu, ordin sau decret formal) după aprobarea BERD.
8. Efectuarea compensațiilor: Asigurarea efectuării la timp a plăților compensatorii (la FRC), a asistenței pentru relocare și a sprijinului tranzitoriu necesar, care trebuie să aibă loc înainte de strămutarea fizică sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri.
9. Implementare și monitorizare: Intrarea pe teren și începerea construcției, urmate de monitorizarea și evaluarea (M&E) internă și externă continuă a implementării RP/LRP până la finalizare.

Pregătirea unui RP/LRP este necesară odată ce natura și amploarea impactului asociat achiziției de terenuri pot fi determinate.

3.1.12.4. Calendar

Calendarul pentru achiziția de terenuri și relocare trebuie prezentat în mod explicit în RP, într-o manieră care să

asigure compatibilitatea cu calendarul general de dezvoltare a proiectului. Planul trebuie să detalieze un calendar de relocare aliniat la lucrările de achiziții, proiectare și construcție ale proiectului. În plus, bugetarea inadecvată a procesului de achiziție de terenuri și relocare duce adesea la întârzieri în implementare, subliniind necesitatea unor provizioane suficiente pentru situații neprevăzute și inflație în cadrul bugetului, pentru a evita problemele de programare.

3.1.12.5. Gestionarea schimbărilor

LARF recunoaște că în timpul implementării pot apărea impacturi neașteptate sau modificări majore de proiectare. Poate fi necesară o actualizare a RP din cauza schimbărilor semnificative în contextul socio-economic (de exemplu, migrație internă sau externă semnificativă), suspendarea prelungită a proiectului (de exemplu, forță majoră), modificări semnificative de proiectare care afectează amprenta proiectului și/sau numărul de persoane afectate sau rezultate ale monitorizării care arată că anumite măsuri nu ating rezultatele dorite.

RP va include o secțiune dedicată gestionării schimbărilor, care va prezenta procedurile de urmat în cazul unor modificări semnificative în timpul implementării. Aceasta va acoperi, de exemplu, necesități suplimentare de studiu, implicarea părților interesate, evaluarea impactului și cerințele de documentare/divulgare. Importanța schimbărilor va fi evaluată, de obicei, în consultare cu BERD și convenită de la caz la caz.

Dacă achiziția limitată de terenuri provoacă doar deplasări economice minore, afectează puțini proprietari de terenuri și nu are un impact cumulativ minim, fără deplasări fizice, nu este necesară o actualizare sau un addendum la RP, sub rezerva aprobării BERD. Cu toate acestea, toate procedurile RP originale (de exemplu, implicarea părților interesate, soluționarea plângerilor, colectarea datelor, compensarea și restabilirea mijloacelor de trai) vor fi în continuare aplicate.

Anexa

Anexa A. Dosarul și metodologia recensământului

Nu se aplică. Dosarul și metodologia recensământului vor fi specificate în RP/LRP odată ce se va cunoaște proiectul final detaliat pentru fiecare lot și amprenta proiectului.

Anexa B. Model de formular de înregistrare și urmărire a revendicărilor

Formular de înregistrare a reclamațiilor

Data primirii:

Număr de referință (în cazul non-PAP):

ID de înregistrare (în cazul PAP):

Metoda de depunere:

Componenta/lotul proiectului:

Notă: puteți rămâne anonim dacă preferați sau solicitați să nu vă dezvăluim identitatea unor terți fără consimțământul dumneavoastră. În cazul plângerilor anonime, decizia va fi dezvăluită pe site-ul oficial al guvernului.

Prenume _____

Nume _____

Adresă _____

☐ Doresc să depun reclamația în mod anonim

☐ Solicit să nu mi se dezvăluie identitatea fără consimțământul meu

☐ Informații de contact Vă rugăm să marcați modul în care doriți să fiți contactat (telefon, e-mail).

☐ Prin telefon: _____

☐ Prin e-mail _____

☐ Voi urmări rezolvarea pe site-ul web, deoarece doresc să rămân anonim

Limba preferată pentru comunicare: ☐ Română ☐ Altă limbă (precizați)

Descrierea incidentului sau a reclamației (Ce s-a întâmplat? Unde s-a întâmplat? Cui i s-a întâmplat ?

Care este rezultatul problemei? Data incidentului/reclamației)

☐ Incident/reclamație unică (data _____)

☐ S-a întâmplat de mai multe ori (de câte ori? _____)

Semnătură: _____ Data: _____

Secțiune	Câmp/Date necesare	Descriere/Scop
I. Informații despre reclamant	Data primirii:	(Data la care a fost înregistrată reclamația)
	Numele persoanei care a înregistrat reclamația	(Numele persoanei care a înregistrat reclamația)
	Numărul de înregistrare al PAP:	(Identificator unic pentru urmărire)
	Număr de referință:	Pentru non-PAP, comunitatea gazdă, alte părți interesate
	Numele reclamantului (reclamantilor):	(Numele complet, cu posibilitatea de a păstra anonimatul, dacă se solicită)
	Informații de contact:	(Adresă, telefon, e-mail)
	Statutul de vulnerabilitate:	(Dacă este identificată în studiul socio-economic/recensământ)
	Metoda de transmitere:	(De exemplu, personal, telefonic, prin e-mail, prin poștă recomandată, verbal către punctul focal)
II. Detalii privind reclamația	Tipul reclamației:	(De exemplu, dispută privind valoarea compensației, refuzul dreptului, problemă de evaluare, momentul plății, restricție de acces, cerere de despăgubire, acces la LRP)
	Componenta/lotul proiectului:	(De exemplu, M3 Lot 4 Ocolitoare Giurgiujești)
	Descrierea reclamației:	(Descriere detaliată a situației)
	Activul/pierderea afectată:	(De exemplu, teren agricol, structură rezidențială, pierderea veniturilor din afaceri)
	Starea relevantă la data limită:	(Activul/pretenția exista înainte de data limită declarată?)
III. Investigație și acțiune	Punctul focal responsabil:	(Punct focal pentru reclamații/specialist social)
	Măsurile de investigare luate:	(De exemplu, vizită la fața locului, interviuri, revizuirea documentației, consultarea cu evaluatorul)
	Constatări și stadiul verificării:	(Reclamația a fost confirmată, neconfirmată sau parțial confirmată?)
	Soluție/acțiune propusă:	(Măsurile specifice luate pentru rezolvarea problemei, de exemplu, reevaluare, depozit în contul escrow, înscriere în programul LRP)
	Data punerii în aplicare a măsurii:	(Data țintă pentru rezolvare)
IV. Rezolvare și urmărire	Rezultatul rezolvării:	(de exemplu, rezolvat intern, trimis la recurs/mediere, retras, trimis la instanță)
	Data soluționării/închiderii:	(Data la care reclamația a fost rezolvată/închisă)
	Acceptarea reclamantului (semnătură):	(Documentație privind acordul reclamantului cu privire la soluționare)
	Este necesară o urmărire?	(De exemplu, monitorizarea mijloacelor de trai, verificarea transferului de plăți)

Tabelul 0-1 : Formular de urmărire a înregistrării cererii

Și orice alte anexe relevante (fotografii, hărți, desene etc.)